

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/354208856>

Onderzoeksrapportage Kids First, towards a pedagogical climate

Technical Report · July 2021

CITATIONS

0

READS

69

6 authors, including:

Arnold Bronkhorst
Windesheim University

9 PUBLICATIONS 4 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Nicolette Schipper van Veldhoven
Windesheim University

35 PUBLICATIONS 335 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Harold Hofenk
Hanzehogeschool Groningen

4 PUBLICATIONS 0 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Marck J. W. de Greeff
Windesheim University

11 PUBLICATIONS 643 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Physically active academic lessons [View project](#)

Sexual integrity in sports and physical education [View project](#)

Kids First

Towards a pedagogical sport climate

Onderzoeksrapport 'Kids First'
juli 2021

Het onderzoeksproject *Kids First, towards a pedagogical sport climate* was een van de 4 projecten die zijn gehonoreerd binnen de 2017 call van het ZonMw Onderzoeksprogramma Sport en Bewegen. Looptijd van het project: 15 mei 2018 – 16 april 2021.

Colofon

Titel

Kids First, towards a pedagogical climate

Versie

16-07-2021

Auteurs

Drs. Arnold Bronkhorst,
Dr. Marck de Greeff,
Drs. Harold Hofenk,
Dr. Frank Jacobs,
Drs. Anne Luderus,
Dr. Nicolette Schipper-van Veldhoven.

Met medewerking van de onderzoekssamenwerkingspartners

Universiteit Leiden: prof.dr. Carolien Rieffe, Lisa van Klaveren, MSc, Maedeh Nasri, MSc.

Universiteit Twente: prof.dr. Joost Kok, dr. Cláudio Rebelo de Sá

Universiteit van Amsterdam: prof.dr. Ramón Spaaij

Hanzehogeschool Groningen: dr. Remo Mombarg

Mulier Instituut: dr. Agnes Elling, Marieke Reitsma, MSc, Annejan Alberts, MSc

Dit onderzoek is mede gefinancierd door Onderzoeksprogramma Sport en Bewegen 2017, call Sport en Bewegen 2017, ZonMw.

Dossier nummer: 546001001

Samenvatting

Jeugdsport draagt bij aan een groot aantal positieve aspecten waaronder gezondheid, zelfvertrouwen en sociale contacten. Dit gaat alleen niet vanzelf. Om de positieve aspecten van jeugdsport te vergroten en probleemgedrag te verminderen moet er een pedagogisch sportklimaat gecreëerd worden. Een pedagogisch sportklimaat is een sportklimaat waarbij het kind centraal staat. Daarnaast moet, vanuit een zorgzame en sociaal veilige basis, de focus liggen op plezier en op de persoonlijke en sociale ontwikkeling van het kind in en door de sport. Het doel van het *Kids First, towards a pedagogical sport climate*-project is het ontwerpen en invoeren van een hulpkader om dit pedagogisch sportklimaat op clubniveau te realiseren. Het project is gesubsidieerd vanuit het ZonMw programma 'Sport en Bewegen 2017-2020'.

In het project stonden drie onderzoeksvragen centraal:

1. Wat is een gewenst pedagogisch klimaat binnen de sportclub dat kinderen helpt en stimuleert zich positief sociaal-emotioneel te ontwikkelen?
2. Hoe kan een pedagogisch klimaat worden gemonitord en geëvalueerd en hoe kunnen verzamelde data worden geanalyseerd en maatregelen worden gerealiseerd?
3. Welke principes/randvoorwaarden zijn er die ervoor zorgen dat er een pedagogisch klimaat binnen de sportclub ontstaat?

Om deze vragen te beantwoorden is een literatuurstudie, een landelijk vragenlijst onderzoek en een participierend actieonderzoek uitgevoerd bij acht voetbal- en hockeyverenigingen in vier gemeenten (Zwolle, Arnhem, Utrecht en Rotterdam). De bestaande en gewenste situaties van de acht verenigingen (living labs) werden tijdens het 2½ jarige actieonderzoek, door vier embedded scientists in kaart gebracht. Tijdens deze 2½ jaar werden vervolgens problemen, kansen of behoeften van de verenigingen besproken en werd er een aanpak ontwikkeld en uitgevoerd met mogelijke acties. Om de perceptie, normen, attitudes en gedragingen van belangrijke sleutelfiguren binnen de living labs te onderzoeken vond er op verschillende momenten dataverzameling plaats. Deze data werd verzameld met behulp van bureauonderzoek, (groeps)interviews, vragenlijsten, observaties, sensoren en social media analyses.

Wat is een gewenst pedagogisch klimaat binnen de sportclub dat kinderen helpt en stimuleert zich positief sociaal-emotioneel te ontwikkelen?

Er is een literatuurstudie verricht naar wat het best een pedagogisch klimaat definieert, wat resulteerde in een theoretisch denkkader, 'het pedagogisch kompas in de sport', oftewel het pedagogisch sportkompas. Dit theoretisch denkkader bestaat uit vier steunpilaren: een ontwikkelingsgericht-, motivationeel-, zorgzaam- en sociaal veilig klimaat. Deze steunpilaren hebben als leidraad gediend om in de (groeps)interviews het gewenste pedagogische sportklimaat verder te verkennen. Wanneer gevraagd wordt naar de perceptie van het pedagogisch sportklimaat, wordt er vooral gesproken over het 'erbij horen' (zorgzaam). Met name trainers van recreatieve teams ervaren het als een uitdaging om hun spelers het hele seizoen te motiveren om naar trainingen te komen (motivatie). Het beter worden (ontwikkelingsgericht) werd door jeugdspelers nauwelijks als voorwaarde gezien voor plezier in sporten. Rondom het thema veiligheid (sociale veiligheid) werden vooral voorbeelden van incidenten rondom het veld besproken, meestal door invloed van te emotionele ouders.

Hoe kan een pedagogisch klimaat worden gemonitord en geëvalueerd en hoe kunnen verzamelde data worden geanalyseerd en maatregelen worden gerealiseerd?

De dataverzameling is vormgegeven door middel van intensieve mixed method, een kwalitatieve en kwantitatieve gegevensverzameling op meerdere niveaus om de context op lokaal niveau diepgaand te analyseren. Het onderzoek heeft een enorm databestand opgeleverd.

De vier steunpilaren van het pedagogisch sportklimaat werden tijdens het actieonderzoek op micro-niveau gemonitord middels kwantitatieve gegevensverzamelingen. Uit de vragenlijst die is afgenomen bij de jeugdspelers bleek dat kinderen zich competent voelen (motivatie) en verbondenheid voelen met de medespelers en de trainer (zorgzaam). Daarnaast bleek dat zaken als pesten, schelden, slaan of schoppen niet aan de orde is (sociale veiligheid). Wel gaven spelers aan dat ze minder keuzevrijheid hebben tijdens de trainingen (motivatie). Uit de observaties van de trainer/coaches is gebleken dat de trainer/coaches iets minder vaak op het gedrag van de spelers reageren dan dat zij zelf het startpunt zijn van de interactie met de jeugdspelers. Het reagerende gedrag bestond wel met name uit positieve reacties (motivatie). Er vond weinig wangedrag plaats (sociale veiligheid) en meer dan twee derde van de gedragingen tijdens de wedstrijden waren zeer positief gedrag. We constateren dat hiermee dit onderzoek een mooi inzicht geeft in de percepties van de leden in relatie tot de ontwikkeling van een pedagogisch sportklimaat. Het kind gerichte denken is echter nog geen gemeengoed. Dit roept de vraag op naar (on)bewust en (on)bekwaam handelen. Of zoals Johan Cruyff het zei 'je gaat het pas zien als je het doorhebt'. Awareness verhogen is dan ook onderdeel van de cultuurverandering.

Uit het landelijke vragenlijst onderzoek is gebleken dat het pedagogisch sportklimaat een ruim voldoende scoort, maar dat er wel verbetermogelijkheden worden gezien met name door de trainer/coaches. Ondanks de problemen met de sensoren, is een eerste pilot uitgevoerd bij een hockeyvereniging en kunnen we vaststellen dat de sensoren een veelbelovende nieuwe methode bieden om de sociale cohesie binnen een team objectief vast te stellen.

De sensoranalyses en social media analyse laten zien dat beide een methode zijn die een nieuwe visie op sociale omgang kunnen geven. Daarnaast is het in combinatie met zelfrapportage (middels vragenlijsten) en observaties een veelbelovende manier om in kaart te brengen hoe spelers de sociale omgang binnen een team ervaren.

Welke principes/randvoorwaarden zijn er die ervoor zorgen dat er een pedagogisch klimaat binnen de sportclub ontstaat?

Middels (groeps)interviews onder circa 250 respondenten zijn er enorm veel inzichten vergaard die voorwaardelijk zijn voor het ontwikkelen van een pedagogisch sportklimaat op de sportvereniging.

Vanuit dit onderzoek zijn een aantal voorwaardelijke principes om een pedagogisch klimaat op een club te creëren naar voren gekomen:

- urgentie besef en organisatie kracht op de club zelf (readiness check)
- inzicht in het ritme van de sportclub: vrijwilligers komen en gaan en verenigingen hebben jaarlijks relatief korte actieve perioden van acties (kort cyclisch proces)
- inzicht in de unieke context van elke vereniging: er is geen uniforme routekaart die 'werkt' voor alle sportverenigingen. De vereniging zal zelf initiatieven moeten uitkiezen die passend zijn bij het vrijwillige karakter van hun vereniging.
- de veranderingsdialog en de pedagogisch ondersteuning van de trainer zijn belangrijke veranderinstrumenten
- onmisbare hulp van externe partijen (zowel bond als gemeenten) bij het versterken van de vereniging in dergelijke veranderprocessen.

Het huidige project heeft diverse handreikingen opgeleverd voor verenigingen die willen werken aan het pedagogische sportklimaat, waaronder het Pedagogisch Sportkompas. Om nog beter een brug te kunnen slaan tussen praktijk en onderzoek wordt geadviseerd om in vervolgonderzoek professionals (een clubkadercoach, buurtsportcoach of een verenigingslid met een pedagogische achtergrond) aan te stellen die van 'buiten naar binnen' de transitie naar een pedagogisch klimaat op sportclub mede kunnen versterken. Dit vraagt van die professionals dan wel dat zij pedagogische en verandergerichte kennis, kunde en vaardigheden hebben om gerichte ondersteuning te bieden.

Inhoudsopgave

Colofon	2
Samenvatting	3
1 Inleiding	7
2 Theorie	9
2.1 Definiëren van een pedagogisch sportklimaat	11
2.2 Het Pedagogisch Sportkompas.....	12
2.3 Specifieke context van een sportclub	13
2.4 Sportcontext: Multi – level model	14
3 Onderzoeksopzet	16
3.1 De living labs.....	16
3.2 Participatief actiegericht onderzoek	19
3.3 Embedded scientists.....	19
3.4 Dataverzameling.....	20
4 Resultaten	25
4.1 Resultaten vragenlijst jeugdspelers	25
4.2 Resultaten observaties.....	28
4.3 Resultaten sensoren.....	30
4.4 Het actiegerichte veranderproces: de ‘lessons learned’	32
4.5 Resultaten interviews start Kids First.....	34
4.5.1 De opvoedende waarde van sport	34
4.5.2 De perceptie van het pedagogische sportklimaat	36
4.5.3 Werken aan een pedagogischer sportklimaat	44
4.6 Resultaten interviews einde Kids First	46
4.6.1 Impact van het Kids First-project	46
4.6.2 Bijdrage aan het pedagogisch sportklimaat	49
4.6.3 Uitdagingen ten aanzien van het pedagogisch sportklimaat	52
5 Conclusies	56
5.1 Onderzoeksvraag 1	56
5.2 Onderzoeksvraag 2	58
5.3 Onderzoeksvraag 3	59
6 Beschouwing	63
6.1 Selectie van sportverenigingen (living labs)	63
6.2 Rijk kwalitatief databestand	63
6.3 Verschillen hockey en voetbal	63
6.4 Participatief actiegericht onderzoek op de vereniging	64
6.5 Verkrijgen van toestemmingsformulieren en tags	64
6.6 Invloed van corona op het project	64
6.7 Vervolgonderzoek.....	65
7 Bronvermelding	66

1 Inleiding

De sportvereniging is een belangrijke plek in het leven van kinderen. Van de kinderen in de leeftijd van 6-11 jaar, was in 2018 80% lid van een van de meer dan 24.000 sportclubs. Van de jeugdigen in de leeftijd van 12-19 jaar was dat 56% (VTO, 2018). De georganiseerde jeugdsport wordt gezien als een belangrijke sociale context voor kinderen en staat als zodanig bekend als 'de derde pedagogische omgeving', naast hun thuis- en schoolomgeving. Dat de sportvereniging een belangrijke plek is waar jeugd sport bedrijft kwam ook duidelijk naar voren tijdens de Covid-19 pandemie. Als gevolg van de (gedeeltelijke) lockdown bleek 62% van de jongeren (in de leeftijd van 5-18 jaar) minder te sporten of zelfs helemaal te zijn gestopt met sporten (NOC*NSF, 2020).

Sport biedt kinderen specifieke nieuwe ervaringen en nieuwe manieren om te handelen door middel van engagement in de praktijk (Kirk & Haerens, 2014). Wetenschappelijk onderzoek wijst op verschillende positieve resultaten die kunnen worden samengevat als de fysieke, mentale en sociale effecten van sport en fysieke activiteit; 'De waarde van sport' (e.g. Bailey et al., 2009). De echte 'waarde van sport' hangt echter af van de context (met name de trainer/coach): de omgeving waarin de sport wordt aangeboden en beoefend. Het is daarom opvallend dat over die context weinig wordt nagedacht vanuit het perspectief van die jeugdigen. Jeugdigen krijgen in het beste geval begeleiding van trainers/coaches die een sporttechnische opleiding hebben gevolgd, maar vaker nog hebben de goedwillende vrijwilligers helemaal geen sporttechnische of pedagogische scholing of ervaring. Bestuurders hebben het veel al te druk met de het organiseren van trainingen en wedstrijden, financieel gezond zijn en de continuïteit van hun organisaties waarborgen (Hulsebos et al., 2015). Een actueel en urgent probleem van (jeugd) sportorganisaties betreft echter niet-sociaal en agressief gedrag. Uit onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de Nederlandse sport (Vertommen et al., 2016; Mulder et al., 2020) blijkt dat sport niet altijd een positieve bijdrage levert en dat jeugdigen er zelfs ernstige schade door kunnen oplopen. Machtismisbruik, (seksuele) intimidatie, pesten, (emotionele) chantage, agressie zijn allermindst zeldzaam en worden in sommige gevallen zelfs geaccepteerd als onderdeel van de sport (Schipper-van Veldhoven, 2016). Grensoverschrijdend gedrag komt voor in alle takken van sport.

Om te zorgen dat de vormende waarde van sport ook daadwerkelijk gerealiseerd wordt, krijgt het klimaat in de sport steeds meer aandacht. Beleidsmatig is de laatste jaren (2011-2018) sterk in gezet op het creëren van een veilige sportomgeving, met het beleidsprogramma 'Naar een Veilig Sportklimaat' (VSK), gericht op het terugdringen van ongewenst gedrag en het bevorderen van gewenst gedrag. Met de komst van het Nationaal Sportakkoord (2018) is de beleidsmatige aandacht voor dit thema gebleven en voortgezet onder de noemer positieve sportcultuur. Aandacht vragen, programma's vormgeven is niet voldoende gebleken. Sinds 2011 besteedt een groeiend aantal sportverenigingen aandacht aan VSK door gebruik te maken van enkele van de ontwikkelde instrumenten, zoals gedragscodes en huisregels (Romijn et al., 2016). Het gebruik van één of twee instrumenten verandert echter niet de cultuur van een sportclub en gaat men na deelname aan een project weer over 'tot de orde van de dag'.

Een voor de jeugd andere belangrijke ambitie in het Nationaal Sportakkoord is tevens 'Vaardig in bewegen'. Men begint te beseffen dat men niet alleen moet nadenken over hoe men sport aanbiedt (veilig), maar ook wat men aanbiedt (vaardig) en aan wie men het aanbiedt (jeugd).

Sport 'op zichzelf' is niet goed of slecht. Om sport werkelijk van waarde te laten zijn voor jeugdigen, vraagt dit om een 'blijvende' waardevolle context die past bij ontwikkeling van die jeugdigen (Hassandra, Goudas, & Chroni, 2003). Daarover gaat pedagogiek en een pedagogisch sportklimaat (Schipper-van Veldhoven, 2013; 2016). Een pedagogisch klimaat kan zo gezien worden als een basisvoorwaarde voor een waardevolle jeugdsport.

Pedagogisch handelen is gericht op het ontwikkelen van het vermogen van jeugdigen om zelfstandig keuzes te leren maken (Onstenk, 2005). Binnen de sportcontext betekent dit dat alle betrokkenen de jeugdigen ondersteuning geven in hun persoonlijke en sociale ontwikkeling, gericht op autonomie en zelfsturing. Op deze manier opereert de sport daadwerkelijk als *derde opvoedmilieu*. Dit vraagt om een bewuste visie over die opvoedende rol.

Op het moment van de start van onderhavig project ontbrak het aan evidence-based kennis over welke factoren bijdragen aan een pedagogisch sportklimaat voor jongeren in de setting van een sportvereniging. Doel van het *Kids First, towards a pedagogical sport climate* project is dan ook het opvullen van deze kenniskloof, door het ontwerpen en testen van een raamwerk om het creëren van een pedagogisch sportklimaat (PSK) op clubniveau te ondersteunen en daarmee de waarde van jeugdsport te vergroten en probleemgedrag tot een minimum te beperken.

Centrale onderzoeksvragen:

1. Wat is een gewenst pedagogisch sportclubklimaat om het positieve sociale en emotionele gedrag van kinderen te verbeteren en te stimuleren?
2. Hoe kan een pedagogisch sportklimaat worden gemonitord, geëvalueerd, verzamelde gegevens worden geanalyseerd en voorspellingen en maatregelen worden gerealiseerd?
3. Welke principes zijn binnen een sportvereniging voorwaardelijk om een pedagogisch klimaat te creëren?

Wat een (adequate) pedagogische omgeving is en welke concrete acties dit inhoudt in de context van een sportvereniging is onderwerp van dit onderzoek. Sportverenigingen worden daarbij gezien als living labs in hun lokale omgeving met elk een eigen specifieke context. Tegelijkertijd verwachten we werkzame mechanismen met een meer generieke invalshoek.

2 Theorie

Eén van de wetenschappelijke uitdagingen binnen het Kids First project was het duiden van een gewenst pedagogisch sportklimaat (*Onderzoeksvraag 1*). In brede zin verwijst pedagogiek naar de praktijk van het groot brengen van kinderen met de intentie mondig te worden (zie ook Langeveld, 1979). Het dilemma bij de term pedagogiek en daarmee bij het definiëren van een pedagogisch klimaat, is dat het in de internationale literatuur niet eenduidig wordt gebruikt. *Pedagogy* lijkt ook synoniem te zijn met education, teaching, instructions, didactics. Wetenschappelijk gezien is er geen eenduidige definitie van het begrip pedagogisch sportklimaat (Tinning, 2012).

"Omdat er geen internationale overeenstemming is over de gewenste termen en definities lijkt het erop dat persoonlijke voorkeur en lokale tradities (inclusief nationale taalverschillen) blijvend grote invloed heeft op de keuze van de invulling van de term" (in Tinning, 2012, p. 416).

In Nederland gaan we bij pedagogiek uit van de term 'opvoeden' en daarmee maken we een duidelijk onderscheid met de begrippen didactiek en instructie (Schipper-van Veldhoven, 2016). Het gaat over meer dan alleen sport aanleren, het gaat over bijdragen van sport en bewegen aan de ontwikkeling van de jeugdigen. Het pedagogisch klimaat verwijst naar de wijze waarop de intentie van leraren/begeleiders om gunstige voorwaarden te scheppen voor de ontwikkeling van jeugdigen gestalte krijgt in de omgang tussen leraren/begeleiders en jeugdigen en de inrichting van de omgeving waarin ze samen verkeren (De Wit, 2002). Buisman (2002) geeft, in de traditie van Langeveld, aan dat sport vanuit een pedagogisch kader wordt aangewend ten bate van de jeugdige. Daarmee is de opvoeder belangenbehartiger van de jeugdige. In een pedagogisch klimaat dient het belang van de jeugdige(n) voorop te staan.

Op basis van een eerdere literatuurstudie (Schipper-van Veldhoven, 2016) konden we een aantal voorwaarden voor een pedagogisch sportklimaat onderscheiden:

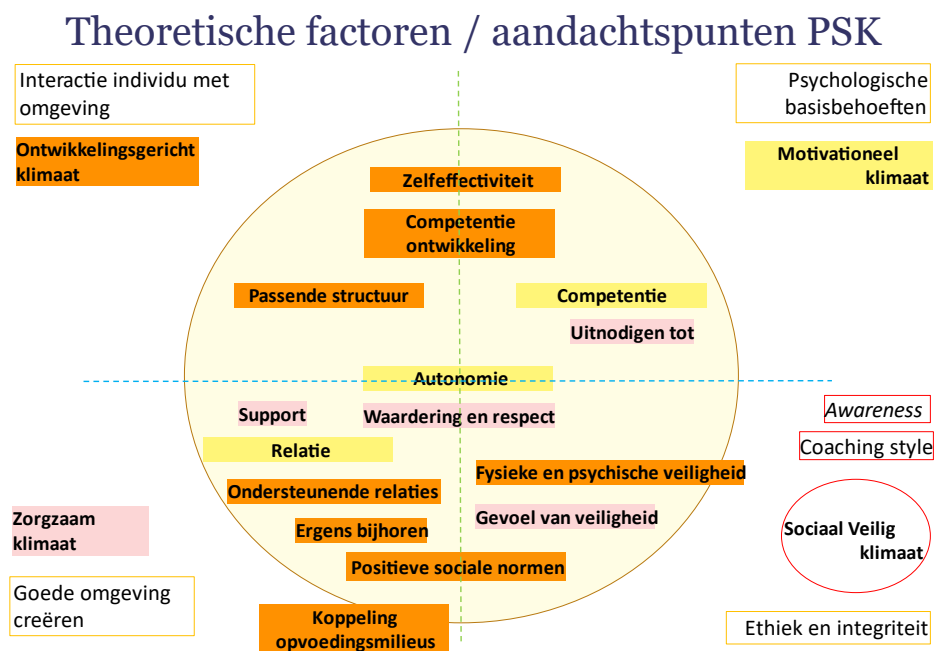
- *Kindgericht*: de jongere helpen volwassen te worden en zijn eigen weg te vinden
- *Focus op sportplezier*: omdat het dé motivatie is om aan sport te doen en daarmee een belangrijke bepalende factor van (continue) sportparticipatie. Plezier is ook een belangrijk educatief hulpmiddel. De hersenen presteren beter in een 'positief emotionele toestand'.
- *Positieve coaching* (stijl van leiderschap / pedagogische relatie): een adequate reactie van een trainer / coach op de wensen en behoeften van jongeren die worden gecoacht. Communicatie en interactie zijn gebaseerd op wederzijds begrip en respect.
- *Sociale veiligheid*: bescherm kinderen tegen schade en grensoverschrijdend gedrag

Om het potentieel van sport te verwezenlijken en de gewenste resultaten op de persoonlijke ontwikkeling van sporters te maximaliseren, is dus een goed begrip van dergelijke aannames vereist. Er bestaat een aanzienlijke hoeveelheid kennis in de algemene literatuur over (de ontwikkeling van) kinderen en de kans is groter dat de potentiële voordelen die sport te bieden heeft voor kinderen, worden gerealiseerd als de activiteiten/programma's van sportclubs zouden worden afgestemd op deze (ontwikkelings)behoeften (e.g. Broeders et al., 2012). Maar wat vraagt dit van een club? Wat definieert een pedagogisch sportklimaat?

Definities geven richtlijnen, handvatten voor mogelijke operationalisaties. Zoals Tinning (2012) aangaf is het definiëren van een pedagogisch klimaat wetenschappelijk niet eenduidig en zijn er meerdere richtinggevendende theorieën die 'het klimaat' kunnen verhelderen, verklaren. Operationalisatie van een dergelijk klimaat hangt af 'van de bril waarmee men kijkt'. Onderzoekers vanuit verschillende wetenschappelijke achtergronden, definiëren een dergelijk klimaat vanuit verschillend perspectief. Zo toont onderzoek vanuit het perspectief van 'caring climate' (zorgzaam klimaat) aan dat een context met een focus op een gevoel van veiligheid, uitnodiging, steun, waardering en respect, leidt tot meer

plezier, betrokkenheid en zorg voor teamspelers en coaches (e.g. Fry & Gano-Overway, 2010). In overeenstemming met de zelfdeterminatietheorie (e.g. Ryan & Deci, 2000, een veel gebruikte theorie binnen de onderwijssetting), zou de behoefte aan relaties, competitie en autonomie in de groep moeten worden vervuld, zodat de sporter kan leren en zich kan ontwikkelen. Het versterken van de (autonome) motivatie is daarbij een sleutelement. Dit wordt vaak een 'motivatieklimaat' genoemd. In overeenstemming met de theorie van Positieve Jeugdontwikkeling (Fraser-Thomas et al., 2005), beoogt een ontwikkelingsgericht klimaat een proces van systematische gedragsverandering van een jonge sporter als gevolg van de (dynamische) relaties tussen de sporter en zijn sportomgeving waarin hij of zij actief is. Tijdens de ontwikkeling staat de interactie tussen een individu en elementen in zijn/haar omgeving centraal. In deze theorie worden acht kenmerken beschreven die kunnen bijdragen aan een ontwikkelingsgericht klimaat: fysieke en psychologische veiligheid; adequate structuur, ondersteunende relaties; mogelijkheid om ergens bij te horen; positieve sociale normen; zelfeffectiviteit; ontwikkeling van competenties; verbinding van onderwijsomgevingen. Hierdoor ontwikkelen kinderen zich sneller en beter (zie ook Hilhorst et al., 2014). Wat deze theorieën gemeen hebben, is dat ze zich richten op de ontwikkelingsbehoeften van jeugdigen, op processen die autonomie, competentie en motivatie ondersteunen en uitgaan van een dynamische, ondersteunende relatie tussen de sporter en zijn sportomgeving, waarbij ook veiligheid een aandachtspunt is. In veel declaraties (sportverklaringen, sportcodes) is men zich ook bewust van de 'child centered' aanpak en roept men op tot het competent begeleiden van jeugdigen in en door sport.

In onze zoektocht naar het voor de Nederlandse context definiëren van een pedagogisch sportklimaat, hebben we de richtinggevende elementen van diverse theorieën geplott in 'een waardevolle context' (een symbolisch lege cirkel). Gezien het van 2011-2018 lopende project 'Naar een Veilig Sportklimaat (VWS, 2011) wilden we vanuit de Nederlandse context ook sociale veiligheid nadrukkelijk beschouwen. Wat we ontdekten is dat alle theorieën van belang (kunnen) zijn om een zo betekenisvolle bewegomgeving te creëren en niet één theorie 'de gehele lading dekt'. Zie figuur 2.1.

Figuur 2.1: de geplote elementen vanuit de diversie theorieën.

2.1 Definiëren van een pedagogisch sportklimaat

Wij definiëren een pedagogisch sportklimaat¹ dan ook als een sportklimaat waarbij het kind centraal staat. Er wordt gefocust op ontwikkeling in en door sport, gericht op plezier en vanuit een zorgzame en sociaal veilige basis. Sport en bewegen sluiten aan bij de behoeften en ontwikkelingsfasen van kinderen en jongeren.

Theoretisch gezien onderscheiden wij vier relevante pedagogische steunpilaren (gebaseerd op de hierboven genoemde relevante theorieën; Schipper-van Veldhoven, 2018; 2020):

- *Ontwikkelingsgericht klimaat*: er is een omgeving nodig die op een goede wijze de (holistische) ontwikkeling van jeugdigen ondersteunt. Een passend en flexibel (individueel) sportaanbod, waarbij trainers en coaches aandacht geven aan motorische, sociale en persoonlijke verschillen in het ontwikkelingsniveau van alle kinderen. Dit vraagt om een juist evenwicht te vinden tussen 'willen winnen' en 'persoonlijke ontwikkeling', tussen investeren in de beste teams en in alle andere teams. Alle jeugdigen hebben recht op goede didactische begeleiding (het wat) en een passend aanbod. Op clubniveau vraagt dit dus om het aanstellen van goede trainers en coaches waar je eisen aan stelt en waar wordt nagedacht over het aanbod op de club.
- *Motiverend klimaat*: plezier is de belangrijkste reden voor jeugdigen om te blijven sporten. Plezier ontstaat als je iets goed kunt en positief wordt bekrachtigd. Dit vraagt om veel en positieve aandacht van trainers/coaches tijdens het leerproces en aan het toeschrijven van het behalen van successen aan eigen kracht. Ook dit vraagt om goede didactische begeleiding (het hoe) voor alle jeugdigen.
- *Zorgzaam klimaat*: jeugdigen willen het gevoel krijgen ergens bij te horen. Daarom is het belangrijk dat ook in de sport relationele en sociale vermogens, zoals onderlinge betrokkenheid, aardig zijn en zorgen voor elkaar, bewust worden ontwikkeld. De relatie tussen de 'opvoeder' en de jeugdigen is hierbij essentieel alsook het goede voorbeeld geven. Dit vraagt om zelfreflectie van de volwassenen/de begeleiders, dat zij in de spiegel kijken en zich afvragen 'wat is mijn stijl van begeleiden?' Dit vraagt van de begeleiding en van de club goede communicatieve vaardigheden.
- *Sociaal veilig klimaat*: vanuit een gevoel van veiligheid wordt een optimaal leerklimaat geschapen. Een jeugdige moet waardig en onbedreigd zichzelf kunnen zijn in een omgeving die psychische en fysieke veiligheid garandeert. Dit vraagt van de begeleiding een goed inzicht in groepsdynamische processen en het bespreekbaar maken van gedragsproblemen. Daarop inspelen schept vertrouwen en helpt grensoverschrijdend gedrag voorkomen. Het vraagt van de club om een optimaal preventief en repressief beleid, zodat men weet wat te doen als een incident plaatsvindt.

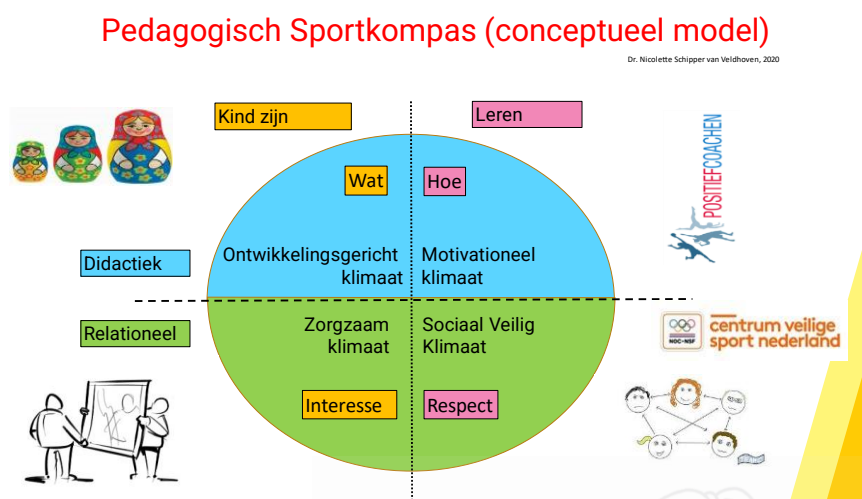
---

¹ In de sport gebruikt men meerdere begrippen om aandacht te vragen voor het klimaat van de sport. Binnen de definities komen de gestelde doelen overeen: het creëren van een sportomgeving waar kinderen met plezier kunnen sport en bewegen. Positieve en veilige sportcultuur en sport en integriteit gaan vooral in op de 'relationele kant', terwijl lerende sportomgeving en pedagogisch sportklimaat tevens aandacht vragen voor de didactische kant van het klimaat. Als we spreken over een pedagogische sportklimaat komt dit over een met het begrip lerende sportomgeving

- *Positieve en veilige sportcultuur*: dit staat voor een cultuur waarbinnen sporten leuk, veilig, eerlijk en zorgeloos is. Waarbij de trainers, leraren en instructeurs het welzijn van het kind belangrijker vinden dan winnen en dat ouders en verzorgers langs de lijn positieve supporters zijn (Nationaal Sportakkoord, 2018).
- *Sport en integriteit*: dit staat voor het bevorderen van een eerlijke, open, veilige, inclusieve en betrouwbare sport. Integriteit gaat over het bevorderen van deze waarden en daarmee het tegen van integriteitsschendingen in de sport. In een integere en veilige omgeving wordt met meer plezier gesport (NOC*NSF, 2021)
- *Lerende sportomgeving*: dit staat voor een omgeving die een optimale context voor de jeugd biedt, aldoor de juiste prikkels geeft, de juiste uitdagingen opwerpt en zorgt voor een veilige omgeving waarbij 'de sporter' centraal staat. Thema's als plezier, (sociale) veiligheid, zorgzaamheid, motivatie, het opstellen van reële doelen (ontwikkelingsgericht) spelen een essentiële rol hierin (NOC*NSF, 2018).

2.2 Het Pedagogisch Sportkompas

Deze vier pilaren worden met elkaar samengevoegd 'Pedagogisch Sportkompas' genoemd (zie figuur 2.2). Dit kompas operationaliseert vier wetenschappelijke concepten die betrekking hebben op het pedagogisch sportklimaat en maakt het voor (praktijk) betrokkenen makkelijker om te werken aan een pedagogisch sportklimaat. Het kompas verbindt zo de elementen *didactiek* en *relatie*, *kind zijn* en *leren*.

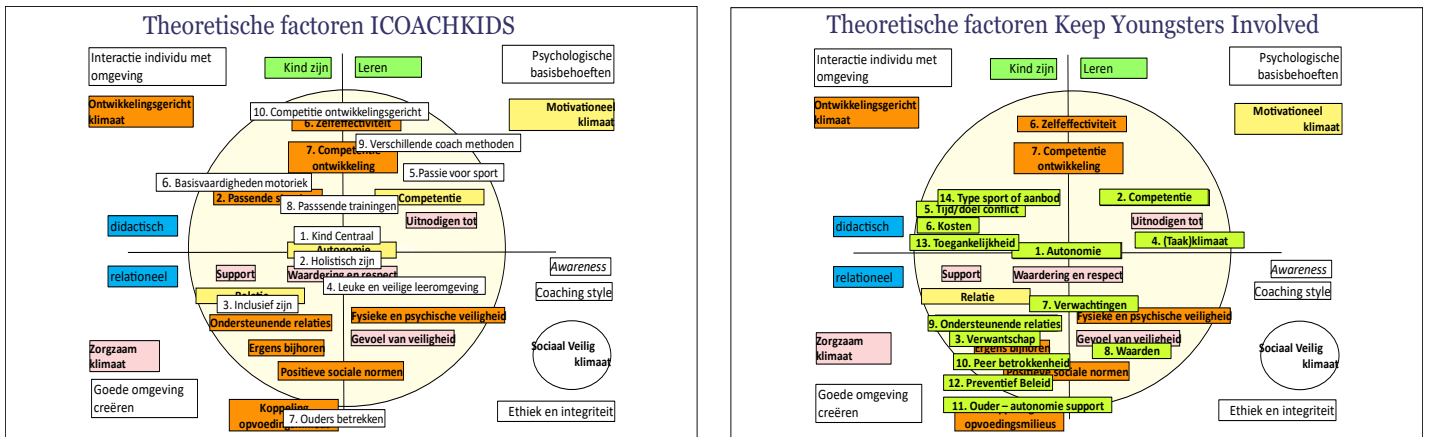
Figuur 2.2: Pedagogisch Sportkompas

De vier pilaren kennen elk een eigen onderbouwing. Het kompas werkt zo als een kader bij het nadenken over situaties en vraagt aandacht voor alle vier de pilaren binnen een training en/of in de visie van een sportclub. In de praktijk van het handelen zal gedrag 'door elkaar lopen', zal het zorgzame aspect absoluut onderdeel zijn van het veilige aspect bijvoorbeeld maar zijn voor het didactisch aspect (bovenste deel van het kompas) weer andere kwaliteiten nodig dan voor het relationele (onderste deel kompas). Ook roept het kompas op om jeugdigen te begrijpen in kind zijn (linkerdeel van het kompas) en voor hen een gunstige leercontext te creëren (rechterdeel van het kompas). Dit geeft tevens de complexiteit van een pedagogisch sportklimaat aan.

Als we jeugdsport optimaal willen inzetten als maatschappelijke oefenterrein, voor persoonlijke en sociale ontwikkeling dan geeft het pedagogisch sportkompas de 'vaarrichtingen' aan. Je brengt tegelijkertijd onderscheid als samenhang aan met het model. Het helpt in het ontwerpen, uitvoeren en evalueren van pedagogische settings bij een sportvereniging.

Aan alle vier de pijlers moet in meer of mindere mate aandacht besteed worden om het juiste klimaat in de jeugdsport te realiseren. Een bepaalde context kan bijvoorbeeld sterk gericht zijn op de sportontwikkeling van jeugdigen, maar hoeft daarmee niet ingericht te zijn om te motiveren of kan zelfs sociaal onveilig zijn. Het creëren van een pedagogisch klimaat vereist dat er een gezamenlijk beeld ontstaat over wat een pedagogisch sportklimaat is en hoe dit kan worden gestimuleerd. Het pedagogisch sportkompas geeft daarmee een eerste kader voor verdere visie, uitvoering en gezamenlijke beeldvorming omtrent een PSK. Het kompas kan gezien worden als een denkkader en geeft beleidsmakers en trainer/coaches handvatten om na te denken hoe de beste leeromgeving voor jeugdigen te creëren. In handelen, in opleidingen, in beleid, in de praktijk kan per pijler worden nagedacht maar zal ook veelal beïnvloeding van meerdere pilaren tegelijk naar voren komen.

We hebben ons conceptuele model tevens getoetst aan een aantal EU-projecten die kennis opleverde over 'hoe het beste kinderen te coachen' (ICOACHKIDS) en 'hoe uitval bij jongeren te voorkomen' (Keep Youngsters Involved), zie figuur 2.3. Beide projecten hebben resp. 10 (<https://www.icoachkids.eu/icoachkids-literature-review.html>) en 14 factoren (https://www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/wp-content/uploads/2020/01/14-Factoren_Keep-Youngsters-Involved_NL.pdf) opgeleverd die van belang zijn om de gestelde doelen te halen.

Figuur 2.3: vergelijk conceptueel model met theoretische factoren uit andere studies

Ook deze studies geven ingrediënten voor het creëren van waardevolle sportcontexten voor kinderen en jongeren. De door deze projecten genoemde factoren zijn allen te plaatsen binnen ons conceptuele model, en vragen aandacht voor zowel de didactische als relationele kant van de sportcontext.

Om een goed pedagogisch sport klimaat te creëren zijn mogelijk *vele acties per kwadrant nodig* om ingezet en ontwikkeld te worden, op micro (training / les zelf) – meso (beleid op de club) – en macroniveau (beleid bij bonden, gemeenten, NOC*NSF) en zetten we in op cultuurverandering binnen de jeugdsport (Onderzoeksvraag 3).

2.3 Specifieke context van een sportclub

Creëren van een pedagogisch sportklimaat betreft nooit een eenmalige actie, in de zin van 'vandaag ingezet, morgen gerealiseerd.' Het gaat vaak om het analyseren en beïnvloeden van een verenigingscultuur en niet zelden om het doorbreken van een bestaande cultuur. Dat vergt niet alleen lange adem, maar ook een op de analyse gerichte en onderbouwde aanpak.

'De' cultuur binnen een sportvereniging is diepgeworteld en betreft de manier waarop actoren de dingen doen zoals ze doen en hoe ze met elkaar omgaan. Zij samen vormen, delen en dragen de cultuur. De cultuur is vaak aangeleerd in de dagelijkse praktijk en niet altijd onmiddellijk zichtbaar. Cultuur staat voor de collectieve mentale programmering van een groep of categorie mensen, waarmee ze zich onderscheiden van anderen. Een groep met dezelfde normen en waarden. Cultuur is duurzaam, stabiel en moeilijk te beïnvloeden – ze is vaak resistent tegen verandering (vgl. Steenbergen, Bronkhorst & Van der Kerk, 2018). Dat impliceert dat het belang van een pedagogisch sportklimaat en hoe hieraan bij te dragen tot de kern, het DNA van de vereniging moet gaan behoren om ook daadwerkelijk 'iets' te veranderen.

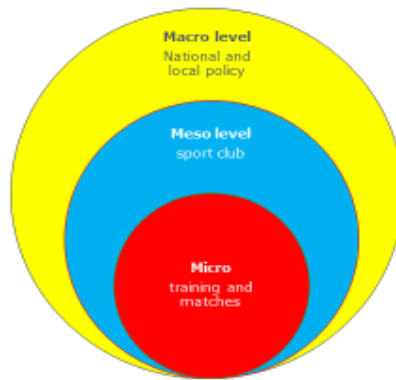
In ons project hebben we rekening gehouden met de specifieke dynamiek van een sportclub (Speet et al., 2014). Sportfederaties en sportverenigingen zijn in principe autonome groepen en kunnen hun eigen beleid bepalen (Lucassen & Van Kalmthout, 2015). De sportverenigingen zijn een onderlinge ondersteuningsorganisatie, wat inhoudt dat leden op vrijwillige basis hun sportvereniging faciliteren met als primair doel het organiseren van sport (Boessenkool et al., 2011). Naast sportfederaties en NOC * NSF kunnen ook de nationale en lokale overheid een leidende rol spelen om meer sportclubs aan te moedigen beleid te implementeren om de sportclubomgeving te verbeteren. Waar in het onderwijs een veilige omgeving een legitieme taak van de school is, geldt dit niet voor de georganiseerde sport. Binnen de sportsector is het gezien de verenigingsstatus vaak onmogelijk om wettelijke verplichtingen op te leggen. Beleid en maatregelen kunnen door de leden in de algemene vergadering worden besproken en vastgesteld. Bewustwording, communicatie, integrale programma's zoals VSK (zie Romijn et al., 2016) zijn nodig om de sportsector te 'mobiliseren' zodat ze erkennen dat er aandacht en een gerichte aanpak moet zijn voor gewenst en ongewenst gedrag in de sport.

Om de cultuur van een sportclub te beïnvloeden in de richting van het creëren van een meer pedagogische omgeving, werd binnen het Kids First project een *systeembenadering op lokaal niveau* onderzocht en ontwikkeld. Ook scholen, die mogelijk dezelfde problemen hebben met negatief gedrag als sport, experimenteren met systeembenaderingsstrategieën, zoals de (Schoolbrede) Positieve Gedragsondersteuning (PBS)-strategie. Een PBS-strategie is niet een reeks voorgeschreven procedures die op alle scholen op dezelfde manier moeten worden toegepast. Het is meer een systeembenadering na analyse gericht en gebaseerd op vijf pijlers om een veiliger en positiever schoolklimaat te creëren (Blonk et al., 2014). In navolging van Blonk et al. is gezocht naar pijlers waarop het systeem zichzelf (verder) kan ontwikkelen. Hiertoe is het pedagogisch sportkompas samengesteld. Net als bij een PBS-strategie, is het niet een reeks voorgeschreven procedures die in alle sportclubs op dezelfde manier worden gebruikt. Het is een systeembenadering gebaseerd op allereerst de analyse en vervolgens de vier pijlers voor het creëren van een (nog beter) pedagogisch klimaat.

2.4 Sportcontext: Multi – level model

Er is het niet één iemand verantwoordelijk voor een pedagogisch sportklimaat, maar verschillende (groepen) actoren binnen een sportvereniging dragen verantwoordelijkheid (Schipper-van Veldhoven, 2018). Actoren als bestuursleden, trainers, coaches, ouders, jeugdcoördinatoren en scheidsrechters vormen een sociaal systeem waarbinnen tal van wederzijdse verbindingen bestaan tussen actoren die elkaar op één of andere manier kunnen beïnvloeden.

Oftewel met betrekking tot cultuur hebben alle belangrijke stakeholders zoals coaches en clubmanagement mogelijk invloed op het sociale klimaat, en samen creëren ze de cultuur van een club. Zo'n culturele context, beschouwd als een systemische entiteit, wordt op verschillende niveaus geconstrueerd. Dat is (i) op het niveau van bestuur (ii) het beleid van sportclubs en (iii) in de interactie tussen trainers en spelers, trainers en trainingscoördinatoren, atleten en anderen (zie figuur 2.4). Om inzicht te krijgen in werkbare elementen, is het nodig om een systeem te gebruiken waarin rekening wordt gehouden met deze verschillende niveaus. Vanuit dit perspectief kan cultuur worden gezien als een proces dat opvattingen, normen, attitudes en gedragingen in een bepaalde context tot uitdrukking brengt. Een cultuur is daarom contextueel van aard met een mate van variabiliteit (bijv. Martin, 2002).

Figuur 2.4: Contextmodel voor sport op meerdere niveaus

Onze gekozen onderzoeksopzet – actieonderzoek – was complementair aan deze ‘multi-level cultuur ‘aanpak. Het doel van actieonderzoek is om na een gedegen analyse een bepaald probleem op te lossen en om richtlijnen te produceren en/of ‘best practices’ (Denscombe, 2010). Om inzicht te krijgen in een bepaalde clubcultuur is het nodig om patronen en processen in relaties te analyseren, te zien (*Onderzoeksvraag 2*).

3 Onderzoeksofzet

De dataverzameling van het onderzoeksproject Kids First is vormgegeven door middel van een intensieve mixed method onderzoek, een kwalitatieve en kwantitatieve gegevensverzameling op meerdere niveaus om de context op lokaal niveau diepgaand te analyseren. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van vragenlijsten, observaties, interviews, sensoren en social media analyses om een algemene context van het pedagogisch sportklimaat van acht deelnemende sportverenigingen in kaart te brengen (afkomstig uit de gemeenten Zwolle, Arnhem, Utrecht en Rotterdam).

3.1 De living labs

Zoals eerder beschreven stond binnen dit project een maatschappelijk vraagstuk centraal waar een transitie nodig was die vroeg om experimentele, lerende multi-level-aanpak. Dergelijke vraagstukken zijn zeer geschikt voor onderzoek waarbij gebruik wordt gemaakt van 'living labs'. Volgens Maas, Van den Broek en Deuten kenmerken living labs zich door: *"...cocreatie van kennisinstellingen, bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties en gewone mensen om oplossingen te zoeken voor maatschappelijke opgaven en transities"* (2017, p.9). In de voorbereiding van Kids First is met behulp van de gemeentelijke partners en de deelnemende sportbonden gezocht naar vier hockey- en vier voetbalverenigingen (de living labs) om deel te nemen aan het project. Voor deze selectie waren de volgende criteria opgesteld:

- 1) Verenigingen die ambitie hadden om een pedagogisch sportklimaat te ontwikkelen of dat proces al in gang hadden gezet.
- 2) Verenigingen waar draagvlak was binnen het bestuur om deel te nemen aan het project.
- 3) Verenigingen waar sprake was van enige organisatiekracht.
- 4) Verenigingen die voornemens waren het ingezette veranderproces na het onderzoeksproject voort te zetten.
- 5) Verenigingen die een samenwerking hadden met bond en gemeente en/of bereid waren met deze partners samen te werken.

Dit selectieproces heeft geleid tot de selectie van acht living labs, welke in Kader 3.1 kort staan beschreven.

Kader 3.1: Beschrijving van de acht living labs.

ESA Rijkerswoerd

Excelsior Sportief Arnhem (ESA) is een voetbalvereniging die in 1954 is ontstaan uit een fusie van de clubs ES en CVV A. Sinds de club in 1994 van de wijk Valkenhuizen naar de wijk Rijkerswoerd is verhuisd, is de club gegroeid tot een van de grootste voetbalclubs van Arnhem met meer dan 1400 leden. Door financieel wanbeleid en een aantal negatieve incidenten op de velden hebben ervoor gezorgd dat er in 2016 een nieuw bestuur gekozen is die in een aantal jaar voor een gezonde financiële huishouding heeft gezorgd en daarbij actief beleid voert voor een sportklimaat waarin plezier en teamgeest uitgangspunten zijn en normen en waarden hoog in het vaandel staan. ESA speelt op Sportpark Rijkerswoerd. Hier beschikt het over acht velden en een sporthal. Hoewel de kantine midden op het sportpark ligt, kijkt deze niet echt uit over de velden, waardoor de verbinding hiertussen enigszins ontbreekt. In de kantine staan prijzen en hangen shirtjes van oud-spelers van de club die in het betaalde voetbal hebben gevoetbald.

AMHC Upward

Upward is een Arnhemse hockeyclub van bijna 100 jaar oud en circa 1300 leden. De club wil graag een club zijn waar iedereen, jong en oud, prestatief en recreatief en valide en (in)valide met plezier kan hockeyen en zich op zijn of haar eigen niveau kan ontwikkelen. Deze missie wordt ook in de vijf kernwaarden van de club benadrukt: 'ontplooiing, prestatie, plezier, sportief en verenigen'. De club deelt samen met voetbalclub SML het sportpark De Bakenberg in de gelijknamige wijk. De hoger gelegen kantine kijkt uit over de vier kunstgrasvelden. De leden van de club zijn zeer te spreken over de kwaliteit van de drie watervelden. Meermaals wordt het waterveld van 'Rio 2016'-kwaliteit en een van 'EK 2017'-kwaliteit geroemd. Op de website is te lezen dat sinds 2017 het Nederlands hockeyelftal regelmatig traint op de velden van Upward. Iets waar de leden zeer trots op zijn.

SV Charlois

SV Charlois is officieel ontstaan op 1 juli 2014. Deze vereniging komt voort uit een fusie tussen twee andere fusieclubs te weten; CVV-Mercurius en SV DEH Musschen. CVV-Mercurius is 'ingetrokken' bij DEH Musschen en zodoende is het clubgebouw en accommodatie aan de Oldegaarde 665 met als oprichtingsdatum 12 juli 1908 in gebruik genomen. Tegelijkertijd werd een (nieuwe) naam gegeven aan de accommodatie; Sportpark SV Charlois. SV Charlois is een club van ongeveer 900 leden in Rotterdam-Zuid. Met zowel jeugd- als selectievoetbal op zowel zaterdag als zondag, evenals verschillende damesteams, veteranen- en een walking footballteam, beschikt de vereniging over een breed aanbod aan voetbalmogelijkheden. Met leden die verschillende achtergronden hebben zijn zij een goede afspiegeling van de huidige maatschappij, het is een club die daarmee staat voor 'inclusiviteit'. Ook is SV Charlois meer dan een vereniging en probeert de club zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid te pakken door zich onder andere open te stellen voor wijk en omgeving en waar mogelijk bij te dragen aan de maatschappelijke en persoonlijke ontwikkeling van jeugdspporters. SV Charlois is een vereniging waarbij het prestatieve hand in hand moet gaan met het recreatieve. SV Charlois vindt het belangrijk dat iedereen zich welkom voelt en verwacht van de leden, ouders en vrijwilligers een betrokken houding die past binnen de waarden en normen van de vereniging.

OMHC

De Ommoordse Mixed Hockeyclub (OMHC) is een hockeyclub uit de Rotterdamse wijk Nesseland. Er bestaan meerdere OMHC's vandaar dat de verkorte naam ook wel "Ommoord" luidt. De club werd op 11 december 1973 opgericht in het Lage Bergse Bos. De vereniging is vernoemd naar de gelijknamige wijk Ommoord die toen net gebouwd werd. Elf jaar later verhuisde de club naar het Wollefoopenpark, vlak naast DZB Zevenkamp (later Xerxes DZB). OMHC verhuisde in 2010 naar Nesseland, zodat het sportpark Faas Wilkes een metamorfose kon ondergaan. Het eerste herenteam komt uit in de eerste klasse. Het eerste damesteam in de derde klasse. De club is door de verhuizing naar het nieuwe complex meer dan verdubbeld en heeft (juni 2016) meer dan 1000 leden. In oktober 2014 was het de op 3 na grootste hockeyclub van Rotterdam (na: Rotterdam, Leonidas en Victoria). De club omschrijft zichzelf op de site als een professionele, goed georganiseerde, financieel gezonde hockey vereniging met een open cultuur die gedragen wordt door vrijwilligers waar plezier, respect, trots, prestatie, ambitie en maatschappelijke betrokkenheid centraal staat. Ouders die nooit gehockeyd hebben zijn bij OMHC de afgelopen jaren ook steeds meer gaan trainen en er spelen sinds seizoen 2019-2020 zelfs vijf zogenaamde trimteams met veel ouders van juniorleden.

C.O.V. DESTO

De letters van C.O.V. DESTO staan voor Christelijke Omni Vereniging – Door Edel Spel Tot Ontwikkeling. Bij deze omnivereniging kunnen de volgende activiteiten worden gedaan: tennis, voetbal, jeu de boules en toneel. De toneel-afdeling is momenteel niet in actief. De club bestaat al sinds 1928. In totaal heeft de omnivereniging ongeveer 1500 leden waarvan de meeste leden in de voetbaltak actief zijn. De club heeft in totaal rond de 90 voetbalteams. Kernwaarden die in de vereniging centraal staan, zijn traditie, vriendschap, sportiviteit en vernieuwingsgezindheid. DESTO is een vereniging die met name op de zaterdag de wedstrijden speelt. De club heeft zes voetbalvelden, waarvan twee kunstgrasvelden en vier gewone grasvelden. De club heeft een prachtig groot clubhuis, het paviljoen. Dit paviljoen ligt midden in het sportpark en kijkt uit op het eerste veld en de tennisbanen. Naast de verschillende afdelingen van C.O.V. DESTO maakt ook een naschoolse opvang gebruik van het paviljoen. In het beleid dat op schrift staat (website) is te vinden dat DESTO zowel inzet op prestatievoetbal als recreatie: *“Daarbij is een belangrijk uitgangspunt dat DESTO zowel prestatie als recreatie voetbal belangrijk vindt. We willen dat iedere speler op zijn/haar niveau kan spelen omdat op die wijze naar ons idee elke speler/speelster het meeste plezier heeft en ontwikkeling door kan maken.”*

Zwaluwen Utrecht 1911

Zwaluwen is een omni-sportvereniging; zowel voetbal, hockey als de tennissport kunnen er in verenigingsverband worden beoefend. De omnivereniging bestaat sinds 2005. De hockeyafdeling is relatief jong. Deze bestaat nu 10 jaar. De hockeyafdeling heeft ongeveer 800 leden. De missie die de hockeyafdeling bij de start van de vereniging heeft geformuleerd luidt als volgt: de hockeyafdeling verder ontwikkelen tot een betrokken en goed georganiseerde vereniging. De afdeling heeft daarbij specifiek aangegeven te streven naar een goede balans tussen presteren en recreëren. Zwaluwen ligt midden in de stad op het kruispunt van de wijken Kanaleneiland, Dichterswijk en Oog en Al. Het clubhuis is mooi en ruim. Het gebouw bestaat uit twee verdiepingen. Beneden zijn kleedkamers en de toiletten. Op de eerste verdieping bevinden zich de kantine, de bestuurskamers en het terras. Vanuit deze verdieping kijkt men uit over de voetbalvelden. De hockeyvelden liggen wat verder van het clubhuis. Vanuit het clubhuis moet een weg overgestoken worden, een gebouw en parkeerplaats gepasseerd worden voor men bij de hockeyvelden aankomt. Deze afstand maakt het voor de hockeyers minder aantrekkelijk om voor of na trainingen en wedstrijden naar het clubhuis te gaan. Mede daarom is bij de hockeyvelden het Zwaluwnest gebouwd. Dit een klein gebouw, een soort blokhut, waarin een materiaalruimte, toiletten en een koffie-/theebalie geplaatst zijn. Zwaluwen heeft twee velden.

Be Quick '28

Voetbalclub Be Quick '28 kent een lange en roemrijke historie. Zowel de dames als de heren hebben jaren in de hoofdklasse gespeeld. Sinds 2007 zijn ze met een nieuw sportpark zijn gevestigd aan het stationsplein 25 naast het PEC Zwolle stadion. Na een aantal jaren van financiële tekortkomingen, bestuurswisselingen en teruglopende ledenaantallen zit Be Quick '28 nu in iets rustiger vaarwater. Tegelijkertijd ontleent Be Quick zijn identiteit aan meerdere gezichten. Nog steeds wordt Be Quick door een aantal gezien als een springplank (voor de jeugd) naar PEC Zwolle. Daarnaast is de club behoorlijk succesvol met damesvoetbal. Neemt de club zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid door 10-tallen kinderen vanuit het jeugdsportfonds op te nemen in het pupillenvoetbal. De club is een voorvechter van breedtesportvoetbal op

recreatief vlak. Het decor van de voetbalclub kent een relatief 'jonge' stad met gemeentelijk sportbeleid die actief werken aan een positief klimaat waarin kinderen kunnen opgroeien en zich ontwikkelen. Eveneens zijn de contacten met de KNVB, PEC Zwolle en Sportservice Zwolle dusdanig dat er gezamenlijk van allerlei initiatieven plaatsvinden.

HZC

Hockeyclub Zwolle (HZC) komt voort uit een fusie tussen ZMHC en Tempo '41. Vanaf 2012 zijn ze gevestigd op het prachtig nieuw aangelegd sportpark: 'Het Hoge Laar' in Zwolle. Daarmee heeft het bij aanvang in de regio een sterk jeugd-aanzuigende werking gehad en werd het tegelijkertijd één van de grotere hockeyclubs van Nederland met ambities op topniveau. Het decor van de hockeyclub kent een relatief 'jonge' stad met gemeentelijk sportbeleid die actief werken aan een positief klimaat waarin kinderen kunnen opgroeien en zich ontwikkelen. Eveneens is er sprake van een actieve sportconsulent vanuit de KNHB die de club ondersteunt waar nodig. Zowel de aansturing als de uitvoering van beleid kent een sterk bedrijfsmatige aanpak waarin 'voor en door leden' deels heeft plaatsgemaakt voor betaalde krachten en daarmee samenhangend klantgedrag. Als het gaat om de algemene uitvoering van jeugdbeleid is er een strikte scheiding tussen top- en breedtesport.

3.2 Participatief actiegericht onderzoek

Het Kids First project kenmerkt zich door een participerende actiegerichte onderzoeksbenadering met een kwantitatieve, maar vooral kwalitatieve invulling. Het actiegerichte karakter betekent dat het project een combinatie bevatte van onderzoek en actie die vier fases volgde (Kemmis, et al., 2013). Het onderzoek begon met het *plannen*. In deze fase werden de bestaande situatie en de gewenste situatie van de verenigingen in kaart gebracht. Tevens heeft in deze fase een uitvoerige dataverzameling plaatsgevonden. De fase daarop kenmerkte zich door het gezamenlijk begrijpen van de problemen, kansen of behoeften van de vereniging en is een aanpak ontwikkeld voor mogelijke acties. In deze fase is ook overgegaan tot het *uitvoeren* van (enkele) van deze acties. Tijdens de actiefase werden deze acties *gemonitord* (derde fase) en vervolgens werd hier in de laatste fase op *gereflecteerd*. Het proces heeft zich vervolgens een enkele keren herhaalt, waarbij steeds nieuwe stappen richting het gewenste doel werden gezet en nieuwe inzichten werden verzameld. Het verschilde per living lab hoe vaak een dergelijke cyclus is herhaald.

3.3 Embedded scientists

De vier embedded scientists waren elk als onderzoeker actief binnen het lectoraat Sportpedagogiek en als hogeschooldocent op een sportopleiding. Binnen Kids First participeerden zij elk in één van de vier gemeenten binnen twee living labs: een hockey- en een voetbalvereniging. De embedded scientists waren zowel verantwoordelijk voor de dataverzamelingen als participant in het actieproces. De activiteiten die zij uitvoerden en de positie die zij innamen binnen het actieproces verschilde per living lab. Rollen die embedded scientists hebben aangenomen binnen dit project waren bijvoorbeeld als *aanjager* of *volger* van het proces, als pedagogisch *expert* en/of als *verbinder* tussen partijen. De rol die werd aangenomen hing af van de context van de vereniging en de fase waarin zij waren in het proces richting een pedagogischer sportklimaat.

Vooraf is met de embedded scientists de invloed van de eigen aanwezigheid in het living lab besproken. Zij waren gedurende het onderzoek zich ervan bewust dat zij zelf ook onderzoeksobject waren. De embedded scientists hebben daarom in de logboeken en procesverslagen aandacht besteed om hun gedrag, gedachten en gevoelens gedurende het proces te beschrijven.

3.4 Dataverzameling

Om de percepties, normen, attitudes en gedragingen van voornamelijk actoren binnen de living labs te onderzoeken vond er op verschillende momenten intensieve 'mixed method' dataverzameling plaats. Deze data werd verzameld met behulp van bureauonderzoek, (groeps)interviews, enquêtering, observaties en door middel van nieuwe dataverzamelingmethoden zoals het gebruik van sensoren en sociale media analyses. Voorafgaand aan de dataverzameling is ethische toestemming ontvangen van de ethische commissie van de faculteit Electrical Engineering, Mathematics and Computer Science (EEMC), Universiteit Twente (RP 2018-61). Hieronder staat de werkwijze die voor elke methode is gehanteerd beschreven.

Contextanalyse

Om inzicht te krijgen in beginsituatie van elk living lab is bij de start van het project een contextanalyse en bureauonderzoek uitgevoerd. Met de contextanalyse is de sportaccommodatie van de sportvereniging bezocht en is de accommodatie beschreven aan de hand van het ZETA-principe (Lopez et al., 2008). Dit principe bevat bruikbare richtlijnen voor het beïnvloeden van de sociale omgeving en staan voor zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid. Het bureauonderzoek had als doel om inzicht te krijgen in het sportbeleid van de gemeente en het beleid van de vereniging in relatie tot het sportklimaat. Hierbij is gebruik gemaakt van beleidsstukken en webteksten die middels een iteratief proces van skimmen (oppervlakkig lezen), lezen en analyseren (Bowen, 2009) relevant werden geacht in relatie tot de geselecteerde living labs en het sportklimaat. Een beschrijving van de contextanalyse is deels verwerkt in het eerder beschreven kader 3.1 en in de procesverslagen van de embedded scientists.

Logboeken en expert review

Als onderdeel van het actiegericht onderzoek zijn door de embedded scientists logboeken bijgehouden waarin gedurende 2½ jaar aantekeningen zijn gemaakt om inzicht te krijgen in het actieproces. Wekelijks schreven de onderzoekers in het logboek een korte analyse van relevante handelingen, gesprekken, bijeenkomsten en inzichten. Om de betrouwbaarheid van deze inzichten te vergroten zijn de logboeken door de embedded scientists gedurende het project een aantal keer onderling gekalibreerd. Hierdoor konden inzichten worden bevestigd of verschillen in inzichten worden blootgelegd. Dit proces wordt ook wel 'peer debriefing' genoemd (Baarda, De Goede & Teunissen, 2009). Aan het einde van het project hebben de embedded scientists hun verzamelde procesinzichten voorgelegd aan een ervaringsdeskundige met veranderprocessen bij sportverenigingen (expert review). In gezamenlijke afstemming zijn hier zes 'lessons learned' uit voort gekomen. Deze lessons learned zijn vervolgens in een samengestelde veranderaanpak beschreven ten behoeve van het ontwikkelen van een pedagogisch sportklimaat op de sportvereniging. Zie *bijlage 1 van het bijlagenboek*.

Vragenlijst jeugdspelers

Het doel van de vragenlijst voor jeugdspelers is het meten van het pedagogisch sportklimaat binnen een team van de sportvereniging. De vragenlijst die is afgenomen bij de jeugdspelers is een aangepaste versie van de vragenlijst volgens Van Aart et al. (2017). Motivatie wordt in dit onderzoek geoperationaliseerd aan de hand van de zelfdeterminatietheorie (Deci & Ryan, 2012). Dit houdt in dat de vragenlijst de drie constructen competentie, autonomie en verbondenheid meet. De vragenlijst van Van Aart et al. (2017) is, met uitzondering van het construct autonomie, betrouwbaar en valide gebleken voor het meten van de motivatie voor lichamelijke opvoeding bij 9- tot 12-jarigen. In de huidige vragenlijst zijn zes extra stellingen toegevoegd voor het meten van de sociale veiligheid. In totaal bestond de vragenlijst uit 24 stellingen over de vier domeinen autonomie, competentie, verbondenheid en sociale veiligheid. Hiermee beoogt de vragenlijst twee van de vier pilaren van het pedagogisch sportklimaat te meten, het motivationeel en sociaal veilig klimaat. Elke stelling kon

beantwoord worden op een vijfpuntsschaal (van helemaal niet waar tot helemaal waar). Voor de volledige vragenlijst zie *bijlage 2 van het bijlagenboek*. In verband met de moeilijk bereikbare ouders (voor toestemming) aan het begin van het seizoen (oktober 2018) bleek het niet mogelijk om de vragenlijst bij alle verenigingen af te nemen. In totaal hebben 21 jeugdspelers de digitale vragenlijst ingevuld in de periode mei tot en met juni 2019, waarvan 10 jongens en 11 meiden (zie Tabel 3.2). De 11- tot 15-jarige jeugdspelers waren lid van 4 verschillende sportverenigingen. Bij één vereniging is een schriftelijke versie van de vragenlijst een half jaar later nogmaals afgenomen (n = 13; oktober 2020). Aangezien dit bij slechts één vereniging mogelijk bleek, zijn deze resultaten niet meegenomen in het huidige rapport. Voor alle deelnemende jeugdspelers was digitale toestemming verkregen van één of beide ouders. Door de corona-maatregelen bleek het niet mogelijk om de betrouwbaarheid en validiteit van de huidige vragenlijst onder jeugdspelers te onderzoeken.

Tabel 3.2: Beschrijvende gegevens van de jeugdspelers die de vragenlijst hebben ingevuld aan het eind van het eerste seizoen.

Totaal aantal kinderen	21
Aantal hockey, n (%)	16 (76)
Aantal voetbal, n (%)	5 (24)
Geslacht	
Jongens, n (%)	10 (48)
Meisjes, n (%)	11 (52)

Landelijke vragenlijst

Het Mulier instituut heeft daarnaast een landelijke vragenlijst uitgezet en verwerkt voor trainers/coaches, voor verenigingsbestuurders en voor ouders. De methodiek en uitkomsten voor trainers/coaches en de samengevoegde uitkomsten voor verenigingsbestuurders en ouders zijn in twee apart rapportage gepresenteerd (Reitsma, Alberts, & Elling, 2021; Reitsma & Elling, 2021). Zie *bijlage 3 en 4 van het bijlagenboek*.

Observaties

Voor het observeren van de trainingen en wedstrijden is gebruik gemaakt van een observatielijst volgens het Coaching Behavior Assessment System (CBAS), welke eerder al gebruikt is in het onderzoek Trainer-Kind InterACTIE (Hilhorst, Schipper-van Veldhoven, Jacobs, Theeboom, & Steenberg, 2014). Het doel van de CBAS is een eerste inzicht te verkrijgen in of het gedrag van de trainer past bij de theoretische vier steunpilaren van het pedagogisch sportklimaat (ontwikkelingsgericht, motivationeel, zorgzaam en sociaal veilig klimaat). De observaties geven een eerste inzicht en dienden als basis voor de interviews. Het CBAS is een observatieformulier waarbij wordt geturfd hoe vaak bepaalde gedragingen worden vertoond door de trainer. In totaal worden er twaalf gedragingen gedefinieerd (zie Tabel 3.2). Embedded scientists en studentonderzoekers werden vooraf getraind in het afnemen van de observatielijst tijdens een trainingmiddag. Tijdens de trainingen en wedstrijden stonden de embedded scientists en/of studentonderzoekers langs de lijn van het veld om de observatielijst in te vullen. Tijdens de start van het project, in de periode van november 2018 tot april 2019, zijn 14 trainingen en 20 wedstrijden geobserveerd. De 11- tot 15-jarige jongens en meiden waren lid van 6 verschillende sportverenigingen. Het aantal hockeytrainingen of -wedstrijden ligt hoger dan het aantal voetbaltrainingen of -wedstrijden (resp. 23 en 11 observaties). Door Corona-maatregelen kon er alleen in het eerste seizoen worden geobserveerd. Hierdoor kunnen er geen vergelijkingen worden gemaakt tussen de situatie tijdens start, midden en einde van het project.

Tabel 3.2: Gedragingen die aan de hand van de Coaching Behavior Assessment System (CBAS) worden geobserveerd (overgenomen uit Hilhorst et al., 2014).

Reactie of spontaan	Specifieke gebeurtenis	Type gedrag van de trainer
Reagerend gedrag	Gewenste prestatie	1. Positieve belonende reactie 2. Geen reactie
	Fout/verginging	3. Een aan de fout gerelateerde aanmoediging 4. Een aan de fout gerelateerde technische instructie 5. Bestrafing 6. Een bestraffende, aan de fout gerelateerde, technische instructie 7. Het negeren van een fout
	Wangedrag	8. Controle/overwicht/macht krijgen
Spontaan gedrag	Algemeen	9. Algemene technische instructie 10. Algemene aanmoediging 11. Organisatie
	Geen betrekking op training/wedstrijd	12. Algemene communicatie

Naast de CBAS, is voor het observeren van de wedstrijden ook gebruik gemaakt van de SportKlimaatApp, ontwikkeld door het Mulier Instituut en eerder gebruikt in het onderzoek van Romijn en Kalmthout (2018). Deze smartphone app is ontwikkeld voor het registreren van 'real-time' gedragingen tijdens de wedstrijd. Tijdens de wedstrijd worden twaalf verschillende gedragingen geturfd, bestaande uit vier hoofdcategorieën:

- Zeer positieve gedragingen (omhelzen, aanmoedigen, complimenteren/applaus)
- Positieve gedragingen (hand geven/high five/boks, excuses aanbieden, aanspreken op gedrag)
- Negatieve gedragingen (tijdrekken, discussie aangaan, wegwerpgebaar/hoofdschudden)
- Excessieve gedragingen (slaan/schoppen/bijten, uitschelden/kleineren, duwen/trekken).

Embedded scientists en studentonderzoekers werden ook hierbij vooraf getraind in het gebruik van de app door een onderzoeksmedewerker van het Mulier Instituut tijdens een trainingmiddag. Tijdens de wedstrijden stonden de embedded scientists en/of de studentonderzoekers langs de lijn om de gedragingen via een mobiele telefoon te registreren. Het ging hierbij om dezelfde wedstrijden als bij de observatie van de CBAS. Daarnaast zijn nog 2 extra wedstrijden geobserveerd (22 wedstrijden). De 22 wedstrijden vonden plaats in de periode tussen november 2018 en maart 2019, waarvan 13 hockey- en 9 voetbalwedstrijden. Bij 16 wedstrijden ging het om een onder-15 team en bij 6 wedstrijden om een onder 13-team (jongens en meisjes teams).

Sensoren

Voor het meten van de sociale interacties tussen jeugdspelers tijdens de training zijn sensoren gebruikt die middels een riem gedragen konden worden. Voorafgaand aan deze dataverzameling is ethische toestemming ontvangen van de commissie Ethiek Psychologie, Universiteit Leiden (2020-08-18-Rieffe, prof.dr. C.J.-V2-2576). Voor alle deelnemende jeugdspelers was schriftelijke toestemming verkregen van één of beide ouders. De gebruikte sensoren zijn actieve Radio Frequency Identification Devices (RFID tags; Cattuto et al., 2010) ontwikkeld op basis van het Open Beacon project (<http://www.openbeacon.org>). De RFID-sensoren verzenden regelmatig data-signalen met een unieke code via het 2.4 GHz ISM-band van het RF-spectrum. Deze data wordt ontvangen door sensoren in de buurt en door twee radiobakens (beacons) die langs de lijn van het trainingsveld stonden. Vanwege de lage power van het signaal is het mogelijk om momenten te registreren waarbij twee spelers binnen 1

tot 1.5m van elkaar bevinden en omdat de sensor aan de voorkant is bevestigd kunnen interacties worden gemeten bij de spelers die naar elkaar toegedraaid zijn (Cattuto et al., 2010). De sensoren meten door deze strategie het aantal interacties en de duur van de interacties tussen kinderen onderling en tussen kinderen en de trainer. Met deze informatie kan er onderzocht worden hoe sociale contacten op een vereniging verlopen en hoe de cohesie is in de groep. Voorafgaand aan de metingen is software ontwikkeld voor het analyseren van de data (Coutinho, Moreira, & Rebelo Sa, 2019). Door problemen met de leverancier van de sensoren en door corona maatregelen zijn de sensoren alleen gebruikt aan het eind van het project bij één team. De sensoren zijn tijdens de training in oktober 2020 door 13 jeugdspelers en de trainer gedragen. De spelers kregen gedurende 60 minuten een reguliere training aangeboden. De training vond buiten plaats op een half trainingsveld van de hockeyvereniging.

Social media

Voor het meten van het sentiment van een vereniging, het positieve of negatieve beeld dat mensen over een vereniging hebben, is gebruik gemaakt van een sentiment analyse. Voor deze analyse zijn datasets verkregen uit twitterberichten gebruikt over vijf deelnemende verenigingen. De methodiek en uitkomsten van deze analyse zijn in een apart rapport gepresenteerd (Rebelo Sa, 2020). Zie *bijlage 5 van het bijlageboek*. Vanwege corona-maatregelen waren er weinig activiteiten mogelijk op de verenigingen. Hierdoor werden er ook minder tweets verstuurd over de vijf deelnemende verenigingen dan verwacht. Om de sentiment analyse uit te kunnen voeren is daarom besloten twee grotere clubs mee te nemen in de analyse, Ajax en Feyenoord.

(Groeps)interviews

Het doel van de (groeps)interviews aan het begin van het project was met name om inzicht te krijgen in de perceptie van het sportklimaat in het team, de perceptie van de verenigings- en de sportcultuur, het gewenste sportklimaat op de sportvereniging en de samenwerking met de bond en gemeente in relatie tot het creëren van een pedagogisch sportklimaat. Het doel van de (groeps)interviews aan het einde van het project was om inzicht te krijgen in de ervaren impact van het Kids First project, de waarde van specifieke initiatieven en de uitdagingen die betrokkenen zagen voor de nabije toekomst ten aanzien van het creëren van een pedagogischer sportklimaat. Voor de topiclijsten zie *bijlage 6 van het bijlagenboek*.

De (groeps)interviews hebben gedurende het project in twee perioden plaatsgevonden. De eerste dataverzameling vond plaats aan het begin van het project: van november 2018 tot en met januari 2019. De tweede dataverzameling vond plaats aan het einde van het project: van november 2020 tot en met januari 2021. De interviews zijn afgenomen onder belangrijke actoren op micro-, meso- en macroniveau in de acht living lab's zoals: een selectie van jeugdspelers, ouders en de trainer/coach van twee jeugdteams, bestuur- en commissieleden (zogenoemde sleutelfiguren) en contactpersonen van de gemeentelijke sportuitvoeringsorganisaties (zie Tabel 3.1). Voorafgaand aan de interviews is toestemming ontvangen van de geïnterviewden. Bij de jeugdspelers is toestemming ontvangen van één of beide ouders. Uiteindelijk zijn circa 250 respondenten binnen 8 labs betrokken in de (groeps)interviews. De duur per (groeps)interview verschilde per doelgroep. Met ouders en jeugdspelers (onder de 15 jaar) duurden deze interviews ongeveer 20 minuten. De (groeps)interviews met de trainers, de sleutelfiguren en de gemeentelijke contacten duurden ongeveer 45 minuten. Alle interviews zijn opgenomen middels een recorder en woordelijk uitgeschreven.

Tabel 3.1: overzicht uitgevoerde (groeps)interviews

Doelgroep	Methode	≈ aantal respondenten per lab in 2018	≈ aantal respondenten per lab in 2020
Jeugdspelers (<15 jaar)	Groepsinterview	8	Nvt
Ouders	Groepsinterview	8	Nvt
Trainers	Interview	2	2
Sleutelfiguren	(Groeps)interview ²	4	4
Sportuitvoeringsorganisatie	(Groeps)interview ²	2	2

Voor de analyse van de tekstbestanden is gebruik gemaakt van open, axiale en selectieve codering bij deze laatste stap is de 'framework-methode' van Gale et al. (2013) toegepast. Uit de analyse van de data afkomstig van de dataverzameling aan het begin van het project kwamen drie overkoepelende thema's boven. Het eerste thema gaat over *de opvoedende waarde van sport*. Hieronder vallen bijvoorbeeld uitspraken van ouders die verwachten dat hun kind waardevolle lessen leert van (team)sport die van toepassing is op hun maatschappelijke leven. Het tweede thema gaat over *de perceptie van het sportklimaat* op de vereniging en het team. Dit thema is weer opgedeeld in de vier subthema's die overeenkomen met de vier pijlers van het pedagogisch sportklimaat *relatie, motivatie, ontwikkeling* en *veiligheid* (Schipper-van Veldhoven, 2020). Het derde thema gaat over het *werken aan een pedagogisch sportklimaat*. Hieronder vallen uitspraken die gaan over de wensen, de kansen en de uitdagingen die respondenten zien in relatie tot het creëren van een pedagogisch sportklimaat op de vereniging. De data aan het einde van het project leverde vier thema's op, namelijk de impact van het project, de waarde van specifieke initiatieven, de uitdagingen voor de toekomst en de invloed van corona op het project en het sportklimaat binnen de vereniging.

² In een enkel geval lukte het niet om een groepsinterview af te nemen en zijn 1-op-1 interviews afgenomen.

4 Resultaten

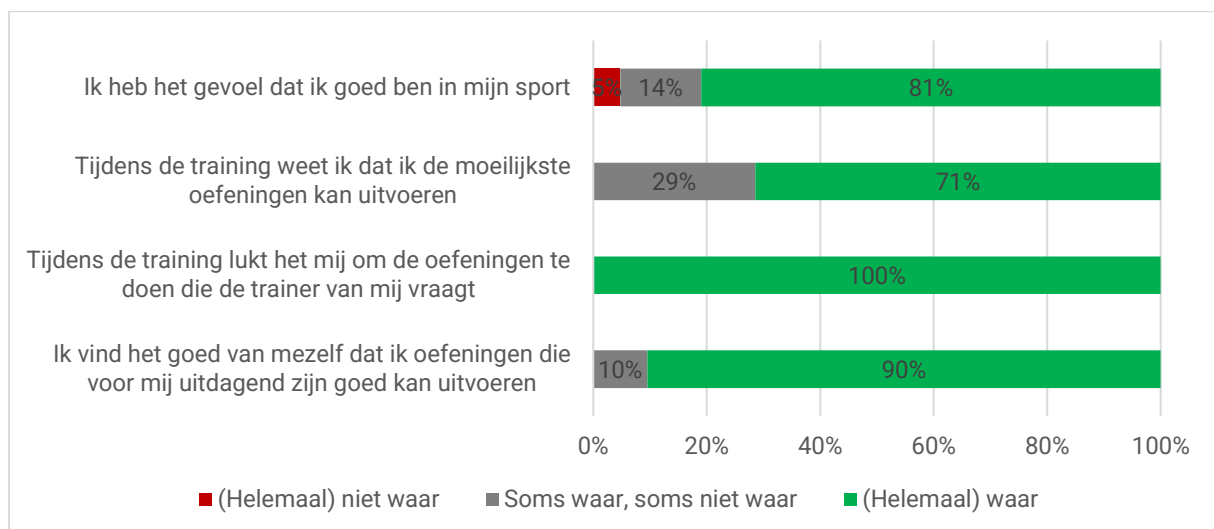
In dit hoofdstuk worden de resultaten van de verschillende dataverzamelingen gepresenteerd. Achtereenvolgens worden de resultaten uit de vragenlijst aan jeugdspelers besproken, de observaties van jeugdspelers- en trainersgedragingen, de sensormetingen, de belangrijkste resultaten van het actiegerichte veranderproces en tot slot het resultaat van de analyse van de (groeps)interviews met de betrokkene aan het begin en eind van het project.

4.1 Resultaten vragenlijst jeugdspelers

De 21 jeugdspelers hebben 24 stellingen beantwoord over het pedagogisch klimaat. De vragenlijst beoogt 4 constructen te meten, namelijk competentie, autonomie, verbondenheid en sociale veiligheid. Aangezien de betrouwbaarheid en validiteit van de vragenlijst nog niet is onderzocht, moet er voorzichtig worden omgegaan met de resultaten.

Competentie

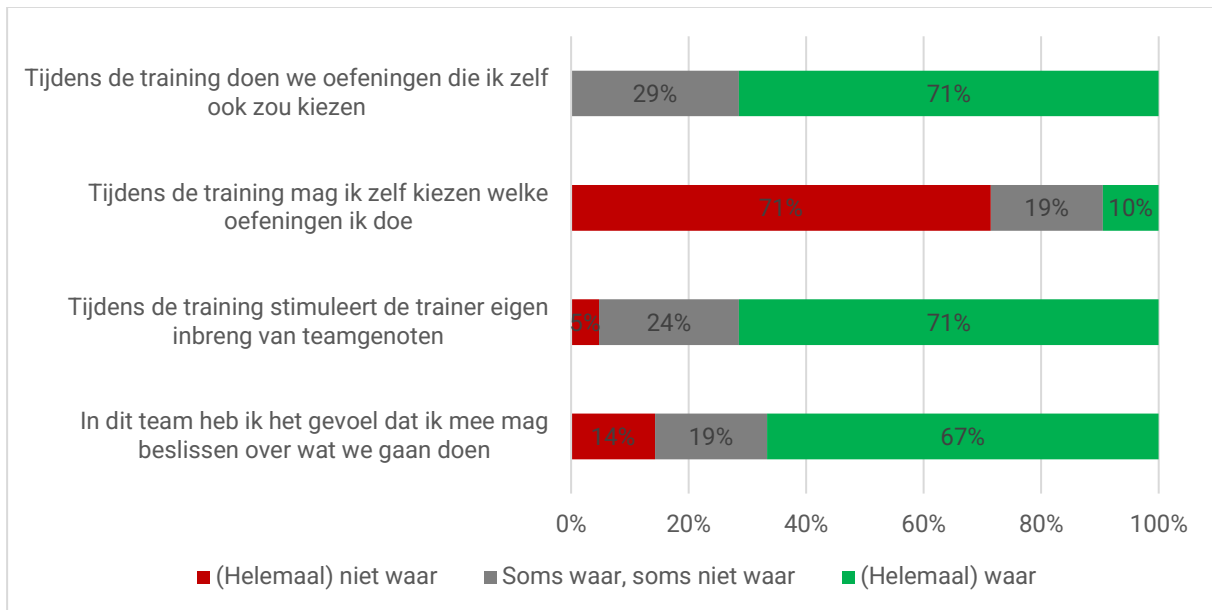
Plezier in een sport ontstaat als je het gevoel hebt dat je iets goed kunt. Uit de vragenlijst blijkt dat de jeugdspelers zich competent te voelen in de sport die ze uitvoeren. Acht van de tien jeugdspelers heeft het gevoel goed te zijn in zijn of haar sport (81%; figuur 3.1). Daarnaast geeft ruim tweederde aan dat ze denken dat ze de moeilijkste oefeningen wel uit kunnen voeren (71%). Alle jeugdspelers geven aan dat het ze ook daadwerkelijk lukt om deze oefeningen uit te voeren en bijna alle spelers zijn daar ook trots op.

Figuur 3.1: Mate waarin de kinderen het eens zijn met de stellingen over competentie (in procenten, n = 21).

Autonomie

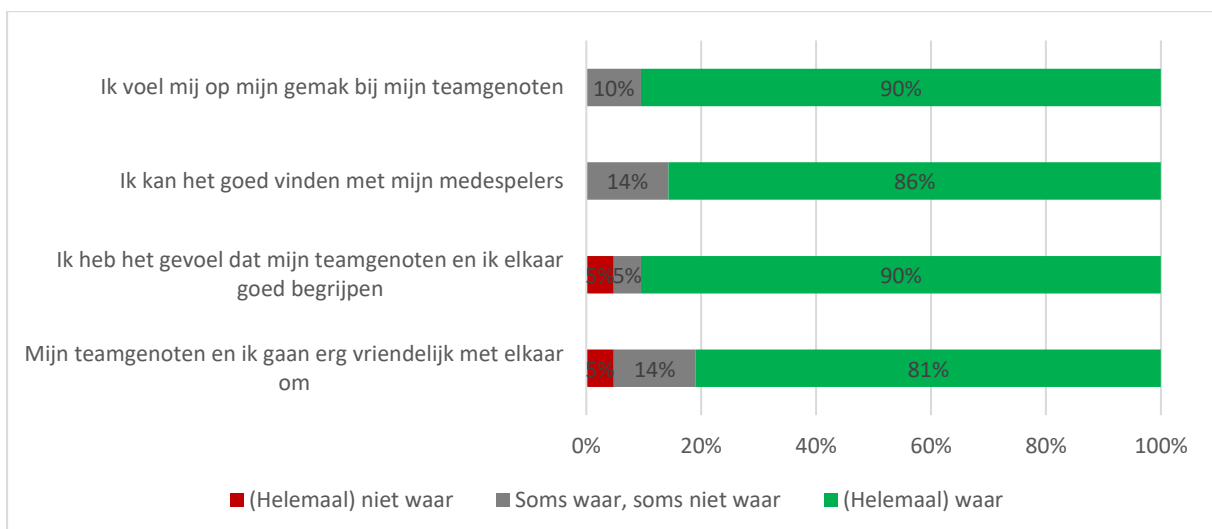
Het gevoel te hebben ergens goed in te zijn (competentie), is deels afhankelijk van of een speler ook het gevoel heeft dat de behaalde successen toe te schrijven zijn aan hun eigen kunnen (autonomie). Uit de vragenlijst komt een wat tegenstrijdig beeld (figuur 3.2). Aan de ene kant geeft ruim twee derde van de jeugdspelers aan dat ze zelf ook de oefeningen zouden kiezen (71%), dat de trainer eigen inbreng stimuleert (71%) en dat de jeugdspelers het gevoel hebben dat ze mee mogen beslissen (67%). Dit lijkt te betekenen dat er een grote mate van autonomie is bij de jeugdspelers. Aan de andere kant geeft slechts één op de tien aan dat ze zelf mogen kiezen tijdens de training (10%). Hier lijkt dus nog wel wat winst behaald te kunnen worden.

Figuur 3.2: Mate waarin de kinderen het eens zijn met de stellingen over autonomie (in procenten, n = 21).

Verbondenheid

Het is belangrijk dat een speler zich verbonden voelt zowel met andere spelers, als met de trainer. Aangezien deze twee situaties los van elkaar kunnen staan, is het construct verbondenheid verdeeld in een verbondenheid met andere spelers en een verbondenheid met de trainer. Uit de resultaten blijkt dat de jeugdspelers zich over het algemeen verbonden tot elkaar voelen (figuur 3.3) en tot de trainer (figuur 3.4). Negen op de 10 spelers voelen zich op hun gemak in het team en bij hun trainer. Bijna net zoveel spelers kunnen het goed vinden met hun medespelers (86%). Ruim driekwart van de spelers (81%) gaan ook vriendelijk met elkaar om. Opvallend is dat iedereen aangeeft het gevoel te hebben zichzelf te kunnen zijn.

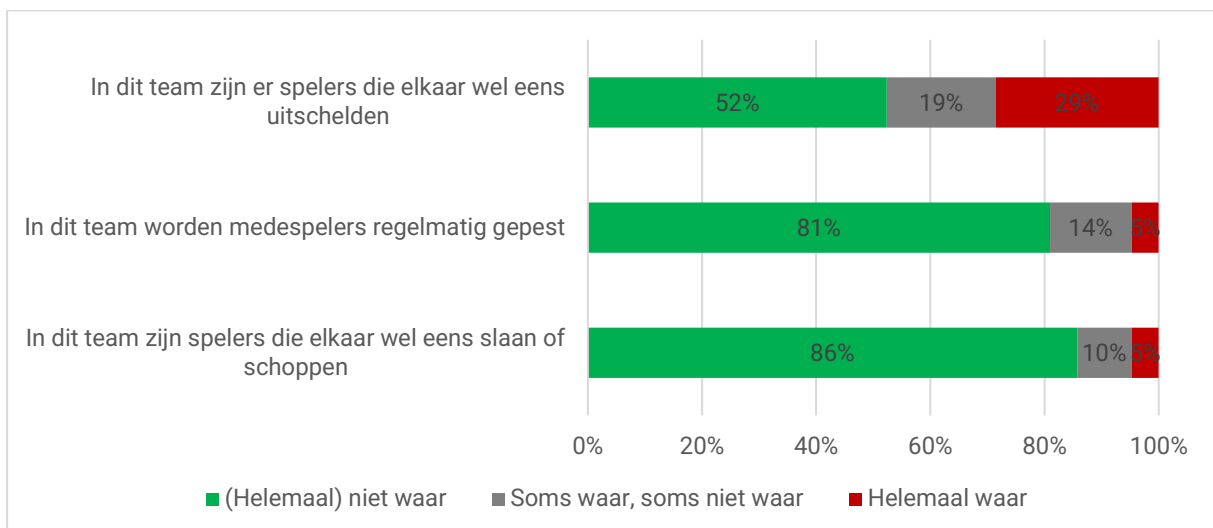
Figuur 3.3: Mate waarin de kinderen het eens zijn met de stellingen over verbondenheid binnen het team (in procenten, n = 21).

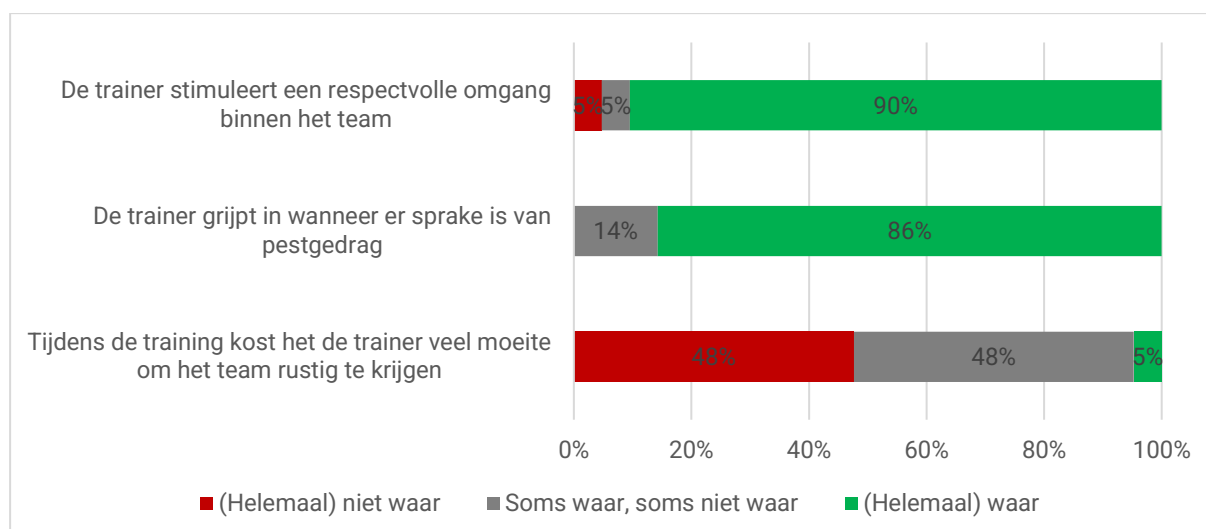
Figuur 3.4: Mate waarin de kinderen het eens zijn met de stellingen over verbondenheid met de trainer (in procenten, n = 21).

Sociale veiligheid

Zaken als pesten, schelden, slaan of schoppen zijn volgens ruim driekwart van de jeugdspelers (helemaal) niet aan de orde (figuur 3.5). De trainer lijkt hier een belangrijke rol in te spelen. Eenzelfde aantal jeugdspelers (86%) geeft aan dat de trainer ingrijpt wanneer er sprake is van pestgedrag (figuur 3.6). Opvallend is dat de meningen over het uitschelden een ander beeld laten zien. Elkaar uitschelden lijkt relatief vaak voor te komen. Iets minder dan een derde van de spelers (29%) geeft aan dat spelers elkaar wel eens uitschelden. Negen op de 10 spelers geeft echter wel aan de trainer een respectvolle omgang stimuleert. Dit lijkt echter het schelden niet volledig te kunnen voorkomen. Slechts ongeveer de helft van de jeugdspelers (52%) geeft aan dat elkaar uitschelden (helemaal) niet aan de orde is.

Figuur 3.5: Mate waarin de kinderen het eens zijn met de stellingen over sociale veiligheid binnen het team (in procenten, n = 21). Noot: Door negatieve stellingen zijn de kleuren in dit figuur omgedraaid t.o.v. de andere figuren.

Figuur 3.6: Mate waarin de kinderen het eens zijn met stellingen over sociale veiligheid gecreëerd door de trainer (in procenten, n = 21). Noot: de laatste stelling is negatief geformuleerd.

4.2 Resultaten observaties

CBAS

In Tabel 3.3 zijn de resultaten van de observaties van CBAS weergegeven. Er vonden 34 observaties plaats, waarvan 14 trainingen en 20 wedstrijden. Het aantal hockeytrainingen of -wedstrijden ligt hoger dan het aantal voetbaltrainingen of -wedstrijden (resp. 23 en 11 observaties). Door Coronamaatregelen kon er alleen aan het begin van het eerste seizoen worden geobserveerd. Hierdoor kunnen er geen vergelijkingen worden gemaakt tussen de situatie tijdens start van het project en aan het eind van het project.

De trainers/coaches die geobserveerd zijn reageren over het algemeen iets minder vaak op het gedrag van spelers (47,4%) dan dat zij zelf het startpunt zijn van de interactie met de jeugdspeler (52,6%). Als de trainers/coaches reageren op gedrag van de spelers, dan reageren ze vaker op een gewenste prestatie (26,6%) dan op een fout of een vergissing (19,1%). Wangedrag komt nog steeds nauwelijks voor (1,6%). Er zijn wel opvallende verschillen gevonden binnen het spontane gedrag. Als de trainers/coaches zelf het initiatief nemen, dan zijn het over het algemeen vooral technische instructies (19,9%) of organisatorische gedragingen (23,4%). Algemene aanmoedigingen kwamen slechts in 8,3% van de gevallen voor. Als er alleen naar de wedstrijden wordt gekeken (niet in tabel weergegeven), dan zijn trainers/coaches wel iets vaker het startpunt van de interactie (55,7%) en reageren ze relatief minder vaak op het gedrag van de spelers (44,3%). Bij de trainingen reageren de trainers relatief vaak op het gedrag van de spelers (53,9%) en lijkt er ook iets meer sprake te zijn van wangedrag (3,6%). De verschillen tussen trainingen en wedstrijden lijken echter klein.

Tabel 3.3. Gemiddeld aantal en percentage gedragingen van trainers per training/wedstrijd die aan de hand van de Coaching Behavior Assessment System (CBAS) worden geobserveerd.

		Aantal (gemiddeld)	Percentage (gemiddeld)
Reagerend gedrag		42,1	47,4%
Gewenste prestatie	1. Positieve belonende reactie	21,2	23,8%
	2. Geen reactie	2,5	2,8%
<i>Subtotaal</i>		23,6	26,6%
Fout/verginging	3. Een aan de fout gerelateerde aanmoediging	4,2	4,7%
	4. Een aan de fout gerelateerde technische instructie	7,5	8,5%
	5. Bestraffing	2,9	3,3%
	6. Een bestraffende, aan de fout gerelateerde, technische instructie	1,1	1,2%
	7. Het negeren van een fout	1,3	1,4%
	<i>Subtotaal</i>	17,0	19,1%
	8. Controle/overwicht/macht krijgen	1,4	1,6%
	Wangedrag		
Spontaan gedrag		46,8	52,6%
Algemeen	9. Algemene technische instructie	17,7	19,9%
	10. Algemene aanmoediging	7,4	8,3%
	11. Organisatie	20,8	23,4%
	<i>Subtotaal</i>	45,9	51,7%
Geen betrekking op training/wedstrijd	12. Algemene communicatie	0,9	1,0%
Totaal		88,8	100,0%

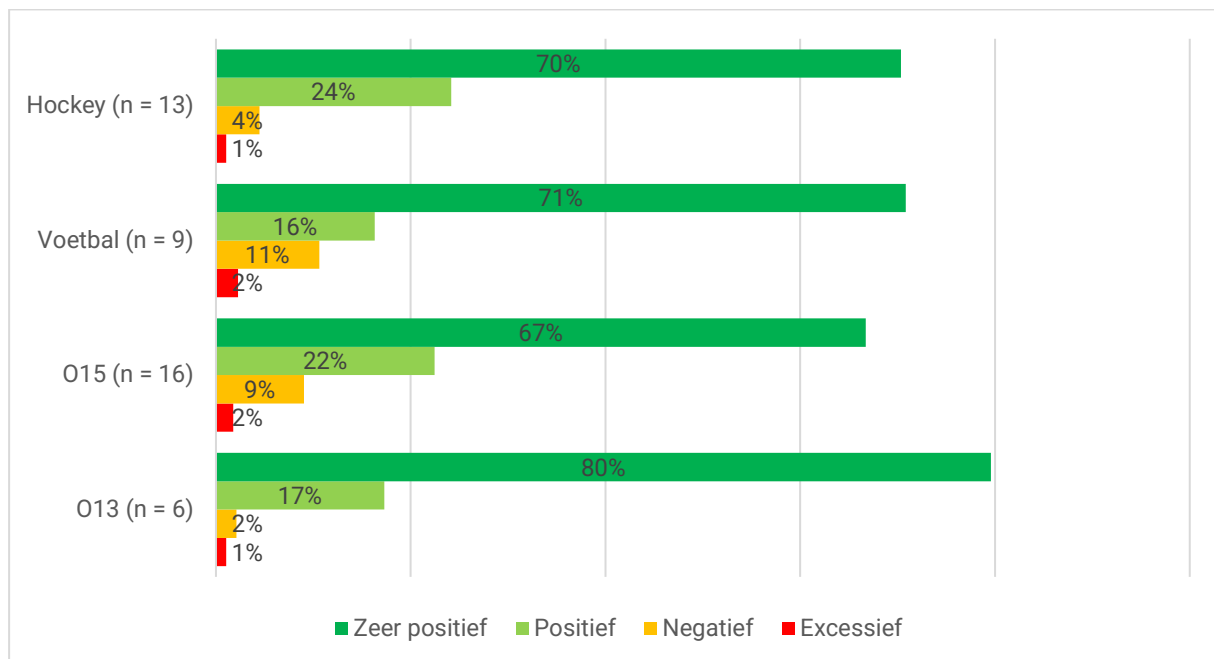
SportklimaatApp

Naast observaties met de CBAS zijn er ook 22 wedstrijden geobserveerd middels de SportKlimaatApp. De SportKlimaatApp is ontwikkeld voor het observeren van wedstrijden en dus niet te gebruiken voor het observeren van trainingen. Door Corona-maatregelen kon er alleen aan het begin van het eerste seizoen worden geobserveerd. Hierdoor kunnen er geen vergelijkingen worden gemaakt tussen de situatie tijdens start van het project en aan het eind van het project.

In figuur 3.7 zijn de resultaten van de observaties met de SportklimaatApp weergegeven. Van de 22 wedstrijden zijn er 13 hockey- en 9 voetbalwedstrijden geobserveerd. Meer dan twee derde van de gedragingen was zeer positief (omhelzen, aanmoedigen, complimenteren/applaus) bij zowel hockey (70%) als bij voetbal (71%).

Bij de O13-teams vonden relatief meer zeer positieve gedragen plaats (80%) in vergelijking met de O15-teams (67%). Ook het aantal negatieve gedragingen (tijdrekken, discussie aangaan, wegwerpgebaar/hoofdschudden) lag iets lager bij de O13-teams (2%) in vergelijking met de O15-teams (9%). Het aantal positieve gedragingen (hand geven/high five/boks, excuses aanbieden, aanspreken op gedrag) lag daarentegen wel iets lager bij de O13-teams in vergelijking met de O15-

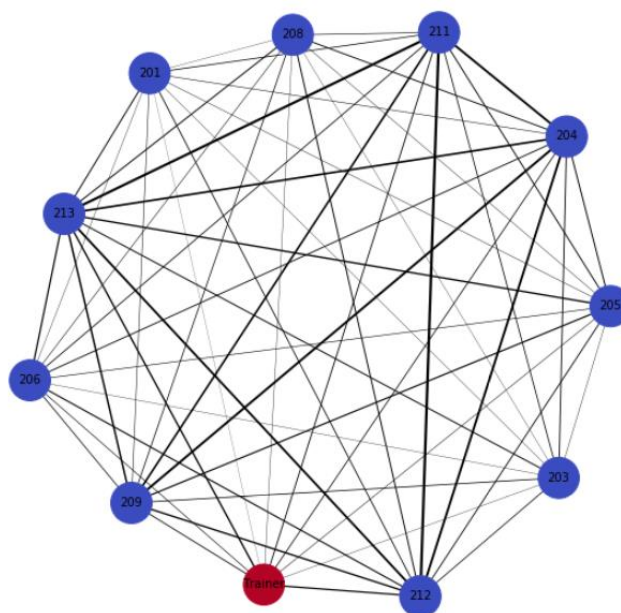
teams (resp. 22% en 17%). Excessief gedrag kwam zowel bij hockey als bij voetbal niet of nauwelijks voor (1-2%).

Figuur 3.7: Verdeling geregistreerde gedragingen per sport en leeftijdsgroep middels de SportKlimaatApp (in procenten, n = 22).

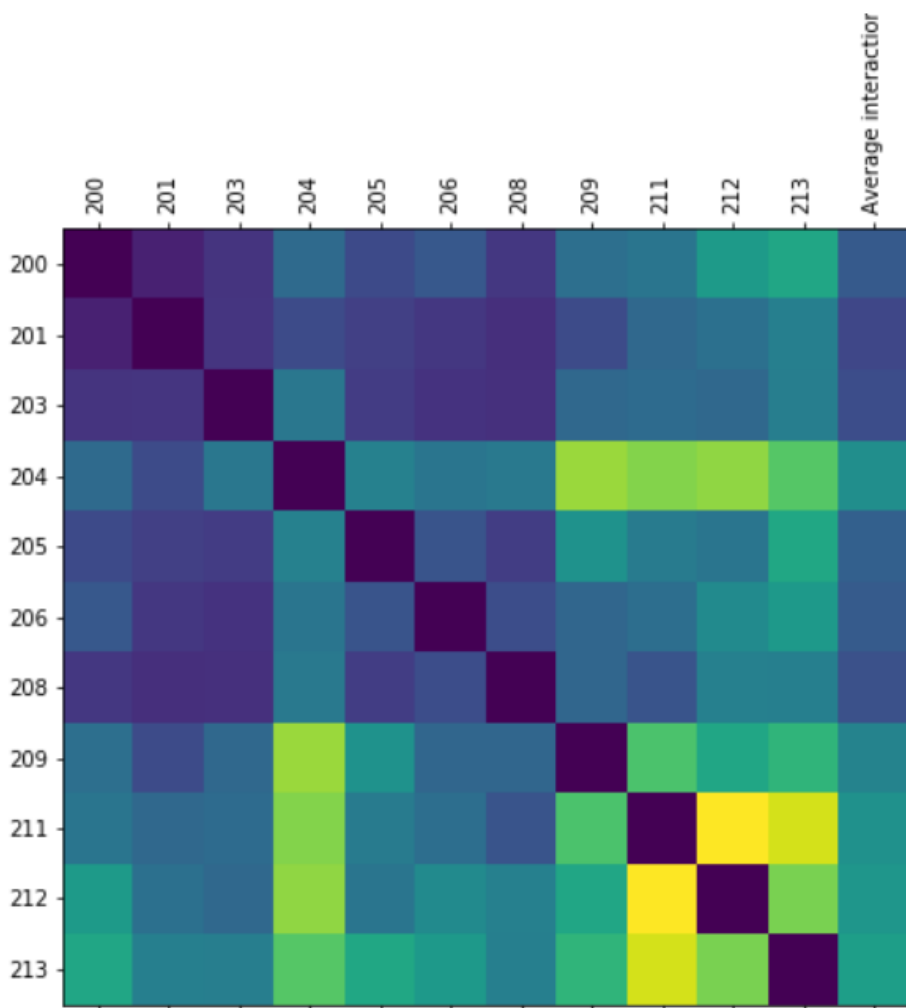
4.3 Resultaten sensoren

In figuur 3.8 is het netwerk van de spelers weergegeven. Hierin is te zien welke spelers interacties met elkaar maken. Op basis van dit netwerk kan worden vastgesteld dat alle spelers ongeveer evenveel en even lange interacties met andere spelers maken. Ook de trainer lijkt goed contact te maken met alle spelers. Er zijn geen subgroepen of 'buitenbeentjes' vast te stellen.

Figuur 3.8: Netwerkanalyse sociale interactie tussen de spelers en de trainer.

In figuur 3.9 is de heatmap (warmtebeeld) van dezelfde training weergegeven. Dit geeft een beeld van hoe vaak of hoe lang de interacties in totaal waren. Geel (warm) betekent veel of lange interacties tussen deze spelers. Donkerblauw (koud) betekent dat er wel interacties tussen de spelers waren, maar minder vaak of lang. Groen ligt als kleur tussen warm en koud in en betekent dus dat er langere of meer interacties waren tussen de spelers in vergelijking met blauw, maar minder lange of minder interacties met spelers in vergelijking met geel. Op basis van de heatmap kunnen we bijvoorbeeld vaststellen dat spelers 212 en 213 veel (of langdurige) interacties met elkaar hebben gemaakt. Ook de trainer (200) heeft de meeste interacties met spelers 212 en 213 gemaakt. Verder valt op dat speler 201 de minste (of kortste) interacties met andere teamgenoten heeft gemaakt. Aangezien het hier gaat om één training, moet er heel voorzichtig worden omgegaan met deze resultaten. Zo kan op basis van deze training worden vastgesteld dat er geen spelers buitengesloten lijken te worden tijdens de training en dat de trainer iedereen evenveel aandacht lijkt te geven. Om betere conclusies te kunnen maken moet er tijdens meerdere trainingen en ook rondom de trainingen en/of wedstrijden gemeten worden. Daarmee kunnen verschillende situaties met elkaar vergeleken worden. Er kan worden vastgesteld dat, ondanks dat de techniek nog in ontwikkeling is, het gebruik van sensoren een nieuwe veelbelovende techniek is waarmee we op een nieuwe manier sociale contacten van spelers en de cohesie binnen een team inzichtelijk kunnen maken.

Figuur 3.9: Heatmap sociale interacties. 200 = trainer.

4.4 Het actiegerichte veranderproces: de 'lessons learned'

Zoals eerder beschreven is een van de voornaamste doelen van het onderzoek inzicht krijgen in het proces richting een pedagogisch sportklimaat en specifieke randvoorwaarden die dat proces kansrijker maken. De voornaamste databron om dat proces inzichtelijk te maken waren de logboeken die de vier embedded scientists gedurende het gehele project van elke living lab hebben bijgehouden. Na afronding van het project heeft elke embedded scientist een kort verslag geschreven van de procesgang van elke living lab. In deze procesgang is met name ingegaan op de iteraties die gedurende het project zijn gemaakt en de kennis die deze iteraties hebben opgeleverd. Uiteindelijk hebben de inzichten uit de procesverslagen in onderlinge kalibratie met een veranderkundige geleid tot zes zogenaamde 'lessons learned'. Deze staan hieronder beschreven.

Om de anonimiteit van alle betrokkenen binnen de living labs te garanderen zijn hieronder lessons learned beschreven die generaliseerbaar waren voor de acht living labs die binnen het project participeerden. Voor contextspecifieke inzichten verwijzen wij naar de procesverslagen van de living labs, welke zijn op te vragen bij de datamanager van het project Kids First.

Opstarten van het proces: drie veranderprincipes

De vier embedded scientists beschrijven allen dat de daadkracht van een betrokken sportvereniging binnen het veranderproces in grote mate afhangt van een aantal randvoorwaarden die ook in de veranderkundige literatuur beschreven wordt (Kotter, 1995). Een eerste principe is het belang van *urgentiebesef*, met name bij het bestuur van de sportvereniging en (in mindere mate) externe partners. De hulpvraag om te werken aan een pedagogisch sportklimaat zou dan ook vanuit de sportvereniging zelf moeten komen. Hoewel dit ook een van de voorwaarden was om als living lab deel te nemen aan het project, bleek bij aanvang van het project dat dit urgentiebesef bij een enkel verenigingsbestuur onvoldoende aanwezig was. Enige miscommunicatie leek hiervoor oorzakelijk. Dit zorgde ervoor dat bij deze living lab vooral veel aandacht is uitgegaan naar het creëren van dit urgentiebesef bij het bestuur voor het thema.

Het organiseren van een *breed draagvlak* binnen de vereniging voor het creëren van een pedagogisch sportklimaat, is een tweede principe. Waar bij de meeste verenigingen het bestuur achter het creëren van een pedagogisch sportklimaat stond, bleek dat er bij andere geledingen binnen de verenigingen regelmatig sprake was van enige weerstand. De mate van weerstand en de wijze waarop deze zich manifesteerde verschilde per living lab. In sommige verenigingen manifesteerde deze weerstand zich in een aantal kritische leden die zich zorgen maakte dat het pedagogiseren van het klimaat zou doorslaan en daarmee ten koste zou gaan van de prestatieambities van de vereniging. In een aantal andere vereniging was er sprake van een stevige tegencultuur die het beleid van het bestuur richting een pedagogisch sportklimaat ondermijnde. Indien er sprake was van weerstanden beschrijven de embedded scientists dat de betrokkenen in de vereniging meestal een strategie hanteerden van 'mee- en tegenbewegen'. Dat wil zeggen dat gehoor werd gegeven aan zorgen en bezwaren die voortkwamen uit het veranderproces richting een pedagogisch sportklimaat, maar dat ook geprobeerd werd die zorgen en bezwaren weg te nemen. Meestal werd ervaren dat voor- en tegenstanders elkaar wel vonden in het doel van het project: sportplezier voor elk kind.

Een derde veranderprincipe betreft de *organisatiekracht* van sportverenigingen (Van Kalmthout, Hoeijmakers, Gutter, & Slot-Heijs, 2020). Bekend uit de sportliteratuur is dat veel sportverenigingen kampen met een tekort aan vrijwilligers en dat (mede hierdoor) veel besturen de vereniging besturen in de 'waan van de dag' (Van der Roest, Hoeijmakers, & Hoekman, 2020). In Kids First is dit ook een fenomeen die gezien is bij enkele deelnemende verenigingen en werd ervaren als een belemmering voor het veranderproces. Het werken aan pedagogisch sportklimaat vraagt om een verenigingsbrede aanpak waarbij de pedagogische kwaliteit van het kader onmisbaar is. Bij een aantal

verenigingen was het bestuur echter al blij als er überhaupt voldoende vrijwilligers waren die taken wilden oppakken zodat sporten mogelijk werd. Een bepaalde mate van organisatiekracht is dan ook nodig om de focus van het bestuur te verleggen van 'overleven naar verbeteren'.

Korte perioden om progressie te maken

Het werken aan een cultuurverandering vraagt om stelselmatige aandacht voor het proces. Binnen het project is echter ervaren dat dit lastig is voor een sportvereniging omdat deze relatief korte perioden heeft waarin deze actief is. Sportverenigingen hebben vaste perioden waarin deze maanden inactief is (respectievelijk zomer- en winterstop) waarin het veranderproces nagenoeg stillag. Naast deze lange perioden van inactiviteit, zijn veel verenigingen ook gevoelig voor feestelijkheden die extra energie van de vrijwilligers vragen (bijvoorbeeld jubileums en toernooien) en incidenten. Dergelijke fenomenen maakten systematische progressie van het ontwikkelen van een pedagogisch sportklimaat lastig. De embedded scientists merkten dat door dit gegeven het bevorderlijk is voor het veranderproces om te werken met behulp van korte project 'sprints' (Rad & Turley, 2018), waarin in een aantal weken toegewerkt kan worden naar een gezamenlijk (tussen)doel.

Impact van de trainer/coach

De positie van de trainer/coach als voorlever en uitdrager van een sterk pedagogisch klimaat moet gezien worden en de investering is dan ook bij de trainer/coaches van groot belang om de gewenste kwaliteit te bereiken en te kunnen borgen binnen de vereniging. Het is nog een aanname dat het binnen de club zelf gaan opleiden van toekomstige coaches (rekruteren bij jeugdleden) kansrijk kan zijn voor de toekomst. Als dit goed en professioneel wordt opgezet en geborgd kan dit kansrijk zijn om ook zo kwaliteiten van het DNA van de vereniging te borgen naar de toekomst.

Communicatie binnen de pedagogische driehoek

Gedurende de interactie met verschillende leden werd steeds duidelijker dat goede communicatielijnen tussen jeugdspeler, trainer en ouder (c.q. de pedagogische driehoek) essentieel was om verwachtingen van elk van deze drie belangrijke actoren binnen het pedagogisch sportklimaat op microniveau op een lijn te krijgen. Het leek dat wanneer er sprake was van goede open communicatielijnen de actoren beter van elkaar begrepen wat de ander wilde en wat er van hen verwacht werd. Dit leidde dan ook tot minder frustraties. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de opkomst van spelers bij trainingen, een trainer die uitlegt waarom een speler meer/minder speelt en ouders die begrijpen hoe zij zich aan de kant van het veld dienen te gedragen. Ook werd zichtbaar deze onderlinge communicatie per club en per team behoorlijk kon verschillen. Wat hierin goed lijkt te werken is dat de club een rol speelt in het faciliteren van deze gesprekken. Voorbeeld hiervan is het 'welkom bij de club introductiegesprek', maar ook kind-ouder toernooien aan het begin van het seizoen waarin ruimte is voor de trainer om een kennismakinggesprek te voeren met de ouders.

Kartrekkers in spagaat

In navolging op inzichten uit eerder onderzoek bevestigen de embedded scientists dat het werken aan een pedagogisch sportklimaat vraagt om *bestuurders met lef* (Bronkhorst, Hofenk, & Schipper-van Veldhoven, 2016). Daarmee rust de verantwoordelijkheid van het creëren van een pedagogisch sportklimaat op de schouders van goedwillende vrijwilligers die met verschillende redenen die taak op zich hebben genomen. De meeste vrijwilligers zien hun taak als een tijdelijke verantwoordelijkheid waar het stokje in enkele jaren weer overgedragen dient te worden. In meerdere gesprekken gaven vrijwilligers aan dat hun taak als vrijwilliger 'wel leuk moest blijven'. In het geval van weerstand ten aanzien van het veranderproces vroegen zij zich af hardop af de energie die erin gestoken werd het wel waard was. Tevens gaf een betrokken vrijwilliger aan dat zij voelde in een spagaat terecht te komen. Enerzijds wilde zij bijdragen aan de cultuurverandering, maar anderzijds merkte zij dat dit ten koste ging van haar sociale leven dat zich voor haar grotendeels afspeelde binnen de club.

Waarde van de betaalde professional

In het kader van de vorige lesson learned zijn binnen Kids First goede ervaringen opgedaan met betaalde managementkracht binnen de sportvereniging. Daar waar je met professionals werkt valt qua continuïteit en kwaliteit veel te winnen. Bij een living lab was een betaalde verenigingsmanager actief. Hij was degene die de verandering implementeerde, het proces bewaakte en aandacht had voor borging van behaalde resultaten. Als enerzijds de sport wordt gezien (beleidsmatig) als plaats om jeugdigen een zinvolle tijdsbesteding aan te beiden en anderzijds als die sportcontext ook wordt gezien als opvoedingscontext waar de trainer/coach een cruciale positie bekleedt, dan zal het werken met professionals bijna een noodzaak zijn. De embedded scientists ervaarden hun rol als participant binnen het actieproces dat ze te weinig aanwezig konden zijn op de vereniging om 'echt onderdeel uit te maken' van de vereniging. Hierdoor neemt het gevoel toe dat bij een gelijksoortig veranderproject het wenselijk is om te zoeken naar de invulling van de rol als embedded scientist die nog dichter bij de vereniging staat of zelfs lid is van de vereniging.

4.5 Resultaten interviews start Kids First

In deze paragraaf worden de resultaten gepresenteerd van de interviews die aan de start van het project zijn afgenomen. Deze resultaten zijn onderverdeeld in drie thema's. Zo gaat het eerste thema over de opvoedende waarde van sport, het tweede thema over de perceptie van betrokkenen van het huidige pedagogisch sportklimaat op de club en het derde thema over de weg en eventuele obstakels naar een pedagogischer sportklimaat.

4.5.1 De opvoedende waarde van sport

Het eerste thema gaat over de opvoedende waarde van sport. In de gesprekken met de gemeentelijke partners werd vaak gewezen dat sport voornamelijk als middel wordt ingezet om daarmee diverse maatschappelijke waarden te realiseren. Op gemeentelijk niveau gebeurt dit volgens enkele gemeentelijke partners binnen het Kids First project meestal door middel van het voeren van integraal beleid.

Vele betrokkenen op de sportverenigingen zien sport ook als waardevol middel. Vooral de ouders van de kinderen en in mindere mate de trainers benoemen deze opvoedende waarde als belangrijkste reden voor kinderen om aan sport te doen. Voor veel ouders van jeugdspelers is dit zelfs de voornaamste reden om hun kind aan te melden voor een teamsport. Zij hopen dat hun kind leert van het sporten. Een van die waarden die ouders noemen is het omgaan met winst en verlies. De motivatie vinden terwijl je ver achterstaat of een nederlaag op een goede manier verwerken valt hier bijvoorbeeld onder. In het verlengde van omgaan met winst en verlies zien sommige ouders ook dat hun kind te laag is ingedeeld. Toch merken enkele van deze ouders op dat hun kind daarvan wellicht ook kan leren. Hoe kan je in een dergelijk team omgaan met verschil in niveau en motivatie?

Mijn doel is niet dat mijn zoon straks voetballer wordt, maar dat hij met zijn team tegen zijn verlies leert kunnen en niet gaat vechten. (voetbalouder)

Aan de andere kant kan dat [ingedeeld in te laag team] ook wel weer leerzaam zijn. Dan moeten ze zelf een beetje die verantwoordelijkheid pakken. Dan moeten ze zelf in het veld tegen zo'n jongen, die er wat minder hard aantrekt, hem op een opbouwende manier wat harder te laten lopen. (hockeyouder)

Een ander veelgenoemde leerervaring die kinderen kunnen opdoen in verenigingssport is het nakomen van afspraken. Ouders noemen hierbij het (op tijd) komen bij trainingen en wedstrijden en in het veld je afspraken nakomen.

Je bent een team en als team moet je aanwezig zijn. Je zegt niet af of je moet wel een hele goede reden hebben. Doordat het in het begin heel goed is afgesproken, komt mijn kind zelf erop terug. Wij hoeven niet tegen haar te zeggen dat ze moet hockeyen. Het is eerder dat zij tegen ons zegt dat ze dat weekend moet hockeyen en we moeten het [een familie-uitje] een andere keer doen. Dat vind ik heel positief. (hockeyouder)

Ook het omgaan met andere culturen wordt als een leerervaring door ouders benoemd. Wel werd opgemerkt dat er bij voetbalverenigingen waarschijnlijk meer sprake is van diversiteit dan bij hockeyverenigingen. Toch gaven een aantal ouders aan dat zij het idee hadden dat hun hockeyclub diverser was geworden. In het licht van leren omgaan met verschillen vonden deze ouders dat een positieve ontwikkeling.

Het is nog niet de diversiteit die je aantreft bij voetbalclubs als ik het vergelijk met hockey. Voor hockeybegrippen zie je wel steeds meer mensen met een allochtone achtergrond. Ook bij mijn dochter zitten twee meiden. Een meisje met een Turkse achtergrond en een meisje met een Marokkaanse. En bij mijn zoontje was het ook zo. Dat vind ik een goede ontwikkeling. (hockeyouder)

Volgens de ouders is de rol van de trainer cruciaal in het creëren van een omgeving waarin de opvoedende waarde van sport goed tot zijn recht kan komen. Volgens de meeste ouders is de voornaamste rol van de trainer dan ook om een positieve teamsfeer te creëren. Ook de vereniging zelf zou volgens sommige ouders een opvoedende omgeving kunnen creëren, maar niet alle ouders vinden dat de vereniging die rol goed invult.

Ik denk dat we heel erg blij kunnen zijn omdat deze trainer wel echt een opvoedkundige rol op zich neemt. [...] Vanuit karakter en principes zijn ze wel echt aanwezig. Het komt niet vanuit de club ofzo dat ze vanuit de club bepaalde normen of waarden meekrijgen. Ik kan me dat wel voorstellen vanuit [naam vereniging]. Die club ken ik niet heel goed, maar toch kan ik me voorstellen dat zij wel vanuit een bepaalde cultuur normen en waarden meegeven. (voetbalouder)

De meeste trainers vinden ook dat zij een opvoedende rol hebben, echter verschilt het per trainer hoe groot zij die rol maken. Een enkele trainer geeft aan dat hij zichzelf niet echt als opvoeder ziet. De meeste trainers geven aan dat zij wel van mening zijn dat zij grote invloed hebben op de kinderen en daarmee een opvoedende taak hebben naast of tijdens het 'zijn van een trainer'.

Nou ik ben echt wel wat weerbaarder geworden door de sport en ik sta er gewoon en dit zijn echt .... kindjes. Allemaal beschermend opgevoed en heel lief, sociaal en als je dan tegen clubs zoals Amsterdam speelt waar dan de straatschoffies spelen dan merk je meteen harde duels wat meer trappen etc. En ik denk, mijn jongste gaat volgend jaar dan ook kickboks-training doen met zijn selectie-elftal. En ik denk dat ze daar echt baat bij gaan hebben ja. (voetbaltrainer)

4.5.2 De perceptie van het pedagogische sportklimaat

Zoals eerder beschreven is in de interviews uitvoerig met de respondenten gesproken over hun ervaring van het sportklimaat in de sport, op de vereniging en in het team waar zij deel vanuit maakten. Deze uitspraken zijn gecategoriseerd in vier subthema's: relatie, motivatie, ontwikkeling en veiligheid. Deze vier subthema's worden in deze paragraaf achtereenvolgens besproken.

Relatie

Als kinderen gevraagd worden naar wat voor hen een pedagogisch sportklimaat is of aan kinderen wat bijdraagt aan sportplezier dan gaan de meeste uitspraken over relaties en het aangaan van sociale contacten in de vereniging en het team. Op het niveau van het team geven kinderen duidelijk aan dat zij het heel belangrijk vinden dat zij in een team zitten waar het gezellig is en waar gesport wordt met vriendjes en vriendinnetjes.

Ik ken de meeste al vanaf de f11. Daar heb ik al vaak bij in een team gezeten. Dat vind ik wel fijn. (voetbalspeler)

Voor de meeste kinderen is het spelen in een vertrouwd team dan ook belangrijk. Het niet kunnen 'meegroeien' met een team, omdat je vriendinnen in een hoger team geplaatst worden kan daarom ook een reden zijn waarom het spelplezier afneemt en uiteindelijk zelfs om te stoppen met die sport. Als ouders merken dat hun kind het naar de zin heeft in een team hopen zij ook dat dit team zo lang mogelijk bij elkaar blijft. Het belang van de ouder is hier duidelijk het welbevinden van hun kind.

Ik vind het een heel harmonieus team. Iedereen komt tot zijn recht. Je hebt in andere teams van die haantjes die vinden dat zij zelf de beste zijn. [...] Dat merk ik in dit team helemaal niet. Een hele prettige sfeer. Ik vind het jammer dat het iedere keer weer uit elkaar valt. Dit is denk ik een van de leukste teams die mijn zoon gehad heeft. (voetbalouder)

Dat dit niet altijd in één lijn ligt met de belangen van de vereniging komt naar voren in uitspraken van bestuursleden die aangeven dat zij ook moeten kijken naar indeling op niveau. Ook vindt niet elk bestuur het wenselijk dat jeugdteams een gesloten bolwerk vormen waar andere jeugdleden niet tot kunnen toetreden. Volgens deze besturen krijg je dan eilandjes binnen een club. Volgens hen krijg je van te veel insluiting op teamniveau, uitsluiting op verenigingsniveau.

De rol van de trainer/coach bij teambinding

Net als bij het vorige thema (opvoeden in en door sport), benoemen vele betrokkenen ook hier de trainer als een belangrijke pion in het creëren van een 'gezellig' team. Zo is volgens de jeugdspelers een goede trainer vrolijk, mag deze ook best een beetje streng zijn, als dat beter is voor het team. Ouders lijken soms zelfs opgelucht als zij van mening zijn dat hun kind volgens hen een goede trainer heeft. Veel ouders lijken vooral belang te hechten aan een trainer waar hun kind met plezier naar toe gaat. In het kader van dit onderzoek zijn er weinig uitspraken van ouders die vinden dat de trainer sportinhoudelijk te weinig kennis heeft.

Dat [goede relatie met de trainer] is heel belangrijk. Je hoort af en toe wel eens dingen over teams en onrust en gedoe. Dat is echt jammer als jouw kind net in zo'n team zit waar veel gedoe is. Ik heb ook wel eens gehoord dat een vader dan trainer was en keihard zat te schreeuwen, maar dat wordt wel echt opgepakt. Dat heb ik echt gezien. (voetbalouder)

Naast dat de trainer een belangrijke rol heeft in het creëren van een 'gezellig team' (en wellicht maakt het hier onderdeel vanuit), is het volgens ouders en de trainers zelf ook belangrijk dat de trainer oog

heeft voor het individu. Uit de volgende uitspraak blijkt net als de vorige dat ouders heel blij zijn met een trainer waar hun kind gezien wordt.

De trainer ziet hem en geeft hem complimenten. Hij geeft hem punten waarop hij kan letten. Ik weet het alleen maar van mijn zoon, maar als andere kinderen in het team dat ook hebben dan ben je heel goed bezig. [...] Mijn zoon voelt zich heel goed en is enorm gegroeid. Dat heeft echt te maken met aandacht van de trainer en dan heb je toch een team met ongeveer 16 van die jonge jongens. (voetbalouder)

Bovenstaande uitspraak is typerend dat veel ouders rust in een team en spelplezier het voornaamste lijken te vinden voor hun kind. Er waren ook enkele ouders die ontevreden waren over de trainer. Zij vonden dat de trainer te veel eiste van de kinderen en zagen dat dit ten koste ging van het spelplezier van hun kind. Ouders gaven aan dat zij een dergelijke situatie erg lastig vonden. Zij hadden moeite met de wijze hoe de trainer omging met de jeugdspelers, maar wilden zich ook niet te veel 'opdringen'.

Ja, ze hebben een relatie met de trainer, maar het is een vreemdste relatie die ik ooit heb meegemaakt in de afgelopen 15 jaar dat ik langs de kant van de velden sta. Daar zit een zeer competitief ingestelde trainer die heel veel eist en heel veel vraagt. [...] Vorig jaar was mijn dochter er eigenlijk wel klaar mee. Die was er bijna mee gekapt, omdat ze het gewoon niet leuk vond. Dit jaar gaat het wel goed, met name denk ik ook doordat het team anders met elkaar omgaat. De verhouding met de trainer blijft echter een aparte. (hockeyouder)

Binding met de vereniging

Naast de bovengenoemde binding op teamniveau werd door diverse respondenten ook de binding met de vereniging als een belangrijk ingrediënt genoemd wat onderdeel zou moeten zijn van een pedagogisch sportklimaat. Meerdere jeugdspelers geven bijvoorbeeld aan dat zij trots zijn dat zij voor de club spelen en dat zij 'het shirt van de club' mogen dragen. Volgens de jeugdspelers kunnen de activiteiten die door de trainers en de club rondom het sporten worden georganiseerd heel erg bijdragen aan meer sportplezier. Het bezoeken van een profwedstrijd, zwemmen of een kantinefeestje worden genoemd als hele leuke herinneringen.

Een kind moet zich veilig voelen binnen een vereniging. Een vereniging kan in bepaalde mate iets doen aan plezier van een kind. (voetbalouder)

Ja, ook kinderen [voelen zich onderdeel van de vereniging]. Ik ben verbaasd dat mijn zoontje grote oudere jongens kent. Misschien ook wel van school of van broertjes. Maar de club doet ook wel veel. Nu bijvoorbeeld het Sinterklaasgebeuren en kerst. Ik vind dat zij goed bezig zijn. (voetbaltrainer)

Er zijn weleens feesten en daar ging ik dan wel naartoe [...] En we hebben ook nog familietoernooi en dat is wel heel leuk om te doen en daar heb ik ook aan meegedaan. Dan ga je met de ene familie tegen de andere familie een wedstrijd spelen. (hockeyspeler)

Wat opviel was dat meermaals ouders en trainers die kinderen op voetbal hebben en hockey, wordt aangegeven dat zij ervaren dat bij de hockeyverenigingen actiever zijn in het organiseren van clubbinding voor jeugdleden en bijvoorbeeld dan ook vaker verenigingsfeesten organiseren.

Ik zie wel verschil bij hockey. Hockey heeft bijvoorbeeld feesten, die worden zeer gepromoot. Je wordt echt verwacht daar te zijn. En hierbij worden de ouders ook actief betrokken. Soms ook

wel vervelend, maar het werkt wel. Je ziet een bepaalde betrokkenheid bij die club met leuke feestjes. Dan hoor ik mijn zoon, die heeft nooit een feestje. (voetbalouder)

Naast dat de vereniging een actieve rol kan spelen in het creëren van clubbinding door middel van het organiseren van activiteiten buiten het sporten om, gaven met name ook meerdere jeugdspelers zelf aan dat zij best graag meer voor de club wilden doen. Bij hockey merkten meerdere jeugdspelers op dat zij soms wedstrijden voor de jongere jeugd floten. Sommige voetbal- en hockeyjeugdspelers leek het leuk om onder begeleiding training te geven of in een jeugdcommissie plaatsnemen. De jeugdspelers wilden wel graag door de club gevraagd worden en dachten dat zij zich niet zo snel uit zichzelf zouden aanmelden voor dergelijke taken. Diverse ouders waren ook positief dat hun kind binnen de club extra vrijwilligerstaken deed. Hierin zagen zij ook weer de opvoedende waarde van de sport. Wel werd door ouders opgemerkt dat de extra taken niet te veel mochten worden en dat de verwachtingen ook met de ouders vooraf goed besproken werden.

Kinderen die in de selectieteams zitten worden geacht om training te geven en te fluiten. Dat vind ik goed. Dat betekent dat er zo inzet is van de teamleden binnen de club. (hockeyouder)

Binding tussen ouders van jeugdspelers

Tot slot bleek ook dat ouders nogal verschillende ervaringen hadden hoe ouders onderling met elkaar omgingen. Enkele ouders gaven aan dat als de ouders van de jeugdspelers elkaar kennen, zij ook vaker aanwezig zijn en kleine vrijwilligerstaken op zich willen nemen. Het verschilde erg per team en vereniging in hoeverre het contact onder ouders door de trainer/coach of de vereniging werd gefaciliteerd. Denk bijvoorbeeld aan ouder(thema)avonden of een kennismakingsgesprek met alle ouders en de trainer aan het begin van het seizoen. Ook hier konden enkele ouders die kinderen bij meerdere verenigingen goed verschillen aangeven hoe proactief trainers/coaches en verenigingen waren.

We zien elkaar alleen langs de lijn. Daar zie ik ook nadrukkelijk verschil met mijn andere jongens die op hockey zitten. Daar worden de ouders allemaal uitgenodigd aan het begin van het seizoen. Wordt er afgesproken voor een borrel en dan wordt besproken wie wat voor het team kan en wil betekenen. Soms krijg je zelfs een smoelenboek erbij. (voetbalouder)

Volgens diverse stakeholders zijn veel leden zich ogenschijnlijk niet bewust wat het betekent om lid te zijn van een sportvereniging. Vooral leden die zelf actief zijn als vrijwilliger binnen de club zien dat veel leden zich als een klant gedragen en niet actief als vrijwilliger bijdragen aan de organisatie van de vereniging. Het gedrag van ouders betreft het niet vervullen van vrijwilligerstaken werd meermaals opgemerkt. Ouders die kinderen 'droppen' bij de ingang en aan het eind van de dag ophalen is een beeld, wat bij verschillende clubs door vrijwilligers werd gezien. Dat dit ook zeker verklaard kan worden door het niet bewust zijn van deze veelal ongeschreven regel blijkt wel uit de interviews met meerdere ouders.

Het heeft mij echt verbaasd hoeveel vrijwilligers er zijn. Eerst dacht ik: "Moet ik nou serieus als ouder hier mijn kind komen trainen als andere dat niet willen doen?" Ik dacht: "Ik betaal toch contributie, dus dat moet een professional doen". Langzaam heb ik gezien dat dat bij zo'n grote club dus helemaal niet zo is. (voetbalouder)

Eén van de verenigingen voerden om bovenstaande reden een kennismakingsgesprek met nieuwe leden en hun ouders. In een dergelijk gesprek werden de verwachtingen onderling besproken. Een dergelijk kennismakingsgesprek kan bijdragen aan het delen van normen en waarden van de club,

geeft nieuwe leden en ouders de ruimte om vragen te kunnen stellen en kan het gevoel van clubbinding versterken.

Wij hebben met alle nieuwe leden [en ouders] een gesprek. In principe voordat zij lid worden. Dan hebben wij het over onze drie kernwaarden, over wat je van ons als vereniging kan verwachten en wat wij als vereniging van jou als lid verwachten. (voetbalbestuurslid)

Motivatie

Het tweede subthema die kon worden onderscheiden aan de hand van de vraag wat een pedagogisch sportklimaat is ging over het motiveren van de jeugdspelers en de motivatie van trainers. Hierbij ging het over hoe gemotiveerd de jeugdspelers zijn of worden door andere jeugdspelers, de trainer of ouders. Ook werd binnen dit subthema gesproken over de motivatie van de trainers en coaches en de aandacht die vanuit de vereniging gaat naar de hogere 'prestatie' jeugdteams en de lagere 'recreatievere' jeugdteams.

Motiveren van jeugdspelers

Het beeld dat plezier alleen wordt veroorzaakt door te winnen wordt door veel respondenten tegengesproken. Hoewel winnen volgens de ondervraagden zeker het plezier kan verhogen, zijn andere factoren belangrijker voor sportplezier. De jeugdspelers vertelden in de interviews hoe zij elkaar proberen te motiveren tijdens een wedstrijd. Ouders gaven bijvoorbeeld aan dat de motivatie van jeugdspelers vooral voortkwam van het plezier van het sporten in een gezellig team.

Ik zag de eerste wedstrijden dat ze dik klof kregen [...] Tijdens zo'n wedstrijd hebben ze het dan best wel moeilijk, maar dan weten ze zich toch ook wel weer snel te herpakken en na de wedstrijd zitten ze in de kantine weer met ze allen te geinen. Dan heb ik het idee dat ze zich ook weer aan elkaar optrekken [...] dan gaan ze toch ook weer met plezier trainen en kijken ze uit naar de volgende wedstrijden. Zolang dat maar zo is, dan is dat verlies nog niet zo erg (hockeyouder)

Alle trainers en coaches gaven aan tijdens wedstrijden zoveel mogelijk positief te coachen. Volgens hen deden zij dat door hun teams te wijzen op wat goed gaat of door de inzet van hun spelers te complimenteren in plaats van het resultaat.

Ik hoef niet te winnen. Ik zeg altijd: "Zolang jullie maar goed voetballen ben ik tevreden." Ik ben niet zo'n coach die voor de wedstrijd roept: "Wat gaan we doen? WINNEN!!". Maar ik hoop er gewoon iets meer uit te kunnen halen. (voetbaltrainer)

Hoewel alle trainers en coaches dit in de interviews min of meer bevestigden, bleek uit de uitgevoerde observaties binnen Kids First en de meningen van met name de ouders dat dit zelfbeeld niet voor alle trainers en coaches congruent was.

De meeste ouders gaven aan dat zij tijdens wedstrijden rustig langs de kant stonden en zich niet te veel bemoeiden met het spel. Vooral bij hockey waren de respondenten eensgezind dat ouders zich vaak rustig hielden langs de kant. Bij voetbal was dit beeld verschillend en gaven diverse respondenten aan dat sommige ouders te aanwezig waren en te enthousiast hun kinderen probeerden te motiveren. Sommige ouders waren hier zelfs trots op:

Mijn rol is ervoor zorgen dat de jongens het schaamrood op hun kaken krijgen. Dan ga ik staan joelen met de ouders en vooral bij pubers moet je dat niet doen hahaha! (voetbalouder)

De meeste kinderen gaven aan dat zij het leuk vinden als hun ouder komt kijken en na trainingen en wedstrijden geïnteresseerd zijn hoe het was. Wel het liefste zo onopvallend mogelijk aanwezig, blijkt uit de volgende stukje uit een groepsinterview met vier jeugdspelers:

Ik heb tegen mijn moeder gezegd dat ze een onopvallende jas aan moet doen als ze komt kijken.

Anders schrik ik. (hockeyspeler 1)

Oh? Mijn moeder ging een keer heel hard schreeuwen en toen dacht ik echt: "Hou je mond!"

(hockeyspeler 2)

Mijn vader had vroeger een zwarte muts en dat was zo'n muts met van die sliertjes. Hij zei dat hij het anders zo koud had. Pap, doe alsjeblieft een normale muts op. (hockeyspeler 3)

Nou, mijn moeder had een knaloranje jas en die deed ze bij de eerste wedstrijd aan. Maar iedereen had een grijze jas aan. Dan stond mijn moeder daar... met een knaljas. (hockeyspeler 4)

Na de wedstrijd proberen ouders hun kind weer te motiveren door even over de wedstrijd te praten. Sommige ouders vonden het lastig om dit gesprek te starten, zeker als hun kind geen leuke wedstrijd had gespeeld. Anderen vonden het juist hun taak om wel dit gesprek te voeren en gebruikten bijvoorbeeld de autorit naar huis om kort de ervaring van de wedstrijd te bespreken.

Als je in de auto met drie van die mannen op de achterbank terugrijdt en twee ouders voorin, heb je even zo'n momentje van 20 of 30 minuten dat het over de wedstrijd gaat. Dan probeer je dat wel zo positief mogelijk te doen. Je vangt op wat er speelt en laat je het even gaan, maar is het ook wel handig er eventjes op in te gaan en het er over te hebben. (hockeyouder)

Sommige verenigingen hadden ook initiatieven waarmee zij teams probeerden te motiveren. Dergelijke initiatieven waren vaak gericht op teams die sportief weinig succes hadden, maar zich wel positief gedroegen. Een mooi voorbeeld hoe vanuit de club getracht werd om teams die veel verliezen te motiveren was een team te belonen met een verassingstaart.

We hebben ook een commissie die aan het einde van de training met zo'n grote slagroomtaart het veld op liep: "Jongens jullie zijn uitgeroepen tot het sportiefste team!" Dan zie je bij die jongens iets van: "He, we hebben iets gewonnen!" (hockeycoach)

Ontwikkeling

Het derde subthema in relatie tot het ervaren pedagogische sportklimaat ging over de aandacht voor ontwikkeling van de jeugdspelers. Denk hierbij aan uitspraken die gaan over beter worden in je sport en succeservaring in het sporten. Het viel hierbij op dat de jeugdspelers die binnen dit onderzoek gesproken zijn jeugdspelers weinig uitspraken deden die hieronder gecategoriseerd konden worden. Er werd juist aangegeven door de jeugdspelers dat zij het spelen in een hoger team zelfs hadden opgegeven om in een lager team met vrienden te kunnen spelen.

Ik heb weleens gehad dat ik me te goed vond voor het team en dat ik hoger wou spelen. Wat toen ook wel is gebeurd, maar daar was het dan wel minder gezellig. Wel fanatiek trainen en goed luisteren, maar toch iets minder leuk. En ik wilde dan eigenlijk gewoon een middenweg vinden. (voetbalspeler)

Dat zowel het sporten met vrienden/vriendinnen en het kunnen sporten op een passend niveau wel belangrijk zijn voor het sportplezier blijkt wel uit een opmerking van een ouder die aangaf dat haar kind bij een sport gestopt is, omdat beide voorwaarden afwezig waren.

Zij koos er zelf voor om niet door te gaan met tennis, want al haar vriendinnetjes gingen een niveau hoger en zij bleef daar net iets onder hangen. Toen moest zij met de begingroepen meedoen en dan ga jij niet in niveau omhoog maar eerder omlaag, omdat je traint met kinderen die niet kunnen tennissen en dat vond zij niet fijn (voetbalouder)

Net als in voorgaande subthema's wordt ook hier de rol van de trainer significant geacht. Jeugdspelers geven aan dat een trainer best streng mag zijn en eisen mag stellen, mist deze duidelijk, vriendelijk en consequent is. De jeugdspelers geven dan ook aan dat zij een trainer waarderen die veel sportinhoudelijke kennis heeft en dit goed over kan brengen.

Ja, hij is ook gewoon eerlijk. Niet dat hij de hele tijd positief is, maar als het echt slecht gaat dan zegt hij dat gewoon. Ik heb ook weleens trainers meegemaakt, dat als wij de hele wedstrijd slecht speelde, hij zei dat het heel goed ging. (voetbalspeler)

Ook ouders gaven aan een trainer met sportinhoudelijke kennis van waarde te vinden, maar geven zij (zoals beschreven is onder het eerste subthema) aan dat een trainer die een positieve invloed heeft op de sfeer in het team en hun kind belangrijker te vinden. Sommige ouders merkten op het ingewikkeld te vinden als een trainer volgens hen sportinhoudelijk competent is, maar als deze te dominant is. Zij vinden dat je jeugdspelers vooral ook ruimte moet geven om in het veld zelf invulling te geven aan het spel.

Ze leren heel veel van hem, maar als team in het veld zijn ze heel erg stil. Ze zijn niet met elkaar aan het hockeyen, want hij bepaalt alles. Elke strafcorner wordt er naar hem gekeken wat er moet gebeuren. [...] Een team op dit niveau moet elkaar coachen, met elkaar bezig zijn en elkaar complimenten geven. Dat zie je nu gewoon niet. (hockeyouder)

Ervaren competentie van trainers

De trainers die geïnterviewd zijn waren veelal ouders van kinderen die in een team speelden of trainers die vaak al enige jaren jeugdtrainer waren en niet alleen van het team van hun kind, maar ook andere (meestal prestatie)teams. Beide typen gaven aan dat zij graag de kinderen iets wilden leren en beter wilden maken. Toch gaven de trainer-ouders vaker aan dat zij gezelligheid in het team het belangrijkste vonden. In de prestatieve jeugdteams leken de trainers dat minder belangrijk te vinden. Beter worden en je sport serieus nemen (afspraken nakomen) werden door hen vaak genoemd als belangrijkste speerpunten.

Ik ben heel erg gericht op individuele ontwikkeling. Ik vind het heel belangrijk dat iedereen op zijn eigen niveau ontwikkeling kan doormaken. [...] En dan heb ik echt de instelling, dat is misschien een beetje ouderwets, dat als je gaat trainen je op 150% moet trainen. Train jij op 100% dan train jij jezelf niet. (voetbaltrainer)

Om zichzelf te ontwikkelen zoeken trainers op verschillende wijze naar goede oefenstof. Trainers van recreatieteams geven aan dat zij het soms moeilijk vinden om aan goede oefenstof te komen voor de trainingen. Een aantal keer wordt de voetbal-App van de KNVB genoemd als handige tool en sommige geven aan dat de club zelf aanbod op de website heeft. Anderen geven aan dat zij soms afkijken van trainers die op het veld naast hun training geven. Met name trainers van een recreatief team zoeken naar informatie.

*Interviewer: heb je een bepaalde opleiding gedaan om voetbaltrainer te zijn?
Ja, YouTube... En mijn jongste die gaat vaak naar voetbalscholen en daar zie je dan wel oefeningen waarvan ik denk: "Hé, dat is grappig dat ga ik ook doen." Soms is het te hoog niveau. Dan kunnen ze dat niet aan. (voetbaltrainer)*

Op de site van [de club] kan je veel vinden, dingentjes van techniek. Ik heb ook een paar vrienden die hoger training geven en daar ga ik dan kijken naar wat zij doen. Dan probeer ik daar ook wat van toe te passen op mijn team. (voetbaltrainer)

Ondersteuning van trainers en coaches wordt door alle verenigingen binnen het Kids First project op een of andere wijze wel aangeboden. Denk hierbij aan cursussen voor trainers of zoals hierboven het genoemde aanbod op de website. Ook een avond waarin onervaren coaches hun ervaringen kunnen delen wordt gewaardeerd.

We hebben in de herfstvakantie gesprekken gehad met alle coaches: Hoe gaat het in het team? Hoe is de sfeer in het team? Hoe gaat het tussen de samenwerking met jou als coach en de spelers? Is er iets waar wij jou bij kunnen helpen? Dat werd als heel positief ervaren. Als gevolg daarvan hoorde ik dat een coach het best fijn zou vinden om een keer iemand met verstand van hockey langs de lijn hebben staan. Om gewoon even een of twee tips te geven. Ik had dit anders nooit geweten en die man had het nooit durven vragen. (hockeycommissielid)

Door de jeugdspelers werd binnen dit subthema ook de rol van ouders besproken. De meeste jeugdspelers gaven aan het niet zo erg te vinden dat hun ouders hen wat tips gaven. Wel waren de kinderen het erover eens dat tijdens het sporten ouders de coaching beter aan de coach kon over laten.

Een ouder uit het team kwam vaak kijken in de eerste paar wedstrijden en trainingen. Daardoor gaat zij [dochter van ouder] ook niet beter spelen, want die vader zegt alleen maar dingen die ze fout doet. Ze doet nooit iets goed. Maar kijk, je mag best tips geven. Dat doet mijn vader ook wel, maar dat je tijdens de wedstrijd tegen je dochter gaat zeggen wat ze moet doen... dat moet je aan de coaches over laten. (hockeyspeler 1)

Ja, dus dat is niet leuk en moet je aan de coach over laten. (hockeyspeler 2)

De focus voor ontwikkeling van prestatie- en recreatieteams

In de interviews werd door vele betrokkenen (behalve de jeugdspelers zelf) uitspraken gedaan die gaan over de ervaren verschillen tussen zogeheten hogere 'selectieteams' en de lagere 'recreatieteams'. Met name de ouders en trainers van recreatieve teams vinden dat hun club te veel oog heeft voor de ontwikkeling van prestatieve teams.

Mijn zoon heeft altijd in de lagere elftallen gespeeld en daar werd je toch altijd een beetje aan je lot overgelaten. Zo hebben wij altijd zelf alles moeten regelen, zelf training gegeven zelf coachen, zelf vlaggen. Schema zelf maken. Ik denk dat dat wel aan het verbeteren is omdat er meer actieve mensen zijn die zich hiermee bezighouden. (voetbalouder)

De volgende uitspraak van een hockeyouder is exemplarisch voor het gevoel dat 'de club' meer investeert in hogere teams ten koste van hun kind.

Ik geloof echt dat een deel van mijn contributiegeld wordt uitgetrokken voor de eerste elftallen, terwijl het niet gaat naar mijn kinderen. Ergens vind ik dat principieel onjuist. [...] Laat mensen in de eerste elftallen maar meer betalen als ze betere trainers krijgen en betere faciliteiten. Of door

sponsoring desnoods. Maar ik vind niet dat ik aan een eerste elftal moet betalen. En laten we wel wezen, over welk niveau hebben we het hier? Derde klasse ofzo. (hockeyouder)

Wat bij bijna alle verenigingen binnen Kids First opvalt is dat hoewel diverse ouders en trainers aangeven dat het bestuur hogere teams beter faciliteert, de bestuursleden van de verenigingen juist aangeven dat zij juist geen onderscheid maken. Dat hier vaak sprake is van een verschil van perceptie blijkt ook uit een groepsinterview waar twee bestuursleden niet hetzelfde beeld hebben:

We maken geen of nauwelijks onderscheid of ze in het eerste team zitten. Zij hebben niet meer recht om op veld 1 te trainen of betere trainer krijgen. Dat doen we eigenlijk niet of heel beperkt. (voetbalbestuurslid 1)

Ik zie juist wel heel veel verschillen tussen selectieteams en niet-selectieteams, dus ik kijk daar echt anders naar. Dat is precies de balans waarvan ik denk dat die de andere kant op moet. (voetbalbestuurslid 2)

Om deze reden is de contributie bij een van de hockeyclubs daarom ook hoger bij selectieteams dan de contributie van lagere teams.

Prestatieve teams hebben betere trainers, beter veld, meer trainingen, et cetera. Ze betalen daar ook meer voor dit jaar. Dit seizoen voor het eerst dat ze die eerstelijnstoeslag zijn gaan doen. Ook omdat je dus een verschil gaat krijgen en wel zoiets hebt van tja, dit team staat altijd op het hoofdveld te trainen en die heeft inderdaad die trainer die bij heren 1 ook betrokken is en een looptrainer. Dus daar zijn ze wel voor het eerst verschil in contributie gaan maken. (hockeybestuurslid)

Veiligheid

Het laatste subthema rondom het ervaren pedagogisch sportklimaat zijn uitspraken die gaan over de ervaren veiligheid in het team en op de vereniging. Jeugdspelers zelf hebben geen uitspraken gedaan over dat zij zich onprettig of onveilig voelden in het team of op de club. In de interviews is in het kader van de veiligheid ook niet expliciet gevraagd naar vervelende situaties of in hoeverre de jeugdspelers onveiligheid ervaarden. Uitspraken van enkele jeugdspelers die onder dit subthema gecategoriseerd kunnen worden gingen bij één vereniging over ervaren discriminatie van tegenstanders of toeschouwers. De meeste uitspraken die onder veiligheid zijn te categoriseren gaan over het gedrag van ouders. Zo zien respondenten dat ouders soms een onrealistisch beeld hebben van hun sportende kind en dat die ouders te emotioneel betrokken zijn.

Sommige ouders geven zo hoog op over hun kind. Die denken dat ze Messi in huis hebben. Dat is echt het beeld wat zij hebben. Dat is moeilijk te doorbreken denk ik. Bij ons zitten er ook een aantal bij die daar niet mee om kunnen gaan. [...] Er is een of twee keer een incident geweest. Volgens mij mocht één van die ouders ook een aantal keer niet meer komen. (voetbalouder)

Vooraf ongewenst gedrag van ouders langs de kant heeft in het voetbal volgens meerdere respondenten effect op het plezier van kinderen. Dit kan behoorlijke indruk maken op kinderen. Gelukkig geven de kinderen aan dat dergelijke incidenten uitzondering zijn. Ook hier zien de volwassen respondenten verschillen met de hockeysport. Sommige spreken hier uit een gevoel te hebben dat het bij hockey rustiger is langs de kant en minder ongewenst gedrag voorkomt.

Soms slaat een vader zelfs. Dat kom je niet te vaak tegen maar soms wel. Die vader vond het oneerlijk en die vader werd helemaal gestrest, dus kwam hij aan het einde van de wedstrijd het veld op en toen sloeg ie iemand. Deze trainer houdt ons dan bij elkaar en zegt dat we rustig moeten blijven. Dat lukt vaak, maar niet altijd. (voetbalspeler)

Ik heb hier ook vechtpartijen meegemaakt. Ik heb ouders meegemaakt die kinderen [scheldwoord] noemen. Doe even normaal. Hoe kun je als ouders zulke woorden gebruiken? Dat is echt iets van de voetballerij denk ik, dat zul je bij hockey niet meemaken. (voetbalouder)

Vanuit de clubs wordt op veiligheid al diverse maatregelen genomen. Gevraagd naar welke maatregelen geven de sleutelfiguren voorbeelden als: het opstellen van zichtbare gedragsregels, het verplicht stellen van VOG's, het invoeren van een tuchtcommissie, protocollen voor brandveiligheid, een AED, aparte omkleedruimtes voor meisjes die in jongensteams zitten, vertrouwenscontactpersoon en het hanteren van AVG-richtlijnen.

4.5.3 Werken aan een pedagogischer sportklimaat

Tot slot is er in de interviews gevraagd naar het veranderproces binnen de vereniging. Wat gaat volgens de respondenten op dit moment goed in relatie tot het sportklimaat en welke behoeften hebben zij?

Behoefte aan cultuurverandering

De clubs die meedoen aan het project Kids First geven over het algemeen aan dat zij bezig zijn met een cultuurverandering of hiermee aan de slag willen. Bij een aantal clubs komt deze behoefte voort uit een (recent) verleden waarmee afgerekend dient te worden.

Ik zie dat [de club] een beetje zoekende is. Zoekende naar een andere uitstraling, naar een andere dynamiek, door vervelende gebeurtenissen in het verleden, met name vorig jaar. Ze willen [...] socialer met hun leden omgaan (hockeytrainer)

Met name het weglopen van een heel team had behoorlijke wrijving binnen [de club]. Hierdoor zijn er enorme meningsverschillen geweest in de jeugdcommissie. Die commissie is ook uiteindelijk opgestapt. Ja, dit had een negatieve uitstraling naar meerdere teams. (hockeyouder)

Wat bij verschillende clubs ook terugkomt is dat er in dergelijke cultuurverandering een ervaring van het wij-zij gevoel de vereniging binnen dringt. Aan de ene kant staan de mensen die de cultuurverandering steunen en aan de andere kant de leden die geen behoefte hebben aan de cultuurverandering. Bij een aantal clubs leek deze wij-zij tegenstelling zich te uiten in een 'sporten om het winnen' instelling ten opzichte van een 'sporten voor het plezier' instelling.

Er zijn meerdere nieuwe mensen bezig met nieuwe strategieën en tegelijkertijd bestaat die oude cultuur nog heel erg. [...] Het voelt alsof het een beetje schuift. Maar ja, ik weet niet welke kant het op gaat en of het in beweging komt. Dat weet je niet. (voetbaltrainer)

Wat ik eigenlijk vind dat er eigenlijk maar 1 technisch verantwoordelijke mag zijn. Die zegt van: zo gaan we het doen! En dan kan het bestuur hoog en laag springen maar zij moeten zorgen dat die club goed draait en voor de rest moeten ze gewoon hun smoel houden. Die moeten zich niet met voetbal bemoeien. (voetbaltrainer)

Ondanks ervaren weerstand gaf een bestuur aan dat zij wel vertrouwen hebben dat zij een cultuurverandering te weeg kunnen brengen op de club. Als voorbeeld noemden zij het antirookbeleid van de overheid. Hoewel een rookvrij sportpark voor hen eerst als utopie werd gezien, zien zij nu dat niet roken de norm op het sportpark is geworden. Hiermee willen deze betrokkenen aangeven dat met regelgeving vanuit de overheid en vanuit de club gedragsverandering mogelijk is en dat dit wellicht ook handvatten geeft hoe om te gaan met ongewenst gedrag in en rondom het sporten.

Basisvoorwaarden voor een gezonde vereniging

Bij alle verenigingen en gemeentelijke partners wordt aangegeven dat clubs die een cultuurverandering te weeg willen brengen eerst de basisvoorwaarden van een gezonde vereniging in orde moeten hebben. Als voorbeelden hiervoor worden genoemd dat de club een gezonde financiële basis moet hebben, een goede organisatiestructuur en voldoende vrijwilligers. Als die basis staat zou volgens enkele bestuursleden een begin gemaakt kunnen worden dat ook eisen gesteld worden aan die vrijwilligers. Met name goede trainers en coaches worden genoemd als een belangrijke voorwaarde voor een pedagogisch sportklimaat. Toch wordt de eerste voorwaarde ook benoemd als een van de grootste uitdagingen van een vereniging: het vinden van voldoende vrijwilligers. Diverse malen wordt aangegeven door ouders en vrijwillig kader dat zij het gevoel hebben dat er maar een klein clubje vrijwilligers actief is.

Vrijwilligers is bij elke vereniging een probleem en bij ons is dat hetzelfde. [...] In principe komt het neer op een klein aantal mensen. Zoals ik bijvoorbeeld. Dat ik ook dit [interview geven] weer doe of dat er een toernooi georganiseerd moet worden. Dat ik dat dan weer op me neem, omdat daar niemand voor is. (voetbaltrainer)

Een aantal belangrijke voorwaarden om voldoende vrijwilligers te krijgen zijn volgens de stakeholders dat het een leuke club is, dat de vrijwilligerstaak is te overzien is en dat je als potentiële vrijwilliger persoonlijk gevraagd wordt iets voor de club te doen. Dat persoonlijk vragen door sociaal vaardige clubmensen was voor sommige besturen zelfs de sleutel om tot voldoende vrijwilligers te komen.

Wij hebben een paar hele goede ronselaars. Die stalken je gewoon tot je denkt, nou oké. Haha. Dan staat er plotseling een dame de kerstboom te versieren die ik niet ken, een nieuwe vrijwilliger. Daar zit echt energie in! (voetbalbestuurslid)

Zoals eerder beschreven zijn goede pedagogische trainers, leiders en coaches onmisbaar om een pedagogisch sportklimaat te creëren. Hoewel bestuursleden aangeven dat zij vaak al blij zijn dat elk jeugdteam überhaupt een trainer en een leider heeft, merken zij ook op dat dit niet leidend mag zijn. Sommige technische jeugdcommissies gaven aan dat zij weleens ouders hebben geweigerd die volgens hen pedagogisch ongeschikt waren training te geven aan een jeugdteam. Volgens deze commissieleden waren dit overigens voor hen hele moeilijke beslissingen geweest.

Maatregelen ten behoeve van een pedagogisch sportklimaat

Alle verenigingen bieden voor hun trainers, coaches en leiders cursussen en scholingen aan om deze sportinhoudelijk of pedagogisch te verbeteren. Voorbeelden van dergelijke pedagogische cursussen of workshops zijn *de 4 inzichten van trainerschap* of *positief coachen*. Deze worden veelal zelf, door de bond of door de gemeente aangeboden. Een van de grootste uitdagingen volgens bestuursleden is dat de aangeboden cursussen op de club, door voldoende vrijwilligers worden bezocht. Daarnaast geven zij aan dat het ook nog eens vaak dezelfde zijn die op dergelijke avonden komen opdagen.

Eén van onze kernwaarden is ontwikkeling en daar proberen wij ook echt wel op te sturen, dus wij bieden ook heel veel aan op de vereniging, maar ik denk dat het uiteindelijk altijd om dezelfde mensen gaat die dat soort dingen bezoeken. Een deel bereik je niet. Daar moet je wat mee, daar doe je ook je spelers mee te kort. (voetbalbestuurslid)

Als reden hiervoor wordt gegeven dat voor veel mensen de vrijwilligerstaken als veel wordt ervaren. Een trainer moet vaak twee avonden training geven en op zaterdag de halve dag coachen. Dan wordt een extra avond naar een cursus gaan als te veel ervaren. Bestuursleden van een van de voetbalclubs geeft aan dat het misschien zou helpen kleinere vrijwilligerstaken te maken. Bijvoorbeeld trainersduo's en coachduo's, waardoor de taken meer te verdelen zijn. Een andere manier om trainers te

ontwikkelen is niet door middel van cursussen, maar door ervaren trainers de minder ervaren trainers te laten coachen.

Die trainers die gaan 2 keer per jaar [...] een team wat onder die van hun valt, gaan ze dus een training kijken en een wedstrijd en die gaan zij dan nabespreken met die trainer. [...] Dat gaat dus heel erg over deskundigheid delen en dat is ook bij gebrek aan mogelijkheden. In feite doe je het dan 'on the job' en dat is voor sommige beter omdat het anders weer een extra avond is. (voetbalbestuurslid)

Naast aandacht voor het verhogen van de kwaliteit van trainers, coaches en leiders is er volgens verschillende respondenten ook aandacht voor ouders door bijvoorbeeld de workshop *Lang leve de sportouder*. Ook proberen sommige clubs tijdig ongewenst gedrag te signaleren doordat een commissie de taak krijgt om in gesprek te gaan met leden die zich negatief gedragen op het sportpark of tijdens wedstrijden (bijvoorbeeld het krijgen van een rode kaart).

Iedere persoon die een rode kaart krijgt mag komen vertellen hoe dat tot stand is gekomen. Daarnaast krijgen wij ook wedstrijdformulieren van tegenstanders waarin wij dingen oppikken waar wij wat mee doen. Of een teamouder die ergens is wezen kijken en zegt van, ik hoor dit of ik zie dit. Ik zie een vechtpartij van jonge spelers in de kleedkamer. (voetbalcommissielid)

Andere initiatieven die volgens enkele respondenten bijdragen aan een pedagogisch sportklimaat is de opzet van de nieuwe jeugdvoetbalcompetitie. Volgens enkele trainers en bestuursleden passen deze vormen beter bij de leeftijdsgroepen. Met name de kleinere veldjes, kleinere teams, geen scheidsrechter, maar spelleider en geen ranglijsten worden genoemd als positieve veranderingen. Er zijn echter ook wel kritischere geluiden die vinden dat kampioen worden hoort bij sport en enkele kritische geluiden zijn van organisatorische aard. Zij merken op dat het soms heel lastig is voldoende ruimte te vinden op de aanwezige sportvelden om de kleinere veldjes een plek te geven. Bij het hockey wordt de campagne van de bond *6x vooruit in hockey* door diverse betrokkenen van de hockeyclubs als een bruikbare bijdrage van de bond genoemd om een pedagogischer sportklimaat te stimuleren.

4.6 Resultaten interviews einde Kids First

In deze paragraaf staan de resultaten gepresenteerd van de interviews die gedurende de coronamaatregelen, aan het einde van het project zijn afgenomen. Deze resultaten zijn net als in de vorige paragraaf onderverdeeld in drie thema's. Het eerste thema gaat over de impact die het project volgens de betrokkenen heeft gehad, het tweede thema over de bijdrage van initiatieven die volgens de betrokkenen zijn of worden uitgevoerd ten behoeve van het pedagogisch sportklimaat en de implicaties daarvan, het derde thema gaat over de uitdagingen die betrokkenen zien voor de (nabije) toekomst ten aanzien van het creëren van een pedagogischer sportklimaat.

4.6.1 Impact van het Kids First-project

Verenigingsbrede dialoog over pedagogisch sportklimaat

In de interviews blijkt dat de meeste betrokkenen de impact van het Kids First-project terugzien in de bijdrage die het heeft geleverd aan de dialoog tussen de leden in de vereniging over pedagogisch sportklimaat. Betrokken bestuursleden, commissieleden en trainers geven aan dat zij merken dat er sinds Kids First een gesprek gaande is op de vereniging over wat voor vereniging zij willen zijn, wat dit betekent voor het met elkaar sporten en de omgang met elkaar op de vereniging; met name met de jeugdleden van de vereniging. De interviews en observaties uitgevoerd door de embedded scientists bracht dit gesprek bij de respondenten al op gang, de daaropvolgende participatie van dezelfde

embedded scientists zorgde ervoor dat het thema op de agenda bleef staan en daarmee het gesprek voortging. Ook geven de betrokkenen aan dat de embedded scientists pedagogische kennis in de vereniging brachten en daarmee soms bestaande kennis bevestigden, bestaande kennis aanscherpte of voor nieuwe inzichten in de vereniging zorgde.

Ik denk dat er door Kids First een andere wind is gaan waaien. Dat is gelijktijdig met de verandering van het bestuur is geweest en ik denk dat dat een gelukkige combinatie is geweest. Met een bestuur wat open staat voor een pedagogisch sportklimaat. Een project wat enerzijds heeft bijgedragen aan bewustwording maar anderzijds ook aan kennis over het onderwerp. (hockeycommissielid)

In dit kader mag ook genoemd worden dat betrokkenen bij Kids First het gevoel hebben dat door het project *normalisering van het begrip pedagogiek* bij veel leden in de sportvereniging heeft opgetreden. Waar sommige 'voorlopers' op dit thema voorafgaande aan het project niet goed dit gesprek met hun eigen leden konden voeren, ervaren zij dat die term nu meer geland is. In dit kader geven zij ook aan dat hoewel er nog steeds bij sommige leden het gevoel heerst dat er helemaal niet meer over winnen en presteren gesproken mag worden in jeugdsport, zij nu meer ruimte ervaren om pedagogisch sportklimaat te bespreken.

Ik vind dat in het 1e jaar echt wel een belangrijke vibe was, met name op pedagogisch aspect. In het begin vroegen we ons wel af of het ons ging lukken met bijvoorbeeld onze trainers. Gaandeweg merkte je wel dat er onder stafleden pedagogiek een normale term werd. Dat scheelde wel. (voetbalbestuurslid)

Deze dialoog in de vereniging lijkt enkele betrokkenen ook wel aan het denken te hebben gezet en zelfs te hebben bijgedragen aan (kleine) gedragsveranderingen op en rondom het voetbal- en hockeyveld. Hieronder staat een voorbeeld van een hoofdjeugdvoetbaltrainer die door het project zijn visie op jeugdvoetbal heeft bijgesteld. Daaronder een hockeytrainer die probeert op een andere wijze te kijken naar jeugdhockey en het coachen van andere trainers.

Ik denk dat het mijn visie wel heeft veranderd. In de loop der tijd. Ook door jullie toedoen. Dat het niet alleen om selectie draait. Daar heeft het nooit natuurlijk alleen maar om gedraaid, maar er was denk ik iets te veel focus op. Maar die visie is bijgedraaid. Ik vind nu het grotere geheel belangrijker of leuker. (voetbaltrainer)

Wat voor mezelf heel confronterend was, was toen ik als technisch manager langs de velden keek naar een andere training. Dan ging ik observeren en dacht ik: "Oh, dat zou ik nooit doen. En waarom doet hij dat? Waarom doet hij dit?" Nu heb ik geleerd dat ik niet alleen naar de trainer moet kijken, maar ook naar de kinderen. En als je ziet dat de kinderen plezier hebben en aan het hockeyen zijn in welke vorm dan ook... [...] Vroeger deed ik dat nooit. (technisch hockeymanager)

De dialoog zorgde er bij de verenigingen voor dat het thema van pedagogisch sportklimaat meer op de agenda is gekomen van commissies (bijvoorbeeld een jeugdcommissie of een commissie sportiviteit en respect) en het bestuur bij verenigingen waar dit voor Kids First nauwelijks op de agenda stond. Bij een van de verenigingen was aan het einde van Kids First het creëren van een pedagogischer sportklimaat zelfs een van de speerpunten in het nieuwe beleidsplan van de vereniging.

Het [pedagogisch sportklimaat] staat dominant op ons agenda voor het nieuwe beleid en strategie van de vereniging. Ik denk dat leden het heel belangrijk vinden. Ik vind het belangrijk en mensen om mij heen ook. (hockeybestuurslid)

Naast het opstarten van een dialoog in de vereniging geven de respondenten ook voorbeelden van initiatieven die binnen Kids First zijn ontwikkeld of verder doorgezet ter bevordering van het verenigingsbrede pedagogische sportklimaat. Voorbeelden hiervan zijn het ontwikkelen van een trainersacademie, opzetten van een jeugdparlement, organiseren van een pedagogische thema-avond, organiseren van een voorstelling van theatergroep positief coachen in de kantine van de vereniging en coaching van trainers door een sportpedagoog. Op gemeentelijk niveau wordt in een van de field labs besproken dat het project bijgedragen heeft aan de verdere implementatie van een trainersacademie; een bundeling van (ook pedagogische) cursussen voor trainers. Daarnaast geven meerdere gemeentelijke partners van het project aan dat Kids First in hun gemeente heeft bijgedragen aan de kennisdeling tussen sportverenigingen op het thema van pedagogisch sportklimaat. Tevens heeft het project invloed gehad op de aandacht die er nu bij andere sportverenigingen voor pedagogisch sportklimaat is en ook daarmee een wens om met het thema aan de slag te gaan.

Dat is wel grappig, vorige week heb ik met een vereniging gesproken. Die hoorden de verhalen van Kids First bij de voetbalclub en hebben ons toen aan de jas getrokken. De trainersacademie vonden ze ook super interessant. (verenigingsadviseur)

Op meer impact gehoopt

Meerdere betrokkenen gaven aan dat zij gehoopt hadden op meer actie binnen het project. Het bleek bij een aantal verenigingen complex om naast het opstarten van een verenigingsbrede dialoog andere initiatieven op te zetten. Met name een paar gemeentelijk partners gaven aan dat ze vooraf meer verwacht hadden. Echter wordt ook opgemerkt dat zij zich bewust zijn dat dergelijke veranderingen in de sport tijd nodig hebben en ook wijzen zij naar de impact van de coronamaatregelen die met name de uitvoering van de eindmetingen van het project grotendeels onmogelijk maakte.

Als ik kijk naar de context, dan had ik wel meer verwacht van de opbrengst [...] Maar dat klinkt wat hard. Ik weet ook wel dat het tijd kost om dit soort dingen in te bedden en te vertalen naar de praktijk. En daarbij komt nog dat in dit onderzoek ook nog een zoektocht zat hoe zo'n pedagogisch sportklimaat er überhaupt uitziet. Dan komt daar dan ook nog eens Covid overheen. Dat helpt niet mee... (gemeentelijke partner)

Een vereniging waar respondenten aangaven dat zij vooraf grotere verwachtingen hadden van wat het project zou opleveren, gaven zij als oorzaak aan dat tijdens het eerste loopjaar van het project een trainer overleden na een verschrikkelijk drama wat gedurende een langere periode grote impact had op de gehele vereniging. Bij een vereniging merkte een respondent op dat het bestuur vlak voor de start van Kids First was opgestapt en dat het gehele seizoen daarna in het teken stond van het vormen van een nieuw bestuur. Dit heeft volgens die betrokkenen grote invloed gehad op de start van het actieproces.

Dit was een vereniging die in een bestuurlijke crisis zat destijds. Zij wilde destijds wel iets met dit onderwerp maar konden dat nog niet echt en wisten nog niet echt waar ze moest beginnen. (verenigingsondersteuner)

Bij een derde vereniging werd als oorzaak aangewezen dat tijdens het tweede seizoen boven water kwam dat de vereniging in financieel zwaar weer zat en er drastische bezuinigingen moesten plaatsvinden. Het lijkt er daarmee op dat dergelijke omstandigheden tot situaties leidde waarmee de

aandacht van de vereniging voor het project en daarmee het creëren van een pedagogisch sportklimaat verschoof naar voor de betrokkenen urgentere kwesties.

4.6.2 Bijdrage aan het pedagogisch sportklimaat

Gevraagd naar concrete maatregelen die verenigingen de afgelopen jaren hebben genomen die hebben bijgedragen aan een pedagogischer sportklimaat worden een aantal voorbeelden genoemd. Deze zijn onder te verdelen in maatregelen ten behoeve van het voeren van een verenigingsbrede dialoog, de vroegsignalering, het scholen van kader en de ervaring van de rol van gemeente en bond. Deze subthema's worden hieronder besproken.

Het voeren van een verenigingsbrede dialoog

Diverse voorbeelden die de revue passeren zijn onder te delen in de bijdrage die ze direct of indirect leveren aan het voeren van een verenigingsbrede dialoog. Bij een enkele vereniging wordt dit opgestart bij de aanmelding als nieuw lid bij de vereniging. Na de aanmelding ontvangt het nieuwe aspirant-lid (en de ouders) een uitnodiging voor een kennismakingsgesprek met een 'cultuurdrager' van de vereniging. In dit kennismakingsgesprek is ruimte voor vragen en worden met het nieuwe lid (en de ouders) besproken wat de geschreven en ongeschreven regels zijn van de vereniging. Dit gesprek kan worden gezien als een eerste poging om leden het gevoel te geven dat zij gezien worden door de vereniging en tevens als eerste aanzet tot socialisatie in de cultuur van de vereniging.

'Welkom bij [de vereniging]': daar zit veel potentie in. Mensen voelden zich welkom. Het is overigens wel heel belangrijk wie de nieuwe leden welkom heet. Als je vertelt hoe je het moet doen op de vereniging moet dat wel een beetje met flair. (voetbalbestuurslid)

Diverse betrokkenen waren van mening dat de dialoog om toe te werken naar een pedagogischer sportklimaat elk jaar weer met het kader en overige leden gevoerd moet worden. Dit geldt niet alleen voor de nieuwe leden is die moeten worden meegenomen in de cultuur van de vereniging, maar juist ook de bestaande leden. Volgens een aantal betrokkenen zorgde het Kids First project voor expertise van buitenaf die ingezet zijn op bijvoorbeeld ALV's en thema-avonden op de vereniging. Deze expertise kon op dergelijke momenten een overtuigende werking hebben op leden en werd ervaren als een goede bijdrage om leden mee te nemen in het thema van pedagogisch sportklimaat.

Ik denk ook dat de bijeenkomsten op Papendal en op de vereniging geholpen hebben. Daar kregen we goede wetenschappelijke onderbouwingen waarom een pedagogisch sportklimaat zo belangrijk is. Ik denk dat je dit jaarlijks op de vereniging moet blijven voeden. Om het levend te houden. (hockeycommissielid)

Het is krachtig om van buiten expertise in de vereniging te brengen. Daarmee geef je een dergelijke beweging wel gewicht mee. Dat is wel belangrijk dan dat je het in je eentje doet. Dat kan een hogeschool zijn of de bond of gemeente. (hockeycommissielid)

Bij een van de verenigingen is gedurende het project ook een voorstelling van de theatergroep van Positief Coachen georganiseerd. Deze voorstelling werd in de kantine van de vereniging opgevoerd voor kinderen, ouders en trainers. Deze voorstelling werd ook als een voorbeeld genoemd wat kon bijdragen aan bewustwording van leden en daarmee de dialoog binnen de vereniging.

Leden aanspreken op (ongewenst) gedrag

Een andere wijze die in de interviews benoemd worden als bijdrage aan het pedagogische sportklimaat is het instellen en equiperen van commissies die als taak hebben het ongewenste gedrag van leden in de gaten te houden en hen hierop aan te spreken. Bij alle clubs is er sprake van een

commissie rondom gedrag, echter in verschillende benamingen. Commissies die in de interviews als voorbeeld genoemd worden rondom (on)gewenst gedrag van leden zijn bijvoorbeeld een commissie Sociale Zaken, commissie Sportiviteit & Respect, commissie Fair Play en een commissie Tuchtrecht. Bij een aantal clubs wordt de positie van een dergelijke commissie als belangrijke voorwaarde genoemd om leden effectief te kunnen aanspreken op hun gedrag en indien nodig te bestraffen op ongewenst gedrag. Het valt echter op dat meerdere betrokkenen aangeven dat een aantal van deze commissies niet alleen curatief optreden, maar ook steeds preventiever. Vroegsignalering lijkt bij deze commissies meer op het agenda te zijn komen staan.

We hebben een trainer waar wat klachten over kwamen. Nu was er weer een signalering over deze trainer, maar zijn de lijnen korter met ons als S&R-commissie. Dit is nu niet uit de hand gelopen. Omdat je aan de voorkant mee kan denken en het gesprek met de betrokkenen aan kan gaan, wordt het geen formele klacht bij onze commissie. Als je dat kan voorkomen wordt het ook minder officieel en loopt het ook minder hoog op. Dit hebben we dus ook met de betrokkenen in gesprek kunnen oplossen. (Hockeycommissielid)

Het andere is de rol van de 'coördinator voetbal en gedrag'. Voorheen kwam je bij de incidentencoördinator. Maar nu wordt er veel beter opgevolgd en gemonitord. Dat werkt heel regulerend voor spelers en trainers. (voetbalbestuurslid)

Ook lijkt bij sommige verenigingen de vertrouwenscontactpersoon (VCP) een proactieve rol te hebben. Niet alleen kunnen leden zelf contact opnemen, maar gaat de VCP zelf met leden het gesprek aan en is deze persoon bekend bij een groot deel van de leden. Deze proactieve wijze van het vroegtijdig signaleren van ongewenst gedrag kwam bij een club ook tot uiting in een spelersvolgsysteem.

Wij hebben een online spelersvolgsysteem: Teamplan. [...] Wij hebben daar van zo'n kleine 800 spelers informatie. [...] Tot dit jaar stond erin: speler kan kappen, draaien, kan een trucje, is snel, heeft duelkracht, blablabla. Ruim 70% van dat soort dingen is er sinds dit jaar uitgehaald en daarvoor is in de plaats gekomen: speler is gemotiveerd, komt altijd trainen, is enthousiast, is leergierig, heeft karakter, leerdoelen... dat soort dingen. [...] Dat is veel fijner om te weten dan al dat andere. Als er nu iets 'verdachts' uitkomt gaan we het gesprek aan. Eerst met de trainer uiteraard. En dan komen wij erachter wat er aan de hand is. Zo kwamen wij er vorige week achter dat bij een jeugdspeler zijn gedrag de verkeerde kant op ging. Wat bleek? Zijn ouders lagen in scheiding. (voetbalhoofdopleidingen)

Met een dergelijk spelersvolgsysteem probeert de vereniging vroegtijdig verandert gedrag te signaleren en vervolgens met haar jeugdleden in gesprek te gaan. In zo'n gesprek kan dan besproken worden hoe speler en trainer geholpen kunnen worden.

Scholing van kader

Een van de meest gehanteerde acties die de verenigingen ondernemen om toe te werken naar een pedagogisch sportklimaat is het inzetten van opleidingen ten behoeve van het (bij)scholen van het kader. In de interviews werden diverse intern en extern georganiseerde opleidingen benoemd. Denk bij deze laatste aan de opleiding *vier inzichten over trainerschap, een beetje opvoeder, lang leve de sportouder* en *Basisopleiding Training geven & Coachen*. De eerste twee opleidingen zijn gericht op het scholen van trainers en de laatste is een workshop voor de ouders van jeugdspelers. Over het algemeen waren de verenigingen die gebruik hadden gemaakt van dit aanbod daar tevreden over en gaven aan dat deze hen bruikbare handvatten bood en ook bijdroeg aan de dialoog die hierboven al eerder besproken is. Een dilemma dat door enkele betrokkenen werd ervaren is dat het een uitdaging werd gevonden om zoveel mogelijk trainers en ouders naar een cursusavond te krijgen. Daarnaast

werd aangestipt dat vaak dezelfde trainers en ouders naar een dergelijke avond kwamen, waardoor gedacht werd dat het effect van deze opleidingen minder groot was.

Een paar verenigingen probeerden (daarom) de trainers ook met een aanpak te werken die meer 'on the job' was. Een voorbeeld hiervan was de aanpak 'support de trainer' waarin een ervaren voetbaltrainer over-de-schouder tijdens trainingen of wedstrijden meekeek met een startende trainer. Tijdens en na de training werd gezamenlijk gereflecteerd op de werkwijze van de trainer. Over deze vorm waren een aantal bestuursleden en trainers zeer te spreken. Bij een hockeyvereniging werden in een vergelijkbare aanpak ouders ingezet. Ouders met pedagogische werkervaring (bijvoorbeeld als docent) werden gevraagd over de schouder van trainers mee te kijken en feedback te geven over een pedagogischere aanpak.

Er moet een ouder bijkomen om te helpen, dan is het niet de insteek om de trainer te diskwalificeren, maar juist om te ondersteunen. Eigenlijk willen we gewoon de groep makkelijker laten luisteren naar jou dat is de insteek. (hockeycommissielid)

Diverse betrokkenen gaven aan dat het voordeel van deze 'on the job' opleiding was dat het minder beslag lag op de agenda's van de trainers. De begeleiding vond immers plaats op momenten dat de trainers toch al op de club aanwezig waren.

Rol van gemeente en bond

Een vierde subthema wat uit de interviewgesprekken kon worden gehaald was de rol die gemeenten en bonden hebben kunnen innemen in het realiseren van een pedagogischer sportklimaat. De meeste verenigingen waren zeer te spreken over de rol die hun gemeente of bond pakte. Betrokkenen van een voetbalvereniging en van een hockeyvereniging gaven bijvoorbeeld aan dat ze in het opstellen van nieuw beleid erg geholpen zijn door de bond. De bond was aanwezig geweest of hielp mee in het organiseren van spiegelavonden en strategie-avonden. Verenigingen waren minder positief over de bond als gesproken wordt over bijvoorbeeld de tuchtcommissie van de bond, de rechtvaardigheid van bondsscheidsrechters en het speelprogramma. Over de relatie met de gemeente (lees gemeentelijk sportbedrijf/-service) in het ontwikkelen van een pedagogischer sportklimaat zijn de betrokkenen ook positief. Wat hier opgemerkt kan worden is dat de houding van verenigingsbesturen ten aanzien van gemeente minder positief is als het gaat om bijvoorbeeld huur en onderhoud van de accommodatie. Het verschilde hoe het contact onderling onderhouden werd. Bij een aantal gemeenten had het gemeentelijk sportbedrijf/-service contact door middel van de inzet van verenigingsadviseurs of een sportpedagoog. Bij een gemeente gebeurde dit via een stichting die in overleggroepen periodiek contact onderhield.

De bond kan echt wel goed helpen. Je hoeft als bestuur het niet allemaal zelf te bedenken. De bond, maar ook de gemeente staan wel klaar voor je en pakken die rol ook wel. Daar ben ik echt wel over te spreken. Het zijn mensen die graag met je meedenken. Maar toch, uiteindelijk moet je als vereniging het zelf doen. (voetbalbestuurslid)

Maar ook een bestuurslid van dezelfde vereniging gaf aan dat wanneer een vereniging specifiekere vragen had, de gemeente of bond minder goed kon helpen en dat naar andere partijen werd gezocht:

We maken ook wel gebruik van bureaus met specialistische kennis. Misschien klopt dat wel. Een voorbeeld is dat we nu met een expert op communiceren bezig zijn. Hoe spreek je mensen in een club aan? (voetbalbestuurslid)

In het jeugdvoetbal zijn in het seizoen '17/'18 een aantal grote spel(regel)wijzigingen doorgevoerd, die volgens betrokkenen ook veel invloed hadden op het sportklimaat. In de nieuwe opzet van het pupillenvoetbal werden onder andere geen eindstanden meer bijgehouden, was er geen sprake van een scheidsrechter, maar een spelleider en werd in 'groeierende' grootte van team en velden gespeeld. Volgens diverse betrokkenen zorgde dit over het algemeen voor meer spelplezier bij de kleinere jeugdspelers en minder competitiegevoel bij de jeugdspelers, trainers en ouders. Wel gaven een aantal betrokkenen aan dat de wedstrijdvormen organisatorisch niet altijd haalbaar was, omdat de accommodatie dat niet toeliet.

Maar je ziet dat de focus ligt op het winnen en het maken van doelpunten. Daar heeft de KNVB wel een mooie oplossing in gevonden door deze standen niet meer te registreren en daar ook niks meer mee te doen. Je hebt geen kampioenen meer, je hebt geen degradanten meer, dus dat is wel iets wat ik heel fijn vind. (voetbaltrainer)

In de interviews met betrokkenen van de hockeyverenigingen werd de campagne van de KNHB '6x vooruit in hockey' genoemd als een goed initiatief wat een bijdrage levert aan het pedagogische sportklimaat. Dit in het voorjaar van 2018 gestarte initiatief werd door de KNHB onder andere een visie genoemd op de vraag hoe onder andere plezier in hockey verhoogd kon worden. Dit resulteerde in zes uitgangspunten waarmee de KNHB in de afgelopen jaren verenigingen probeert te ondersteunen.

Het beleid van de KNHB met '6X vooruit in hockey', dat vond ik echt een fantastische zet! Eindelijk begrip voor de plezierhockeyer: plezier moet de basis zijn en niet prestatie. [...] En wat opvalt is dat de kinderen er niet zo veel problemen mee hebben, maar dat de ouders er meer problemen mee hebben dan de kinderen. Echt. En ja, hoe je het ook wendt of keert, als je een beetje pedagogisch onderlegd bent, dan weet je dat als er problemen zijn de oorzaken in de meeste gevallen bij de ouders liggen. (hockeybestuurslid)

4.6.3 Uitdagingen ten aanzien van het pedagogisch sportklimaat

Tot slot zijn de ervaren uitdagingen in relatie tot het creëren van een pedagogisch sportklimaat met de betrokken besproken. De uitdagingen die betrokken aangaven zijn onder te verdelen in vier subthema's, namelijk het vinden van kwalitatief goed kader, de wijze van het jeugdselectiebeleid, de borging van het (PSK-)beleid van de vereniging en de tijd die een dergelijke cultuurverandering kost.

Zoeken naar pedagogisch handelend kader

Zoals eerder beschreven zien betrokkenen de trainer/coach als de belangrijkste actor in het creëren van pedagogisch sportklimaat. Deze persoon heeft volgens hen de sleutel in handen om een onder andere een positieve teamsfeer te creëren, kinderen het gevoel te geven dat ze erbij horen, naar hen luisteren en hen beter te maken. De uitdaging die bijna alle betrokkenen noemen is dat het lastig is de juiste personen te vinden in de vereniging die geschikt zijn voor een dergelijke taak.

Iemand meldt zich toch vrijwillig om 3 x 1 uur op het voetbalveld te staan. En wij vinden daar wat van. Alleen die is wel vrijwilliger, hij denkt dat hij het goed doet. Alleen dat is niet altijd zo. Hoe krijg je dat dan toch recht? (voetbalbestuurslid)

Daarnaast is ook besproken wanneer je geen gebruik (meer) maakt van de diensten van een vrijwillige jeugdtrainer of -coach. Betrokkenen die verantwoordelijk zijn om zorg te dragen voor het vinden van jeugdtrainers en -coaches vinden het al behoorlijk lastig om voldoende vrijwilligers te vinden. Zij hebben enige moeite met het opstellen van pedagogische kwaliteitseisen en voorspellen dat zij dan te weinig trainers/coaches kunnen vinden. Daarnaast wordt ook aangegeven dat ze soms moeilijk

gevonden wordt wanneer je een trainer waar twijfels zijn over zijn gedrag bedankt voor zijn of haar diensten.

Pedagogisch omgaan met selecteren

Een van de veel besproken thema's rondom jeugdsport is het selecteren op jonge leeftijd. Ook in de interviews met betrokkenen wordt hierover gesproken. De meeste betrokkenen spreken uit dat zij niet voor vroegselectie zijn. Betrokkenen die liever op jonge leeftijd niet aan selectie willen doen zien dat kinderen dan andere aspecten van het gezamenlijk sporten leren.

Je hebt goede spelers en minder goede spelers. Maar waar de kracht ligt is dat goeie spelers leren voetballen met minder goede spelers en minder goede spelers zich optrekken aan goede spelers. Ook kunnen de goede spelers een leidersrol pakken en zo voor verbinding zorgen.
(hockeytrainer)

Op verenigingsniveau worstelen betrokkenen wel met de vraag hoe zij het beste om kunnen gaan met het selectiebeleid bij de jeugd. Sommige verenigingen kiezen ervoor om in de jongste jeugdelftallen de kinderen niet in te delen op basis van voetbal- of hockeykwaliteiten.

Daarnaast hebben we tot en met de 12 jaar selectievoetbal expliciet losgelaten. Het gaat om plezier. [...] Ik zou eigenlijk tot en met de 12 jaar alle vormen van selectie willen weglaten. Denk aan jongens en meiden, niet beter en slechter. Iedereen door elkaar. Maar ik denk niet dat de organisatie daarvoor klaar is. Ik denk wel dat dat de toekomst is. (voetbalbestuurslid)

Daarnaast lijkt er bij een hockeyvereniging wel naar de hockeykwaliteiten gekeken te worden van de jeugdspelers, maar met als doel om deze 'uit te smeren' over de jeugdteams. De gedachte is dat er zo gelijkwaardige teams ontstaan waarin elk kind zich kansen krijgt om zich gelijkwaardig te ontwikkelen. Toch blijkt uit de volgende uitspraak dat dit niet altijd goed lukt:

Het ene jeugdteam is veel sterker dan het andere. Daar moeten we toch echt beter zicht op krijgen. Daar zijn we steeds meer mee bezig. Ook met de jongste jeugd was het een lastig jaar om op een gegeven moment zicht te krijgen op de kwaliteit van de spelers. Om dus zo goed mogelijk gelijkwaardige teams te kunnen maken. (hockeycommissielid)

Ook wordt aangegeven dat dergelijke vormen van selecteren niet per se voor alle kinderen het leukste is. Een aantal (volwassen) betrokkenen geven aan dat zij van mening zijn dat er ook een groep kinderen is die het juist leuk vinden om in een team te spelen waar het niveau van sporten hoger ligt. Zij zien dat deze kinderen zich niet uitgedaagd voelen wanneer de selectie wordt losgelaten.

In de zoektocht naar nieuwe vormen van indelen van jeugdteams heeft een van de hockeyverenigingen meegedaan aan een pilot van de KNHB om jeugdteams in te delen naar profiel. Als voorbeelden werden profielen als 'denker' en 'werker' genoemd. Tot op heden waren de betrokkenen bij deze pilot hierover niet erg positief.

Borging van verenigingsbeleid

Net als andere veranderprocessen geldt ook voor het toewerken naar een pedagogisch sportklimaat dat het borgen van het ingezette proces aandacht vergt. Ook binnen Kids First gaven de betrokkenen aan dat de borging van de ingezette koers hun aandacht had. De een zag dit met vertrouwen te gemoed, de ander met wantrouwen.

De zorgen die geuit werden kwamen voort uit de vrees dat wanneer de aandacht verschuift naar urgentere zaken binnen de vereniging het veranderproces stil komt te liggen of zelfs terugvalt naar de oude cultuur.

Als ik niet alert ben, dan valt dit systeem ook snel weer terug. Dan is alleen [prestatietrainers] wat nog de club runt en valt de rest snel weg. Je moet de structuur en het [pedagogisch sportklimaat] telkens levendig houden. (voetbalbestuurslid)

Als voorbeeld hiervoor werd door sommigen de coronapandemie genoemd. Door corona zagen zij dat de pedagogische beweging in de vereniging tot stilstand was gekomen. De aandacht was volledig op het gezond houden van de vereniging en om het sporten binnen de geldende maatregelen zoveel nog zoveel mogelijk te maken. Er bestond bij een aantal betrokkenen de vrees dat ze overnieuw moeten beginnen.

Als er eentje zou weggaan, dan denk ik, dat je ineens een hele vertraging oploopt of zelfs stappen terug doet. Dus vooral de groep die er nu staat [noemt namen] en de aanhang eromheen... Als je dat niet houdt, dan denk ik dat er veel vertraging komt en misschien nog wel een stap terug... (voetbaltrainer)

Ik wil niet te veel over corona beginnen, maar het heeft wel roet in het eten gegooid. De urgentie en prioriteit liggen bij verenigingen anders. Krijgen we het financieel wel weer op de benen? Als het straks weer een beetje in afgezakt gaan we vol gasgeven. Voor mij is het niet uit het oog verloren, alleen is het lastiger gezien de situatie. (verenigingsadviseur)

Dit geldt echter niet voor alle verenigingen. Een van de verenigingen had de stop die de coronapandemie veroorzaakte juist gebruikt om de pedagogische beweging steviger te organiseren. Ze gaven aan dat zij nu juist de tijd hadden om de ideeën die zij hadden ten uitvoer te brengen. Betrokkenen van dezelfde vereniging gaven ook aan vertrouwen te hebben dat het pedagogische veranderproces die was ingezet in de toekomst goed zou worden overgedragen naar nieuwe bestuurs- en commissieleden.

We zijn al behoorlijk aan het uitbreiden en bezig met de toekomst. [...] Het is wel belangrijk dat we de juiste mensen hiervoor vinden, want het thema blijft aandacht verdienen. De reflex om het alleen over voetbal te hebben is groot. Dan is pedagogiek zo weer weg. Het is belangrijk dat pedagogiek in de structuur van de club zit. De mensen die we nu inwerken denken hetzelfde als ons erover. En het zijn mensen uit diverse geledingen: kantine, trainers, commissies. Dus ik heb er vertrouwen in dat de ingezette lijn de komende jaren doorgaat. (voetbalbestuurslid)

In het kader van de overdracht naar nieuwe vrijwilligers sprak een van de gemeentelijke partners zijn zorg uit. Volgens hem bevestigt het Kids First-project hoe moeilijk het is om een cultuurverandering in te zetten op een sportvereniging. Het vraagt volgens hem veel van een bestuur. Hij zag in zijn gemeente niet veel verenigingen met een bestuur die een dergelijk veranderproces succesvol zouden kunnen inzetten.

Ik denk dat je er wel van leert hoe moeilijk het is. Bij die voetbalclub hebben ze echt wel een bovengemiddeld bestuur en zelfs daar geven ze aan hoe lastig zo'n veranderproces is. Moet je nagaan hoe moeilijk het is om dit bij een club te doen waar je niet zo'n goed bestuur hebt. (sportbeleidsmanager)

Proces van de lange adem

Tot slot kwam meerdere malen in de interviews naar voren dat betrokkenen van mening waren dat een de pedagogische cultuurverandering er een is van de lange adem. Dergelijke processen zijn niet binnen een paar jaar volbracht. Het is een proces van vele jaren die steeds aandacht verdiend en bijgeschaafd dient te worden.

Het is nu tijd om te oogsten, dus je zal door moeten pakken. Op zich is er nu een vruchtbare bodem. Bij de hockey zitten ook echt wel goeie mensen in het bestuur. Eigenlijk kan je stellen dat als je ziet hoe goed die besturen [voetbal en hockey] zijn en dan kijkt wat je bereikt in 2 jaar, dat je kan concluderen dat het gewoon een ontzettend lastig onderwerp is. Je moet hier eigenlijk nog wel 5 à 10 jaar voor rekenen om dit een beetje te laten landen binnen een club.
(sportbeleidsmanager)

Een aantal betrokkenen zien dat de pedagogische beweging in de sport moet opboksen tegen het beeld van (top)sport wat in de media voorgeschoteld wordt. Vooral in de voetbalsport zien betrokkenen dat 'oud denken' over sport en prestatie in praatprogramma's, voor- en nabeschouwingen heersend is. Leden nemen dit beeld mee naar de breedtesport.

Hij [een trainer] kijkt naar Real Madrid en naar Dortmund en denkt: Ik weet het allemaal wel.

Hoewel veel betrokkenen van mening zijn dat het ontwikkelen van een pedagogisch sportklimaat een uitdaging en een langdurig proces is, geven eerdere complexe vraagstukken (zoals het eerder beschreven antirookbeleid) vertrouwen. Naarmate het vraagstuk normaliseert verwachten zij dat met behulp van wet en regelgeving het mogelijk moet zijn om een positievere sportcultuur te creëren.

Volgens mij wordt het pedagogisch sportklimaat steeds belangrijker en clubs gaan er ook steeds meer over nadenken. Ik weet niet wat dit momentum op gang heeft gebracht. Ik refereer hier ook 5 jaar geleden. Als we toen zeiden dat de verenigingen over 5 jaar allemaal rookvrij zijn keken ze [verenigingsbestuurders] je gek aan. Maar nu is het gek als je niet deels rookvrij bent op het sportpark. (verenigingsadviseur)

5 Conclusies

In 2018 startte het onderzoeksproject *Kids First, towards a pedagogical sport climate* bij vier voetbal- en vier hockeyverenigingen in de Rotterdam, Utrecht, Arnhem en Zwolle. Het doel van dit project was met name om meer inzicht te krijgen in het construct pedagogisch sportklimaat en in het proces naar een pedagogischer sportklimaat, om daarmee een framework te ontwerpen ter ondersteuning van de implementatie van een pedagogisch sportklimaat op de vereniging. Drie onderzoeksvragen stonden in het project centraal:

1. Wat is een gewenst pedagogisch klimaat binnen de sportclub dat kinderen helpt en stimuleert zich positief sociaal-emotioneel te ontwikkelen?
2. Hoe kan een pedagogisch klimaat worden gemonitord en geëvalueerd en hoe kunnen verzamelde data worden geanalyseerd en maatregelen worden gerealiseerd?
3. Welke principes/randvoorwaarden zijn er die ervoor zorgen dat er een pedagogisch klimaat binnen de sportclub ontstaat?

Gedurende 2½ jaar is op diverse momenten met behulp van gemengde methoden een grote hoeveelheid aan data verzameld om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Bij de start van het project zijn wedstrijd- en trainingsobservaties uitgevoerd, vragenlijsten afgenomen bij jeugdspelers en met diverse betrokkenen (groeps)interviews afgenomen. Deze dataverzameling heeft enerzijds inzicht gegeven in de context, het beleid en de wensen en behoeften van de verenigingen ten aanzien van het pedagogisch sportklimaat. Anderzijds gaf deze dataverzameling inzicht in de perceptie van een pedagogisch sportklimaat van jeugdspelers, ouders, trainers, bestuursleden en de gemeentelijke samenwerkingspartner. Het actiegerichte veranderproces is door de embedded scientists vastgelegd in logboeken, de analyse hiervan heeft inzicht gegeven in het proces richting een pedagogischer sportklimaat. De landelijke vragenlijst afgenomen door het Mulier Instituut heeft inzicht gegeven in de landelijke visie van bestuurders, ouders en trainers/coaches op verschillende aspecten van het pedagogisch sportklimaat. De social media analyse heeft ervaringen opgeleverd en inzichten gegeven in het sentiment van een vereniging. Tot slot is aan het eind van het project met name kwalitatieve data onder betrokkenen verzameld welke met name inzicht heeft gegeven in de ervaren impact van het project en de uitdagingen die betrokkenen zien voor de nabije toekomst ten aanzien van het creëren van een pedagogisch sportklimaat. Hoewel in deze laatste dataverzameling corona een behoorlijke wissel heeft getrokken op de oorspronkelijke planning van het onderzoek, heeft het project dusdanig veel waardevolle resultaten opgeleverd dat de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden.

5.1 Onderzoeksvraag 1

De eerste onderzoeksvraag die beantwoord dient te worden luidde:

Wat is een gewenst pedagogisch sportklimaat op de vereniging wat een bijdrage levert aan het positieve sociale en emotionele gedrag van kinderen?

In de start van het Kids First project is een uitvoerige literatuurstudie uitgevoerd naar wat het best een pedagogisch klimaat definieert wat resulteerde in een theoretisch denkkader, 'het pedagogisch kompas in de sport', oftewel het pedagogisch sportkompas. Hieruit zijn vier steunpilaren naar voren kwamen die gezamenlijk een operationalisatie vormen van het construct pedagogisch sportklimaat, namelijk: zorgzaam, motiverend, ontwikkelingsgericht en sociaal veilig.

Deze steunpilaren hebben als leidraad gediend om in de (groeps)interviews aan de start van Kids First de praktijkervaringen van de betrokken te verkennen en is uitvoerig stilgestaan bij de perceptie van het pedagogisch sportklimaat.

Het lijkt dat het gevoel van het 'erbij horen' (*zorgzaam*) het sterkst is wanneer de perceptie van het pedagogisch sportklimaat wordt besproken met betrokkenen. Met de teamsfeer wordt door spelers, ouders en trainers als voornaam onderdeel van het pedagogisch sportklimaat genoemd. De trainer lijkt hier door de betrokkenen als de belangrijkste actor te worden gezien als de persoon die een grote invloed heeft om een goede teamsfeer te creëren waarin elke speler zich gewenst en gezien voelt. Dit beeld van de trainer als 'key player' in het creëren van een pedagogisch sportklimaat kwam ook naar voren het de procesverslagen van de embedded scientists. Ook medespelers en ouders hebben een positieve of een negatieve invloed op dit gevoel. Het beeld rondom motivatie (*motiverend*) lijkt dat met name trainers van recreatieve teams het als een uitdaging ervaren om hun spelers het hele seizoen te motiveren om naar trainingen te komen. Ouders zien dat als hun kind zich prettig voelt in het team de teleurstelling na een verloren wedstrijd snel vergeten is en de motivatie en het plezier snel terugvinden. Tevens is binnen dit thema het gedrag van ouders langs de lijn veelvuldig besproken. Hieruit bleek dat zijlijngedrag van voetbalouders vaker als storend werd ervaren dat bij ouders binnen het hockey. Spelers geven aan dat zij het leuk vinden als hun ouder komt kijken, indien deze zich onopvallend gedraagt. Jeugdspelers noemden het beter worden (*ontwikkelingsgericht*) nauwelijks als belangrijke voorwaarde voor plezier in het sporten. Ouders zagen hierin wel een belangrijke voorspeller voor het plezier wat hun kind had in de beleving van de sport. Ook hier werd de trainer gezien als een belangrijke actor om uitdagende trainingen te geven. De verenigingen lijken met opleidingen en cursussen en vormen van 'buddy coaching' aandacht te hebben voor de scholing van hun trainers. Toch geven met name de trainers van lagere elftallen aan dat zij hun oefenstof vaak 'afkijken' van andere trainers of van internet halen. Als laatste thema werd veiligheid (*sociaal veilig*) besproken. Hier werden door jeugdspelers, ouders en trainers vooral voorbeelden gegeven van incidenten rondom het veld, meestal door invloed van te emotionele ouders. Bovenstaande percepties van de vier steunpilaren zijn een praktijkaanvulling op het binnen Kids First ontwikkelde 'pedagogisch sportkompas'.

Aanbeveling: plezier van het kind als uitgangspunt

De meeste kinderen sporten voor het plezier. Net als in eerder verschenen studies geven de jeugdspelers uit dit onderzoek aan dat plezier vooral voortkomt uit het sporten met vriendjes en vriendinnetjes in een team waar een prettige sfeer is en waar zij zich met name gezien voelen door medespelers en de trainer. Het advies luidt om met dit in het achterhoofd rekening te houden in de vorming van jeugdteams, het organiseren van jeugdcompetitie, het geven van trainingen en het bewaken van een positieve sfeer op de club, specifiek langs de kant van het veld.

Aanbeveling: hanteer het pedagogisch sportkompas als onderlegger

Op basis van een literatuur review en de verdere inzichten vanuit het Kids First project is er een pedagogisch sportkompas ontwikkeld. Om de kennis makkelijk toegankelijk te maken voor de sportpraktijk (passend bij de actiegerichtheid van dit onderzoek) is dit kompas verder uitgewerkt, specifiek voor de implicaties daarvan gericht op de trainer (als eerste voornaamste aangrijpingspunt om te werken aan een pedagogisch sportklimaat). Het kompas is te vinden op www.pedagogischsportkompas.nl.

In aanvulling op bovenstaande lijkt er op basis van een aantal interviews enige verschil in belang te zijn tussen die van een verenigingsbestuur en de wens van een jeugdspeler. Een aantal verenigingsbesturen gaf aan dat zij rekening hielden met persoonlijke voorkeuren bij het indelen van

jeugdteams. Echter wilden zij ook bewaken dat er geen 'eilandjes' van vriendenteams in de vereniging ontstonden, die alleen bij elkaar ingedeeld wilden worden. Het argument was dat dit ondermijnd zou kunnen zijn voor de clubbinding. Dit lijkt te schuren met de wens van kinderen en hun ouders om het team waar hun kind zich prettig voelt, zo lang mogelijk bij elkaar te houden.

Aanbeveling: aandacht voor teambinding als clubbinding

Dit ogenschijnlijk tegenstrijdige belang hoeft wellicht niet altijd haaks op elkaar te staan, maar het strekt tot de adviezen om als vereniging extra aandacht te hebben voor sociale structuren bij het indelen van jeugdteams. In dit verlengde zouden sportbonden en topsportorganisaties verder aandacht kunnen besteden aan de (on)wenselijkheid van het scouten en de vroegselectie van te jeugdige talenten.

5.2 Onderzoeksvraag 2

De tweede onderzoeksvraag luidde:

Hoe kan een pedagogisch sportklimaat worden gemonitord en geëvalueerd en hoe kunnen verzamelde data worden geanalyseerd en maatregelen worden gerealiseerd?

Uit het landelijke vragenlijst onderzoeken uitgevoerd door het Mulier Instituut is gebleken dat het pedagogisch sportklimaat door bestuurders met een ruime voldoende (7.7) wordt beoordeeld (resp. 7.7 en 7.5; Reitsma et al., 2021). Slechts een derde van de bestuurders ziet verbetermogelijkheden. Ouders zijn ook tevreden en geven ook een ruime voldoende aan het pedagogisch sportklimaat (7.5). Wel geven ze aan dat ze niet altijd goed op de hoogte zijn van wat er bij de vereniging gebeurt. Trainers/coaches, en vooral pedagogisch geschoolde trainers/coaches, zien wel degelijk verbetermogelijkheden. Volgens de trainers/coaches is het pedagogisch sportklimaat dan ook nog niet overal in orde (Reitsma et al., 2021). Mogelijk ontstaan deze verschillende inzichten door een gebrek aan een eenduidige definitie voor het pedagogisch sportklimaat. Het kind gerichte denken is nog geen gemeengoed. Dit roept de vraag op naar (on)bewust en (on)bekwaam handelen. Of zoals Johan Cruyff het zei 'je gaat het pas zien als je het doorhebt'. Awareness verhogen is dan ook onderdeel van een cultuurverandering. Het onderzoeksproject Kids First heeft daarom gewerkt aan het definiëren van het pedagogisch sportklimaat (zie Hoofdstuk 2). Op basis van deze definitie is allereerst een kader ontwikkeld die het voor de praktijk makkelijker maakt om aan het pedagogisch sportklimaat te werken. Dit kader, het Pedagogisch Sportkompas, kan worden gebruikt om de huidige situatie van de vereniging te vergelijken met vier relevante kwadranten: ontwikkelingsgericht, motiverend, zorgzaam klimaat en sociaal veilig klimaat. De beschrijving van de vier kwadranten kan vervolgens worden vergeleken met de situatie op de club. Het pedagogisch sportkompas voor trainers/coaches is tijdens het onderzoeksproject Kids First uitgewerkt in een toolkit met casussen, tips en tools voor elk van de vier relevante kwadranten. De toolkit is te gebruiken via de site (www.pedagogischsportkompas.nl).

Belangrijk om te realiseren is dat het kompas een denkkader is. Het kan gebruikt worden om een beeld te krijgen van wat een pedagogisch sportklimaat is en hoe dit kan worden gestimuleerd. Voor het monitoren en evalueren van het pedagogisch sportklimaat zijn verschillende objectieve meetinstrumenten ontwikkeld en ingezet tijdens het onderzoeksproject. De vier steunpilaren van het pedagogisch sportklimaat werden hiermee op micro-niveau gemonitord middels kwantitatieve gegevensverzamelingen. Doordat niet alle metingen hebben konden plaatsvinden i.v.m. Corona-maatregelen, moet er voorzichtig worden omgegaan met de conclusies die hieruit zijn voortgekomen. Uit de vragenlijst die is afgenomen bij de jeugdspelers bleek dat kinderen zich competent voelen, verbondenheid voelen met de medespelers en de trainer. Daarnaast bleek dat zaken als pesten, schelden, slaan of schoppen niet aan de orde is. Wel gaven spelers aan dat ze minder keuzevrijheid

hebben tijdens de trainingen. Volgens het landelijke vragenlijst onderzoek maken ouders zich hier ook enigszins zorgen over. Slechts de helft van de ouders vindt namelijk dat de trainer voldoende inbreng aan het kind laat (Reitsma et al., 2021). Hierdoor staat het gevoel van autonomie onder druk (ontwikkelingsgericht klimaat).

Uit de observaties van de trainer/coaches is gebleken dat de trainer/coaches iets minder vaak op het gedrag van de spelers reageren dan dat zij zelf het startpunt zijn van de interactie met de jeugdspelers. Als we deze resultaten vergelijken met vorig onderzoek, dan lijken trainers/coaches relatief vaker te reageren op een gewenste prestatie in vergelijking met het onderzoek van Hilhorst e.a. (2014). Daarnaast vonden er in het huidige onderzoek minder algemene aanmoedigingen plaats en meer technische instructies en organisatorische gedragingen. In navolging op de resultaten van de vragenlijst en op basis van de observaties in vorig onderzoek van Hilhorst et al. (2014) kan er gesteld worden dat er weinig wangedrag plaatsvindt tijdens de trainingen en wedstrijden. Uit de observaties van de hockey- en voetbalwedstrijden met de SportklimaatApp bleek daarnaast dat meer dan twee derde van de gedragingen zeer positief was (omhelzen, aanmoedigen, complimenteren/applaus). Dit beeld komt voor hockey overeen met de resultaten uit eerder onderzoek (Romein & Kalmthout, 2018). Daaruit bleek dat 71% van de gedragingen zeer positief was. Uit het onderzoek van Romijn et al. (2018) bleek wel dat voetbal een lager percentage werd gevonden voor zeer positief gedrag (63%). Het lijkt er dus op dat de zeer positieve gedragingen voor voetbal in het huidige onderzoek iets hoger liggen.

De sensoranalyses in het huidige onderzoek laten zien dat het een methode is die een nieuwe visie op de sociale omgang kan geven. Daarnaast is het in combinatie met zelfrapportage (middels vragenlijsten), observaties en social media analyse een veelbelovende manier om in kaart te brengen hoe spelers de sociale interacties binnen een team ervaren. Met deze informatie kunnen verenigingen inzetten op het verbeteren van een zorgzaam en sociale veilig klimaat. Het is belangrijk om te realiseren dat dit niet alleen de verantwoordelijkheid van de trainer is, maar dat alle lagen van de organisatie dan mee-doen (dus ook op bestuur). Als uit deze sensoranalyse of social media analyse blijkt dat een speler zich niet gerepresenteerd voelt in een team, dan zou er bijvoorbeeld kunnen worden gekeken naar impliciete bias binnen de vereniging. Door daar een discussie over te starten in de vereniging, kan er een sterke bijdrage worden geleverd aan het verbeteren van het zorgzame en sociaal veilige klimaat.

5.3 Onderzoeksvraag 3

De derde en laatste onderzoeksvraag luidde:

Welke principes zijn voorwaardelijk in een club om een pedagogisch sportklimaat te creëren?

Gedurende het project is middels alle dataverzamelingen enorm veel grote en kleine inzichten vergaard die niet zouden misstaan in een conclusie op deze vraag. Er wordt hieronder een gerichte selectie van deze inzichten besproken. Het betreft een aantal principes waarvan gedacht wordt dat deze een goede bijdrage kunnen leveren in de ontwikkeling van een pedagogisch sportklimaat op de sportvereniging.

Ten eerste kan geconcludeerd worden dat er sprake moet zijn van enkele voorwaardelijkheden om als vereniging aan de slag te gaan in het creëren van een pedagogisch sportklimaat. Een belangrijke voorwaarde is bijvoorbeeld het *urgentiebesef* bij de vereniging. Omdat het creëren van een pedagogisch sportklimaat een langdurig proces is gebleken en inzet vraagt van betrokkenen is het noodzakelijk dat er een duidelijk wil is om het verenigingsklimaat te veranderen. Met name incidenten op de vereniging verhoogden dit urgentiebesef. Naast urgentiebesef is ook enige *organisatorische*

slagkracht binnen de vereniging nodig. Ten eerste dient de basisorganisatie van de vereniging in orde te zijn (o.a. financieel gezond, een goed onderhouden accommodatie en voldoende vrijwilligers) en dient er organisatiekracht aanwezig te zijn om het veranderproces kansrijk te implementeren. Vervolgens dient er een sterk bestuur aanwezig te zijn die de durf heeft om een waarderende dialoog met de leden te voeren over het gewenste sportklimaat en welke in staat is om voldoende draagvlak te creëren.

Aanbeveling: neem de 'readiness check' af

De basis van de organisatie dient te staan bij de sportvereniging. Als deze basis organisatiestructuur van een vereniging ontbreekt zal dit de eerste aandacht moeten zijn. Tevens dient er urgentiebesef en draagvlak te zijn bij een significante groep sleutelfiguren in de vereniging (denk aan bestuur, aantal commissies, jeugdtrainers). Om deze organisatiekracht en draagvlak te peilen kan er een 'readiness check' uitgevoerd worden.

Er dient rekening gehouden te worden met het '*ritme van de vereniging*'. Dit ritme heeft zich binnen Kids First gekenmerkt doordat er per seizoen relatief korte periodes waren waarin de vrijwilligers ruimte hadden om het veranderproces aan te gaan. Door organisatorische piekdruk in september in verband met de voorbereiding van een nieuw seizoen en de winter- en zomerstop, lag het veranderproces in die perioden nagenoeg stil. De periode om elkaar te ontmoeten en actief met het proces aan de slag te gaan lag ongeveer tussen oktober tot en met medio december en februari tot en met medio mei. Er is daarom na het stellen van lange termijn doelen (de gewenste situatie) vooral gewerkt met kortere iteraties. Dit kortcyclisch werken maakte dat de energie in het veranderproces behouden bleef. Hierdoor kon ook sneller geleerd worden van uitgevoerde acties en ook beter worden ingespeeld op onvoorziene kansen die zich aandienen. Deze wijze van werken liet zich ook vertalen naar een betere *micro-meso congruentie* tussen wat zich op het veld afspeelt, het beleid van commissies en het bestuur van de vereniging en herkenbaar voor de identiteit en bestaansrecht van de vereniging. Op organisatieniveau viel binnen dit project op dat diverse commissies en besturen moeite hebben met het doorlopen van de PDCA-cyclus. De neiging om te veel in de waan van de dag te vereniging te leiden ligt op de loer. Terwijl er naast de quick wins juist ook sprake moet zijn van een langere termijnbeweging.

Aanbeveling: volg het 'ritme van de vereniging'

Met name externe procesbegeleiders dienen bewust te zijn van 'het ritme van de vereniging'. Hiermee wordt bedoeld dat vrijwilligers komen en gaan en dat verenigingen jaarlijks relatieve korte perioden hebben waarin deze actief is en aandacht heeft voor een proces als het werken aan een pedagogisch sportklimaat. Het advies luidt daarom om aandacht te hebben voor dit verloop (bijvoorbeeld herhaling van de dialoog met leden) en het werken in korte iteraties als met langere termijn doelen te formuleren.

Werken aan een pedagogisch sportklimaat betekent vaak werken aan een cultuurverandering. In het teken van deze cultuurverandering is het van wezenlijk belang te onderkennen dat er geen uniforme routekaart is die 'werkt' voor alle sportverenigingen. In Kids First hebben de acht sportvereniging elk een eigen context gekend en daarmee hebben zij ook elk hun eigen pad gevolgd om te werken aan het sportklimaat. De embedded scientists hebben in de eerste fase van het project zich bij de verenigingen 'ingevoegd' door een contextanalyse uit te voeren, waarbij observaties van wedstrijden, trainingen en accommodatie is uitgevoerd en interviews zijn gehouden met een brede selectie van betrokkenen in de vereniging.

Aanbeveling: de unieke context van elke vereniging

Voor een veranderproces richting een verenigingsbreed pedagogisch sportklimaat is geen 'one size fits all' aanpak. Een externe procesbegeleider dient zich voorafgaande goed te verdiepen in de unieke context van een vereniging. Kijk hierbij naar de hardware, software en orgware van de vereniging (Dobrov, 1979).

De veranderliteratuur schrijft voor dat er bij een veranderproces sprake zal zijn van voor- en tegenstanders en van boven- en onderstromen. Zeker in de sportvereniging, die autonoom opereert en waarvan oudsher een stevig beeld is ingeprent hoe sport beleefd wordt en welk gedrag daarbij hoort. Deze gevestigde sportcultuur wordt veelvuldig bevestigd door populaire cultuurdragers op televisie en internet. Om stappen te maken naar een pedagogischer sportklimaat is het dan ook nodig om te schaven aan het beeld van jeugdsport. Een waar niet als eerste gedacht wordt vanuit uit de sport zelf, maar vanuit het kind; welke belangen niet altijd overeenkomen. Een van de belangrijkste veranderinstrumenten is naar onze mening het voeren van een verenigingsbrede dialoog.

Aanbeveling: Het voeren van een verenigingsbrede dialoog

Voer deze dialoog jaarlijks op diverse momenten met de leden van de vereniging. Maak er een waarderend gesprek van waar ruimte wordt geboden voor andere beelden en creëer een gezamenlijke visie van het jeugdsportklimaat. Geef ook jeugdleden hierin een stem.

Zoals hiervoor al geconcludeerd wordt op het veld de trainer (en/of coach) door alle betrokkenen als de meest invloedrijke actor op het pedagogisch sportklimaat gezien. Het aanstellen van goede jeugdtrainers en -coaches heeft de aandacht van verenigingen, maar het vinden van voldoende kader wordt al als een dilemma ervaren, laat staan het vinden van het meest passend kader. Daarnaast merkten de onderzoekers binnen het project ook dat het meerdere jeugdtrainers ook ontbreekt aan voldoende inzicht in het eigen handelen een mogelijk teken van onbewust onbekwaamheid (Maslow, 1954). Verenigingen proberen met diverse cursussen en opleidingen trainers (bij) te scholen, maar zien ook dat het hen niet goed lukt om juist die trainers die het volgens hen het meest nodig hebben, naar de scholingsavonden te krijgen. Dit voorbeeld laat zien dat er gezocht dient te worden naar initiatieven die bijdragen aan een pedagogischer sportklimaat die passend zijn bij het *vrijwillige karakter van de vereniging*. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een 'on the job' coach-de-coach werkwijze, een kennismakingsgesprek met nieuwe leden of een kind-oudertoernooi aan het begin van het seizoen.

Aanbeveling: Pedagogische ondersteuning voor de trainer

De rol van de trainer in het creëren van een pedagogisch sportklimaat is evident. Tracht als vereniging rekening te houden met pedagogische geschiktheid met het toewijzen van jeugdtrainers. Stel hiervoor een profiel op en communiceer duidelijk er van jeugdtrainers verwacht wordt. Ondersteun alle, maar met name beginnende jeugdtrainers met bijvoorbeeld het reflecteren op eigen handelen het liefst onder leiding van een pedagoog, pedagogische scholing en/of 'on the job coaching'.

Waar op teamniveau de trainer grote invloed heeft op de sfeer in het team kan de vereniging ook hun leden het gevoel geven dat zij gezien worden. Voorbeelden hiervan zijn het voeren van een kennismakingsgesprek, het faciliteren van teamuitjes en het organiseren van evenementen in en buiten de vereniging. Een aantal verenigingen hadden ook commissies in het leven geroepen die in gesprek gingen met (jeugd)leden. Gedacht kan worden aan een commissie welke leden aanspreekt op gewenst (bijvoorbeeld het geven van een sportiviteitstaart) en ongewenst gedrag (na bijvoorbeeld het ontvangen van een rode kaart). Een van de voetbalverenigingen binnen het project heeft getracht een systeem van vroegsignalering op de vereniging op te zetten middels een eigen ontwikkelt

pedagogisch spelersvolgsysteem (SVS). Deze was dusdanig ingericht dat niet meer de motorische indicatoren werden gevolgd maar met name sociaal emotionele indicatoren in beeld bracht. De aanpassing van een dergelijk SVS laat zien dat deze vereniging ten eerste daadwerkelijk de verschuiving maakt van sportgericht denken naar kindgericht denken. Wellicht zou een dergelijk SVS van waarde kunnen zijn als pedagogisch instrument voor andere verenigingen.

Aanbeveling: organiseer vroegsignalering in de vereniging

Onder het mom van 'beter voorkomen dan genezen' is het aan te bevelen een vorm van vroegsignalering in de vereniging te organiseren. Zoek voor een dergelijke taak leden met sociale vaardigheid.

Tot slot kan worden geconcludeerd dat hoewel de vereniging 'het zelf moet doen', de *hulp van externe partijen*, met name de bond en gemeentelijke partner(s) als onmisbaar wordt gezien in het veranderproces. De bijdrage die externe partijen hebben geleverd bij het versterken van de organisatiekracht, het voeren van de dialoog, het ontwikkelen van beleid en het scholen van het kader was voelbaar. Het gevoel dat na afloop van het project verenigingen worden 'achtergelaten' is hierdoor ook niet aanwezig. Hoewel in sommige gevallen er al stevige banden waren tussen vereniging en bond en/of gemeente heeft bij andere verenigingen het project juist een impuls gegeven aan die band. Ook in het tijdig borgen van het ingezette veranderproces kan een gemeente of bond verenigingen helpen door en hierop te wijzen en meedenken over vormen van overdracht van bestuur.

Aanbeveling: maak gebruik van hulp van buiten

Indien er nog geen contact is met een verenigingsadviseur/ -begeleider van de bond of gemeente wordt aangeraden dit contact te leggen. Veel bonden en gemeenten kunnen helpen met (het opstarten van) procesbegeleiding. Een uitgebreid scholingsaanbod voor sportverenigingen is te vinden op <https://sportopleidingen.nl/>

6 Beschouwing

Aanvullend op de hiervoor beschreven conclusie beschouwen we in dit hoofdstuk kort een aantal aspecten van het onderzoek waar hiervoor nog weinig aandacht voor is geweest of we extra willen belichten in het kader van de betrouwbaarheid en validiteit en reikwijdte van het onderzoek.

6.1 Selectie van sportverenigingen (living labs)

Voorafgaande aan het Kids First-project is in samenwerking met de KNVB, de KNHB en de vier partnergemeenten gezocht naar voetbal- en hockeyverenigingen die kansrijk waren om te participeren binnen het project. Kansrijke verenigingen waren verenigingen die ambitie hadden om een pedagogisch sportklimaat te ontwikkelen of dat proces al in gang hadden gezet, waar draagvlak was binnen het bestuur om deel te nemen aan het project en waar sprake was van enige organisatiekracht. In de meeste gevallen waren deze selectiecriteria terug te zien in de procesgang van de verenigingen. Toch was in het begin van het project bij enkele verenigingen onduidelijkheid wat er precies van de vereniging verwacht werd en wie binnen de vereniging bij het project betrokken dienden te worden. In die specifieke gevallen had dit te maken met wisselingen in bestuur vlak voorafgaande aan het project. Gevolg hiervan was dat er in die gevallen in het eerste seizoen vooral energie moest worden gestoken in het creëren van duidelijkheid en draagvlak. Uiteindelijk ervaart de projectgroep dit ook als onderdeel van het actiegerichte onderzoeksontwerp en heeft ze juist ook hiervan geleerd.

6.2 Rijk kwalitatief databestand

Het onderzoek heeft een enorm databestand opgeleverd. Met name de kwalitatieve dataverzameling heeft een rijk bestand opgeleverd waar in 2½ jaar tijd bij acht sportverenigingen door de onderzoekers en met behulp van studenten, meer dan 250 jeugdspelers, ouders, trainers, sleutelfiguren en gemeentelijke verenigingsondersteuners zijn geïnterviewd. We constateren dat hiermee dit onderzoek een mooi inzicht geeft in de percepties van de leden in relatie tot de ontwikkeling van een pedagogisch sportklimaat.

6.3 Verschillen hockey en voetbal

In het onderzoeksontwerp is gekozen is om vier voetbal- en vier hockeyverenigingen te selecteren. De reden was om uitspraken te kunnen doen over de twee grootste Nederlandse teamverenigingssporten. In de resultaten en conclusies is echter niet uitgebreid stilgestaan bij verschillen tussen deze twee sporten. Belangrijkste reden hiervoor was dat we met dit onderzoek vooral hebben gezocht naar generieke kennis in het veranderproces naar een pedagogisch sportklimaat. Toch waren er wel (cultuur)verschillen te ontdekken tussen de twee sporten. Wat op viel was dat leden van voetbalverenigingen het beeld van hockeyverenigingen hebben dat deze gezellig zijn, goed georganiseerd en dat publiek langs de kant minder ongewenst gedrag vertoont. Hoewel er van de eerste twee niet zozeer te onderscheiden waren bij de verenigingen die binnen dit project betrokken waren, was er wel een duidelijk verschil te merken in het gedrag van de toeschouwers langs de kant. Bij hockeyverenigingen viel het op dat ouders zich meer inhielden tijdens wedstrijden en ook in de interviews gaven de meeste betrokkenen aan dat zij zich niet erg stoorden aan andere ouders langs de lijn. Bij voetbalverenigingen waren op bepaalde wedstrijddagen wel ouders aanwezig die zich langs de kant erg met het spel van de jeugdspelers bezig hielden en werd dit ook veelvuldig in interviews als probleem aangestipt.

6.4 Participatief actiegericht onderzoek op de vereniging

Vier embedded scientists hebben 2½ jaar lang niet alleen een kijkje in de keuken mogen nemen bij de betrokken sportverenigingen, maar er als participant deel van mogen uitmaken. Het actiegerichte proces hebben zij ervaren als een intensieve vorm van onderzoek, die vraagt om betrokkenheid van alle deelnemers. De projectgroep is van mening dat door het betrekken van de praktijk deze vorm van onderzoek zeer geschikt is om inzicht te krijgen in veranderprocessen van sportverenigingen. Wel hebben ze ervaren dat een dag in de week die de onderzoekers hadden om het onderzoek uit te voeren, wat mager was om écht onderdeel te worden van de vereniging. Elke onderzoeker diende in deze tijd te participeren binnen twee verenigingen en zorg te dragen voor de planning, de uitvoering en de verwerking van de dataverzameling. Dit resulteerde dat de onderzoekers in perioden van dataverzameling veel tijd hebben gestoken in het project en de weken daaropvolgend die tijd enigszins moesten compenseren.

6.5 Verkrijgen van toestemmingsformulieren en tags

Om te voldoen aan de ethische eisen van onderzoek en de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) hebben respondenten voorafgaande aan de afname van een interview of vragenlijst toestemmingsformulieren moeten invullen. In de eerste maanden van het project is veel energie uitgegaan naar het binnenhalen van alle toestemmingsformulieren. Voor de interviews was dit met behulp van bereidwillige contactpersonen, trainers en leiders succesvol. Echter bleek dit voor vragenlijstonderzoek en de sensormetingen onder de jeugdspelers in veel gevallen erg moeilijk om van alle ouders toestemming te ontvangen. In sommige gevallen lukte het niet om de ouders te bereiken en als dit gelukt was, waren er ook ouders die geen toestemming wilden geven. Als reden werd aangegeven dat er al te veel data werd verzameld van hun kind door andere partijen (bijvoorbeeld de school), waardoor zij niet mee wilden werken. Dit heeft ertoe geleid dat het gepland vragenlijstonderzoek onder de jeugdspelers niet op alle verenigingen konden worden uitgevoerd.

Naast het verkrijgen van toestemmingsformulieren speelden er ook problemen met de leverancier van de sensoren. De sensoren zijn geavanceerd, waardoor veel en langdurig kan worden gemeten. Dit maakt dat er minder experimenten hoeven plaats te vinden om de resultaten te behalen. De strategie was om eerst alle voorbereidingen voor de experimenten klaar te hebben en de software te ontwikkelen die nodig is om de geavanceerde analyses te kunnen maken. Dit heeft geresulteerd in een publicatie en software (Coutinho et al., 2019). Ondanks vele beloften van de leverancier heeft de leverancier maar beperkt kunnen leveren. Hierdoor moest aan het eind van het project worden besloten om over te stappen op andere sensoren en dit heeft ertoe geleid dat er minder metingen konden plaatsvinden. Wel hebben we een pilot kunnen uitvoeren bij een hockeyvereniging en kunnen we vaststellen dat de sensoren een veelbelovende nieuwe methode bieden om de sociale cohesie binnen een team objectief vast te stellen.

6.6 Invloed van corona op het project

Tot slot willen we ook stilstaan bij de invloed van de coronapandemie op het project. Deze was gedurende het tweede seizoen groot. Het actiegerichte proces bij de verenigingen lag stil en de dataverzameling die in het voorjaar van 2020 gepland stond moest worden afgeblazen. Uiteindelijk is gekozen om begin 2021 een kwalitatieve evalueeractie te doen met betrokkenen van de verenigingen. Op deze wijze kon het project wel worden afgerond.

Om meer inzicht te krijgen in de invloed van de coronapandemie en daaropvolgende maatregelen is een onderzoek door een student Sportkunde uitgevoerd. Deze heeft expliciet gekeken naar de impact op het project, de betrokken verenigingen en de verenigingssport. Een aantal aanvullende inzichten waren dat buiten de periode om waarin verenigingssporten niet was toegestaan, verenigingen zoveel

mogelijk aanbod voor de jeugdleden probeerden te verzorgen, passend binnen de maatregelen. Vooral betrokkenen bij lagere (recreatievere) jeugdelftallen gaven aan dat de trainingen en interne competities zeer uitdagend waren voor de spelers en dat zij met veel plezier sporten. Betrokkenen bij de hogere (prestatievere) jeugdelftallen gaven aan dat hun spelers de uitdaging van competitie tegen een goede tegenstanders misten. Ook opvallend was dat een aantal besturen aangaven dat de afwezigheid van ouders gedurende een groot deel van de coronapandemie hen zeer goed beviel. Er waren minder incidenten op de club en kinderen konden volgens hen zonder externe druk van een ouder sporten. Sommigen overwogen daarom om deze maatregel (wellicht in afgezwakte vorm) te handhaven.

6.7 Vervolgonderzoek

Waar de conclusies en aanbevelingen diverse handreikingen geven voor verenigingen die een pedagogisch sportklimaat willen creëren wordt in deze slotparagraaf een aantal onderzoeksrichtingen beschreven die voor vervolgonderzoek kansrijk geacht worden.

In dit project is het pedagogisch sportkompas ontwikkeld: een conceptueel handvat voor de sportpraktijk om te werken aan een pedagogisch sportklimaat. Gedurende het Kids First project is dit kompas aan verscheidende professionals werkzaam in de sportpraktijk voorgelegd en daaruit blijkt dat zij het model begrijpen en in hun praktijk willen toepassen. De holistische implicaties van het model voor uitvoering in de praktijk vragen echter nog wel om vervolgonderzoek in samenwerking met de sportpraktijk.

Hiervoor is al beschreven dat in het Kids First project is gebleken dat het veranderproces in de vereniging vraagt om een nauwere samenwerking met een professional die dichterbij de vereniging staat. In navolging om verder onderzoek te verrichten naar de praktijkimplementatie van het sportkompas raden wij ook aan om dit in nauwe samenwerking met de sportpraktijk in een ontwerp- of actiegerichte aanpak te gieten. Om nog beter de burg te slaan tussen praktijk en onderzoek adviseren wij om in een dergelijk onderzoek een professional aan te stellen die de vereniging kent en mogelijk lid is van de vereniging. Gedacht kan worden aan een clubkadercoach, buurtsportcoach of al een lid in de vereniging met pedagogische kennis en kunde.

Naast verdere implementatie van 'het werken met het kompas' heeft dit onderzoek wederom het beeld bevestigd dat een voortdurende dialoog tussen het bestuur en haar leden essentieel is het creëren van een verenigingsbreed pedagogisch sportklimaat. Binnen Kids First zijn diverse ervaringen beschreven die inzichtelijk maken hoe besturen deze dialoog kunnen voeren. Verder onderzoek kan besturen helpen nog meer armslag en zekerheid te geven dat zij deze dialoog moeten voeren en hoe zij deze kunnen aangaan. Dat zij hierbij hulp nodig hebben van 'buiten de vereniging' werd ook bevestigd. De kennis ontbreekt echter welke expertise zij precies nodig hebben en hoe deze laagdrempelig in verschillende fases van het veranderproces moet worden ingezet.

In dit project hebben acht living labs geparticipeerd. Een van de kenmerken van een living lab is dat zij langdurig actief zijn op een complex thema, zodat andere verenigingen kunnen leren van deze 'innovatie voorlopers' (Maas, Van den Broek, & Deuten, 2017). Hoewel niet alle acht de labs kansrijk worden geacht voor verdere voortzetting als living lab ziet de projectgroep bij een aantal vele kansen om daar nog veel van te leren en zelfs verder uit te bouwen. Bij het verder uitbouwen van deze kansrijke labs kan gedacht worden aan het betrekken van nieuwe partners die zich buiten het normale gezichtsveld van de verenigingssport bevinden. Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld ICT-bedrijven, zorginstellingen, en welzijnspartners. Een van de innovaties zou bijvoorbeeld het verder ontwikkelen en onderzoeken van het online pedagogisch spelersvolgsysteem kunnen zijn waar eerder in dit rapport over geschreven is.

7 Bronvermelding

- Baarda, D., Goede, M. D., & Teunissen, J. (2009). *Basisboek Kwalitatief onderzoek*, Groningen: Noordhoff
- Bailey, R., Armour, K., Kirk, D., Jess, M., Pickup, I., Sandford, R., & the BERA Physical Education and Sport Pedagogy Special Interest Group (2009). The educational benefits claimed for physical education and school sport: An academic review. *Research Papers in Education*, 24(1), 1-27.
- Blonk, A., Das, T., Haasen, M., Hoetmer, H. & Wichers-Bots, J. (2014). SWPBS: Schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voorgezet onderwijs. Preventief werken aan een positief schoolklimaat. Amsterdam: SWP.
- Boessenkool, J., Lucassen, J., Waardenburg, W. & Kemper, F. (red). (2011). Sportverenigingen: tussen tradities en ambities. Dne Bosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/ Arko Sports Media
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research Journal*, 9(2), 27-40
- Broeders, A., Broenink, N., Duijvestijn P., Fransen, N. & Wolswinkel, L. (2012). Opvoeden samen met de buurt. Buurtanalyse en eindconclusies. Amsterdam: DSP-groep. Factsheet sporverenigingen-Online. Retrieved from http://www.dsp-groep.nl/getFile.cfm?dir=rapport&file=Factsheet_sport_opvoeden_samen_met_de_buurt_DSP-groep.pdf
- Bronkhorst, A., Schipper-van Veldhoven, N., & Hofenk, H. (2016). Eerste praktijkervaringen met PBS in sportverenigingen. *Remediaal*, 16(4/5), 28-35.
- Buisman, A. (2002). Jeugdsport en fair play in het Nederlandse Sportbeleid van de jaren negentig. Amsterdam: SWP.
- Cattuto, C., Van den Broeck, W., Barrat, A., Colizza, V., Pinton, J.-F., & Vespignani, A. (2010). Dynamics of person-to-person interactions from distributed RFID sensor networks. *PLoS one*, 5(7), e11596.
- Coutinho, J. C. M. S., Moreira, J. P., & Rebelo Sa, C. (2019). *Data Mining Tool for Sports Analytics*. (Master's degree). University of Porto, Retrieved from <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/122016/2/348046.pdf>.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2012). Motivation, personality, and development within embedded social contexts: An overview of self-determination theory. In R. M. Ryan (Ed.), *Oxford library of psychology. The Oxford handbook of human motivation* (pp. 85 - 107): Oxford University Press.
- De Wit, C. (2002). Opvoeden doe je samen. Den Haag: makelaar VVE.
- Dobrov, G. M., (1979). The strategy for organized technology in the light of hard-, soft-, and org-ware interaction. *Long Range Planning*, 12(4), 79-90.
- Fraser-Thomas, J., Côté, J. & Deakin, J. (2005). Youth sport programs: an avenue to foster positive youth development. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 10(1), 19-40.
- Fry, M.D. & Gano-Overway, L.A. (2010). Exploring the contribution of the caring climate to the youth sport experience. *Journal of applied sport psychology*, 22, 294-304
- Gale, N. K., Heath, G., Cameron, E., Rashid, S., & Redwood, S. (2013). Using the framework method for the analysis of qualitative data in multi-disciplinary health research. *BMC medical research methodology*, 13(1), 1-8.
- Hassandra, M., Goudas, M., & Chroni, S. (2003). Examining factors associated with intrinsic motivation in physical education: a qualitative approach. *Psychology of Sport and Exercise*, 4.
- Hilhorst, J., Schipper-van Veldhoven, N., Jacobs, F., Theeboom, M. & Steenbergen, J. (2014). Trainer-kind INterACTIE: Onderzoek naar het gedrag van trainer/coaches en de betekenis ervan voor de ontwikkeling van kinderen in de georganiseerde sport. Ede: BlackBoxPublishers.
- Hulsebos, L., Knaapen, T. & Jentink, I. (2015) Sportaanbiedersmonitor. Arnhem: dvj Insights / NOC*NSF.

- Kemmis, S., McTaggart, R., & Nixon, R. (2013). *The action research planner: Doing critical participatory action research*. New York: Springer Science & Business Media.
- Kotter, J.P. (1995). *Leiderschap bij verandering*. Harvard Business School Press, USA
- Kirk, D., & Haerens, L. (2014). New research programmes. *Physical Education and Sport Pedagogy*. Sport, Education and Society, 19(7), 899-911.
- Lopez, M., Luten, I., Woldendorp, T., & van Zwam, C. (2008). *Handboek Veilig Ontwerp en Beheer: Sociale veiligheid in buitenruimten, gebouwen en woningen*. Bussum, THOTH.
- Lucassen, J. & Kalmthout, J. van (2015). *Vitale clubs voor sport en samenleving. Kennisbron voor de stimulering van vitale en open sportverenigingen*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Maas, T., Van den Broek, J., & Deuten, J. (2017). *Living labs in Nederland: van open testfaciliteit tot levend lab*. Den Haag: Rathenau Instituut
- Martin, J. (2002). *Organizational culture: mapping the terrain*. Thousand Oaks; London; New Delhi: SAGE Publications
- Maslow, A.H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper & Brothers.
- Mulder, J., Cuelenaere, B., Elshout, M., Farzan, K., & Zandvliet, R. (2020). Grensoverschrijdend gedrag in de Nederlandse sport. Prevalentieonderzoek gebaseerd op jeugdervaringen. Online. Available HTTP: https://nocnsf.nl/media/3754/prevalentie-grens-overschrijdend-gedrag-in-de-nederlandse-sport_definitief_v20.pdf
- Nationaal Sportakkoord (2018). Sport verenigt Nederland. Initiatief van ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Vereniging Sport en Gemeenten (VSG)/Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en NOC*NSF. Online. Available HTTP: <https://www.sportakkoord.nl/>
- NOC*NSF (2018). *De weg naar het podium*. Arnhem: NOC*NSF
- NOC*NSF (2021). *Visie Sport en Integriteit*. Arnhem: NOC*NSF
- Onstenk, J. (2005). *Geïntegreerd pedagogisch leren handelen. Een uitdaging voor opleiding en professionalisering van leraren. (Lectorale rede)*. Haarlem: Hogeschool InHolland.
- Rad, N. K., & Turley, F. (2018). *Agile Scrum Foundation Courseware*. Van Haren.
- Rebelo Sa, C. (2020). *KidsFirst report on Social Media Analysis*. Unpublished manuscript.
- Reitsma, M., Alberts, A., & Elling, A. (2021). *Verenigingsbestuurders en ouders over een pedagogisch sportklimaat*. Retrieved from <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26009/verenigingsbestuurders-en-ouders-over-een-pedagogisch-sportklimaat/>.
- Reitsma, M., & Elling, A. (2021). *Jeugdtrainers voetbal en hockey over een pedagogisch sportklimaat*. Retrieved from <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26008/jeugdtrainers-voetbal-en-hockey-over-een-pedagogisch-sportklimaat/>
- Romijn, D., Kalmthout, J. van & Breedveld, K. (2015). *VSK monitor 2015. Voortgangsrapportage actieplan 'naar een veiliger sportklimaat'*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Romijn, D., & Kalmthout, J. v. (2018). *VSK monitor 2018: Voortgangsrapportage Actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'*. Utrecht: Mulier Instituut
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Schipper-van Veldhoven, N.H.M.J. (2013). Sports in a pedagogical perspective. In: S. Harvey & R. Light (Eds.). *Ethics in Youth Sport: Policy and pedagogical applications* (pp.122-135). London New York: Routledge.
- Schipper-van Veldhoven, N. (2016). *Sport en lichamelijke opvoeding in pedagogisch perspectief, een gouden kans (Lectorale rede)*. Zwolle: Windesheimreeks kennis en onderzoek nr. 60
- Schipper-van Veldhoven, N. (2018). Een pedagogisch- en veilig sportklimaat. In Bronkhorst, A, Van der Kerk, J., & Schipper-van Veldhoven, N. (Eds.). *Een pedagogisch sportklimaat; het realiseren van een positieve clubcultuur*. Uitgeverij Coutinho. Bussum, pp. 21-29.

- Schipper – Van veldhoven (2020). Presentatie van het pedagogisch sportkompas, Kenniscafe georganiseerd door Kenniscentrum Sport en Beweging, 3 februari 2020. Later beschreven in: Schipper- van Veldhoven N. & Steenbergen, J. (2020). Sport als derde opvoedingsmilieu – deel 1. Pedagogisch kompas in de sport. *Lichamelijke Opvoeding*, 6, 6-9
- Steenbergen, J., Bronkhorst, a. & Van der Kerk, J. (2018). Cultuurverandering op de sportclub. In Bronkhorst, A, Van der Kerk, J., & Schipper-van Veldhoven, N. (Eds.). Een pedagogisch sportklimaat; het realiseren van een positieve clubcultuur. Uitgeverij Coutinho. Bussum, pp. 137-158
- Speet, T., Smit, S., Rossum, L. van, Schutte, R., & Eng, N. van der (2014). De veranderkracht van de sport: realisatie van ambities vereist een sportbrede aanpak. Utrecht: TEN HAVE Change Management
- Tinning, R. (2012). Pedagogy, Sport Pedagogy, and the Field of Kinesiology. *Quest*, 60(3), 405-424.
- Van Aart, I., Hartman, E., Elferink-Gemser, M., Mombarg, R., & Visscher, C. (2017). Relations among basic psychological needs, PE-motivation and fundamental movement skills in 9–12-year-old boys and girls in Physical Education. *Physical education and sport pedagogy*, 22(1), 15-34.
- Van der Roest, J. W., Hoeijmakers, R., & Hoekman, R. (2020). Netherlands: Sports clubs at the heart of society and sports policy. *In Functions of Sports Clubs in European Societies* (pp. 183-209). Springer, Cham.
- Van Kalmthout, J., Hoeijmakers, R., Gutter, K., & Slot-Heijs, J.J. (2020). *Verenigingsmonitor: jaarbericht 2019*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Vertommen, T., Schipper-van Veldhoven, N., Wouters, K., Kampen, J. K., Brackenridge, C. H., Rhind, D. J. A., Neels, K., Van Den Eede, F. (2016). Interpersonal violence against children in sport in the Netherlands and Belgium. *Child Abuse & Neglect* 51, 223–236
- VTO (2018). Vrijetijdsomnibus, opgezet door SCP en CBS om ontwikkelingen in kernindicatoren voor sport- en cultuurbeleid mee vast te stellen. Online. Available HTTP: http://www.scp.nl/Onderzoek/Bronnen/Beknopte_onderzoeksbeschrijvingen/Vrijetijdsomnibus_VTO